

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

**ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΑΝΩΤΑΤΗΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ
1930-1950**

Διπλωματική εργασία

Αικατερίνη Καντιώτου

Αθήνα, 2019

Τριμελής επιτροπή

Προκόπης Παπαστράτης, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χριστίνα Κουλούρη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Δέσποινα Παπαδημητρίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αικατερίνη Καντιώτου, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως.

*Όλη η κακοδαιμονία και η ακαταστασία του τόπου μας
προέρχεται εκ της ακαταστασίας και ασυναρτησίας
των εγκεφάλων της ιθυνούσης τάξεως.
Εάν δεν μορφώσωμεν ιθύνουσιν τάξιν πολιτικώς,
κτίζομεν επί άμμου.*

Γεώργιος Φραγκούδης, 1924.

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω στον ομότιμο καθηγητή κ. Προκόπη Παπαστράτη για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε αναθέτοντάς μου την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, την επιστημονική καθοδήγηση και την αμέριστη συμπαράστασή του στην έναρξη έρευνας της ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου, στο οποίο edίδαξε και συνεχίζει να διδάσκει έως και σήμερα αποτελώντας έναν μοναδικό «δάσκαλο».

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τη φίλη, συνάδελφο και Διευθύντρια της Βιβλιοθήκης του Παντείου Πανεπιστημίου, την Ντίνα Κακάλη, καθώς εκείνη μου ενέπνευσε την ιδέα της ενασχόλησης και έρευνας του Ιστορικού Αρχείου του Παντείου Πανεπιστημίου, στο οποίο συνυπηρετούμε πάνω από 20 χρόνια. Η συνεχής στήριξη και η βοήθειά της να εντοπίσω ολοένα και περισσότερο αρχειακό υλικό συνετέλεσαν στην ολοκλήρωση του παρόντος εγχειρήματος.

Η συγγραφή όμως της παρούσας διπλωματικής εργασίας δεν θα είχε τελεσφορήσει, εάν δεν είχα την πλήρη κατανόηση και υποστήριξη της οικογένειάς μου, του συζύγου μου Διονύση και των δύο παιδιών μας, της Δέσποινας και του Λάμπρου-Νικόλαου.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	6
Τα πρώτα σχέδια.....	9
Η διαθήκη του Αλέξανδρου Πάντου	10
Η «Εκπαιδευτική Αναγέννησις» του Γεώργιου Φραγκούδη και η Σχολή Πολιτικών Επιστημών	11
Πάντειος Σχολή Πολιτικών Επιστημών	24
Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.....	33
Οργανισμός Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών.....	38
Η Πάντειος και το καθεστώς της 4 ^{ης} Αυγούστου 1936	42
Η λειτουργία της Παντείου κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου	52
Η λειτουργία της Παντείου κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου	64
Οι «εκκαθαρίσεις» της Παντείου στα πλαίσια των «εκκαθαρίσεων» των πανεπιστημίων	74
Επίλογος	87
Πρωτογενείς πηγές	94
Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία.....	95
Παράρτημα	102

Εισαγωγή

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας απαντήθηκαν ορισμένα ερωτήματα που αφορούν την ίδρυση της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου και τη λειτουργία της Σχολής κατά τις πρώτες δύο δεκαετίες, 1930-1950. Ερευνήθηκε το Ιστορικό Αρχείο του Παντείου Πανεπιστημίου (Πρακτικά συνεδριάσεων Διοικητικής Επιτροπής 1931-1937, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου 1939-1948, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων Μονίμων Καθηγητών 1947-1950, Αρχειακό υλικό).

Ποιοί ήταν οι ιδρυτές της και πώς ο κρατικός έλεγχος και οι πολιτειακές μεταβολές επηρέασαν τις λειτουργίες της Σχολής; Ποιος ήταν ο σκοπός της Σχολής; Κάτω από ποιές πιέσεις δημοσιεύθηκε ο Αναγκαστικός Νόμος 886 του 1937, σύμφωνα με τον οποίο η Σχολή από Ίδρυμα Ιδιωτικού Δικαίου γίνεται Δημοσίου Δικαίου και χαρακτηρίζεται ως ανώτατη; Ποιος ήταν ο πρώτος Οργανισμός της Παντείου;

Η Πάντειος Σχολή όχι απλώς παρείχε ανώτερη πολιτική μόρφωση ή προετοιμάζε δημοσίους υπαλλήλους, αλλά μετεκπαίδευε ακόμη και πτυχιούχους της Νομικής. Σε κανένα άλλο πανεπιστημιακό ίδρυμα ή ανώτατη σχολή δεν υπήρξε τόσο έντονη η παρουσία κρατικής παρέμβασης. Παρέμεινε κάτω από τον αυστηρό έλεγχο του κράτους με την άμεση συμμετοχή του Υπουργού Παιδείας ή του εκπροσώπου του στο Διοικητικό Συμβούλιο της Σχολής. Εν τούτοις η «Εκπαιδευτική Αναγέννησις» του Κυπρίου βουλευτή Γεώργιου Φραγκούδη οραματίστηκε μια Σχολή ηθικής μόρφωσης ελεύθερη όμως και ανεξάρτητη από το κράτος. Γιατί όμως το κράτος παρενέβη τόσο έντονα στη λειτουργία της Παντείου ιδιαίτερα κατά τα έτη 1936-1940;

Η μελέτη σχετικής βιβλιογραφίας και η επεξεργασία όλου του αρχειακού υλικού από το Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου αποτελούν τους κύριους στόχους όχι μόνο για την παρούσα εργασία, αλλά και για τη μελλοντική μελέτη της ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

Οι δύο ιδρυτές της Σχολής

Γεώργιος Σ. Φραγκούδης
(1869-1939)

Αλέξανδρος Ι. Πάντος
(1888-1930)

Τα πρώτα σχέδια

Οι πρώτες προσπάθειες για την ίδρυση σχολής πολιτικών επιστημών συνδέονται με επιφανείς προσωπικότητες του δημόσιου βίου της χώρας, τον Ιωάννη Καποδίστρια, τον Χαρίλαο Τρικούπη και τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Η Δ' Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων¹ την 2α Αυγούστου 1829 εξέδωσε ψήφισμα το υπ. Αριθμό ΙΑ' με το οποίο αποφάσιζε τη σύσταση «Γαζοφυλακείου» ή «Ταμείου», όπου θα εναποτίθονταν τα χρήματα που προέρχονταν από κληροδοσίες και από τα Ιερά καταστήματα, με σκοπό την ενίσχυση του Ιερατείου, του Ορφανοτροφείου, των Αλληλοδιδασκτικών Σχολείων και των Τυπικών Σχολείων καθώς και την ίδρυση Σχολείων Ανωτέρας Τάξεως *«δια τους εκκλησιαστικούς, πολιτικούς, ή δια τους αφιερωθησομένους εις την σπουδήν των τε επιστημών, των τεχνών και της φιλολογίας»*. Ο τότε Κυβερνήτης της Ελλάδος Ιωάννης Καποδίστριας επιδιώκοντας την εκτέλεση του παραπάνω ψηφίσματος απευθύνθηκε στον Σύμβουλο της Επικρατείας Αλέξανδρο Στούρτζα, ο οποίος εισηγήθηκε την ίδρυση Ανωτέρας Σχολής Πολιτικών Επιστημών, από την οποία θα προέρχονταν οι διπλωμάτες, οι διοικητικοί λειτουργοί, οι δικηγόροι, οι δικαστές καθώς και οι μελλοντικοί νομοθέτες. Τα σχέδια όμως αυτά ματαιώθηκαν με τη δολοφονία του Καποδίστρια.

Το θέμα της ίδρυσης Σχολής Πολιτικών Επιστημών με σκοπό την προετοιμασία ανωτέρων δημοσίων υπαλλήλων επανήλθε και απασχόλησε αργότερα τον Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος πίστευε ότι μια τέτοια σχολή θα συντελούσε στην ανασύνταξη του ελληνικού κράτους. Η πτώση όμως της κυβέρνησής του εμπόδισε και αυτόν να πραγματοποιήσει τα σχέδια του.

Μια τρίτη προσπάθεια για ίδρυση Σχολής Πολιτικών Επιστημών έγινε από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος το 1911 κατέθεσε στη Βουλή μέσω του τότε υπουργού των Εκκλησιαστικών και της Εθνικής Παιδείας Αποστόλου Αλεξανδρή σχετικό νομοσχέδιο. Είχε εξασφαλισθεί και ένα μεγάλο χρηματικό ποσό από τους επιχειρηματίες: Σωτήριο Ανάργυρο από τις Σπέτσες και Μαρίνο Κοριαλένιο από την Κεφαλλονιά για την ίδρυση Σχολής Πολιτικών Επιστημών. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι όμως και η είσοδος της χώρας σε

¹ Πάντειος (1967), Η τριακονταετής της Παντείου Σχολής 1937-1967 ως Ιδρύματος Δημοσίου Δικαίου. Αθήναι, σσ. 21-22. Παπαζαχαρίου, Ιωάννης Κ. (1968), Σχολή Ανωτάτη Πολιτικών Επιστημών (Πάντειος). Στο *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, τ. 5, σσ. 218-219.

νέους προσανατολισμούς ματαιώσαν την ψήφιση του νομοσχεδίου. Ωστόσο όλες οι παραπάνω προσπάθειες των τριών πολιτικών ανδρών, Καποδίστρια – Τρικούπη – Βενιζέλου², παρέμειναν μόνο ως σχέδια και μονάχα η ιδιωτική πρωτοβουλία υλοποίησε τις επόμενες δεκαετίες την ολοκλήρωση των σχεδίων αυτών.

Η διαθήκη του Αλέξανδρου Πάντου

Ο Αλέξανδρος Πάντος του Ιωάννη γεννήθηκε στη Ζαγορά του Πηλίου το 1888. Έμεινε ορφανός από πατέρα σε μικρή ηλικία και εγκαταστάθηκε στο Βόλο μαζί με τη μητέρα του, όπου φοίτησε στο Γυμνάσιο εντυπωσιάζοντας για τη φιλομάθειά του και το ήθος του. Γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου, από το οποίο αποφοίτησε το 1910³. Ήταν χαρακτήρας απλός, με αστείρευτη φιλανθρωπία και μεγάλο ζήλο για την πνευματική καλλιέργεια. Από νεαρότατη ηλικία τον βασάνιζε η σκέψη για το πώς θα έπρεπε καλύτερα να χρησιμοποιήσει την μεγάλη του περιουσία προς όφελος της σπουδάζουσας Ελληνικής νεολαίας, γι' αυτό τον λόγο σε ηλικία 27 ετών μετά από τον θάνατο της μητέρας του και λίγο πριν από το ταξίδι του στο Παρίσι για να σπουδάσει πολιτικές επιστήμες στην “Ecole Libre des Sciences Politiques” συνέταξε διαθήκη προαισθανόμενος το απρόοπτο τέλος του⁴.

Την 10^η Μαΐου 1915 στο Βόλο ο Αλέξανδρος Πάντος διέθεσε με ιδιόγραφη διαθήκη⁵ την περιουσία του «*ανερχόμενης περίπτωσης εις δραχμάς τετρακοσίας χιλιάδας*» υπέρ της ιδρύσεως Σχολής Πολιτικών Επιστημών κατά το πρότυπο «*της Ελευθέρας Σχολής Πολιτικών Επιστημών των Παρισίων*». Τη διοργάνωση της Σχολής ανέθετε «*εις τον εκάστοτε πρωθυπουργό*», είχε αντιληφθεί πλήρως ότι η διατιθέμενη περιουσία του «*δεν είναι ίσως αρκετή δια τον εν λόγω σκοπόν ελπίζω όμως ότι θα επαρκέση, διότι θα*

² Για το τρίπτυχο Καποδίστριας-Τρικούπης-Βενιζέλος που φάνηκαν σε τρεις εντελώς διαφορετικές στιγμές, γεννήθηκαν πρωτύτερα από την εποχή τους και αδικήθηκαν από τους συγχρόνους τους βλ. Κουλούρη (2012), Τα πρόσωπα του Καποδίστρια: ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας και η νεοελληνική ιδεολογία (1831-1996). Αθήνα: Πορεία, σ. 105, 129.

³ <http://www.library-zagora.gr/alexandros-pantos/>

⁴ Φραγκούδης (1939), Ιστορία και γενεαλογία της μεγάλης κυπριακής οικογένειας Φραγκούδη και των συγγενικών οικογενειών με αυτοβιογραφία του συγγραφέως. Αθήνα: Τύποις Ν. Απατσιδή, σ.139.

⁵ Ιστορικό Αρχείο Παντείου, βλ. Παράρτημα.

σπεύσωσιν αμίσθως να διδάξωσι μαθήματα και οι επιφανέστεροι εκ των πολιτευομένων μας....Παρακαλώ να ονομασθή Πάντειος, διότι θα είναι δι'εμέ μία ευχαρίστησις να γνωρίζω από τούδε ότι οι φοιτώντες εις την Σχολήν αυτήν θα λαμβάνουν αφορμήν να σκέπτονται ότι ο ιδρυτής της Σχολής των ήτο σχεδόν συνομήλικός των, ότι εσπούδαζε και αυτός πολιτικές επιστήμας, ότι προώριζε τον εαυτόν του δια τον αυτόν με αυτούς σκοπόν, την εξυπηρέτησιν της πατρίδος, ονειροπολών και αυτός να αναδειχθή⁶.».

Η «Εκπαιδευτική Αναγέννησις» του Γεώργιου Φραγκούδη και η Σχολή Πολιτικών Επιστημών

Ο Γεώργιος Φραγκούδης του Σωκράτη και της Ζωής⁷ γεννήθηκε στη Λεμεσό της Κύπρου το 1869. Καταγόταν από τη μεγάλη οικογένεια των Φραγκούδηδων, που είχαν επτανησιακή καταγωγή. Ο προπάππος του ήρθε στην Κύπρο από την Τεργέστη τον 18^ο αιώνα ως πρόξενος της Γαλλίας και ο πατέρας του ήταν προξενικός πράκτορας της Ιταλίας στη Λεμεσό και για 25 χρόνια μέλος του Κυπριακού Νομοθετικού Συμβουλίου. Ο διακεκριμένος νομικός, λόγιος, δημοσιογράφος, συγγραφέας, περιηγητής και πολιτευτής από τους προγόνους του κληρονόμησε την αγάπη για την πατρίδα και την ελευθερία.

Όταν ο Γεώργιος Φραγκούδης τελείωσε το Σχολαρχείο της Λεμεσού το 1884, έφυγε για την Αθήνα, τελείωσε το Βαρβάκειο και το 1885 γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου, από όπου αποφοίτησε το 1890. Τον επόμενο χρόνο πήγε στο Παρίσι και γράφτηκε στην Ελευθέρα Σχολή Πολιτικών Επιστημών, όπου έκανε διαλέξεις για την Ελλάδα. Παρέμεινε στο Παρίσι για τρία χρόνια σπουδάζοντας και αρθρογραφώντας για την αθηναϊκή «Ακρόπολις». Στη συνέχεια ταξίδεψε στην Αίγυπτο, στο Λονδίνο, στην Τουρκία, στη Ρωσία, στην Κύπρο.

⁶ Ιστορικό Αρχείο Παντείου. Ο Μυριβήλης σε άρθρο του για την Πάντειο υποστήριζε ότι οι σκέψεις του Πάντου θα έπρεπε να χαραχθούν σε πεντελικό μάρμαρο και να εντοιχισθούν στην κύρια αίθουσα της Σχολής για να τα διαβάζουν κάθε μέρα δάσκαλοι και φοιτητές. Εθνική, 25-10-1938.

⁷ Για τα πρώτα χρόνια της ζωής του Φραγκούδη έως και την ίδρυση της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως» βλ. Φραγκούδης (1939), Ιστορία και γενεαλογία της μεγάλης κυπριακής οικογένειας Φραγκούδη και των συγγενικών οικογενειών με αυτοβιογραφίαν του συγγραφέως. Αθήναι: Τύποις Ν. Απατσίδη, σσ. 98-136.

Το 1901 διοργάνωσε στην Αθήνα, στο Ζάππειο, την πρώτη Κυπριακή Έκθεση, που σημείωσε τεράστια επιτυχία. Το 1903 επισκέφθηκε τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, τον Καναδά, το Μεξικό. Αναμείχθηκε στη διαμάχη των Βενιζελικών και των Βασιλικών και εξέδωσε στην Αθήνα από το 1904 έως το 1905 την επαναστατική εφημερίδα «Μεταρρύθμισις». Λόγω της επιθετικής και μαχητικής αρθογραφίας του εναντίον των Βασιλικών, του έγινε ανεπιτυχής δολοφονική απόπειρα. Φυλακίστηκε για αρκετό χρονικό διάστημα στις φυλακές του Συγγρού και της Χαλκίδας με την κατηγορία για απόπειρα στάσης κατά τους καθεστώτες, αλλά στη συνέχεια αθωώθηκε από το κακουργιοδικείο. Μετά την αποφυλάκισή του πήγε στην Αλεξάνδρεια, όπου από το 1905 έως το 1910 άσκησε το δικηγορικό επάγγελμα. Την επόμενη πενταετία βρέθηκε στο Χαρτούμ του Σουδάν και άνοιξε δικηγορικό γραφείο. Το 1916 ο Βενιζέλος τον κάλεσε στη Θεσσαλονίκη, όπου είχε τότε σχηματίσει την Κυβέρνηση Εθνικής Αμύνης. Παράλληλα συνεργάστηκε με τον εξάδελφό του Μενέλαο Φραγκούδη στη Λεμεσό για την έκδοση της «Αληθείας» ως βασικός αρθρογράφος. Το 1920 προχώρησε στην έκδοση της πρώτης παγκύπριας καθημερινής εφημερίδας με τίτλο «Φως», της οποίας η διάρκεια ήταν μόλις 10 ημερών λόγω των πολλών οικονομικών και τεχνικών προβλημάτων. Απογοητευμένος επέστρεψε στην Αθήνα το 1921 και επανέκδοσε την εφημερίδα «Μεταρρύθμισις» μέχρι το 1923, οπότε εκλέχθηκε Βουλευτής Αθηνών - Πειραιώς και κοσμήτωρ της Βουλής των Ελλήνων. Υπέβαλε ψηφίσματα, νομοσχέδια, προτάσεις που απέβλεπαν στην αναγέννηση του κράτους. Προτάθηκε τρεις φορές να γίνει Υπουργός Παιδείας.

Το 1924 ⁸ ο ανήσυχος κύπριος πολιτικός Γεώργιος Φραγκούδης, μάχιμος βουλευτής της βενιζελικής παράταξης, υπέρμαχος της δημοτικής γλώσσας, συνέστησε το σωματείο «Εκπαιδευτική Αναγέννησις» ⁹ επιδιώκοντας να συμβάλει στην αναγέννηση της νεοελληνικής παιδείας. Απώτερος στόχος του ήταν η ίδρυση *Ελευθέρας Σχολής Πολιτικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, κατά το υπόδειγμα της τότε και από του 1871 λειτουργούσης εις Παρισίους Ελευθέρας Σχολής Πολιτικών Επιστημών. Σκοπός της Σχολής θα ήτο η διαπαιδαγώγησις του Ελληνικού Έθνους και η οργάνωσις του*

⁸ Πάντειος (1957), Εικοσιπενταετηρίς 1930-1955. Αθήναι, σ. 12.

⁹ Φραγκούδης (1939), Ιστορία και γενεαλογία της μεγάλης κυπριακής οικογένειας Φραγκούδη και των συγγενικών οικογενειών με αυτοβιογραφία του συγγραφέως. Αθήναι: Τύποις Ν. Απατσίδη, σ.136.

*Ελληνικού Κράτους εις πολιτείαν τάξεως, ευνομίας και προόδου*¹⁰. Η «ιθύνουσα τάξις» θα μπορούσε να εκπαιδευθεί στη Σχολή, η οποία θα παρείχε πρακτική και επιστημονική μόρφωση και θα αποτελούσε Ακαδημία μελέτης των εθνικών προβλημάτων και των αιτιών της εθνικής κακοδαιμονίας. Δεν επρόκειτο για μία Σχολή που θα παρήγαγε απλώς επιστήμονες, αλλά θα βελτίωνε το ποιόν των ήδη επιστημόνων, των πολιτευομένων, των κρατικών υπαλλήλων, των τραπεζιτικών, των δημοσιολόγων και συγχρόνως θα μόρφωνε πολιτικά και τον ελληνικό λαό με τη λειτουργία του Λαϊκού Πανεπιστημίου εξυψώνοντας πνευματικά την ελληνική κοινωνία ερχόμενη ως αρωγός του κράτους, αλλά παράλληλα ελεύθερη και ανεξάρτητη από το κράτος.

Εξάλλου την ανάγκη ύπαρξης ανεξάρτητου επιστημονικού κλάδου μελέτης των κοινωνικών και πολιτικών συγκρούσεων και του όλου πολιτικού συστήματος πρώτοι είχαν διαπιστώσει καθηγητές του Συνταγματικού Δικαίου, που αν και ήταν επηρεασμένοι από τη γερμανική νομική θεωρία περί κράτους, είχαν συνειδητοποιήσει ότι η πολιτική πράξη υπερέβαινε τα όρια των νομικών τους μελετών¹¹. Ο Ν. Ν. Σαρίπολος ήδη στην εισαγωγή του στο *«Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο»* στα 1915 αναφερόταν στην ανάγκη διαφοροποίησης ανάμεσα στη νομική και πολιτική επιστήμη. Ακόμη πιο συστηματικά ο Αλέξανδρος Σβώλος το 1921 στο άρθρο του *«Η κοινωνική κατεύθυνσις εν τη εξέλιξει του Κράτους»* εισήγαγε πρώτος την κοινωνική και πολιτική διάσταση στη μελέτη του δικαίου.

Για την επίτευξη του στόχου ίδρυσης της πρώτης σχολής πολιτικών επιστημών ο Γεώργιος Φραγκούδης έγραψε φυλλάδια, έκανε ομιλίες, δημοσίευσε άρθρα, ταξίδεψε στο εσωτερικό και στο εξωτερικό (Γαλλία, Αγγλία, Αίγυπτο, Αμερική, Κύπρο) συλλέγοντας χρήματα για την ανέγερση του κτιρίου της Σχολής. Στο Παρίσι συνάντησε τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος προσέφερε επιταγή διακοσίων λιρών Αγγλίας για την ίδρυση της Σχολής και υποσχέθηκε να διδάξει ο ίδιος ως καθηγητής, όταν αυτή ιδρυόταν. Κατά αυτόν τον τρόπο ο Ελευθέριος Βενιζέλος αποτέλεσε συμβολικά τον πρώτο δωρητή και τον πρώτο καθηγητή της Σχολής. Επιπλέον και ο Νικόλαος Πολίτης, ο Έλληνας Πρεσβευτής στο Παρίσι και Καθηγητής του Διεθνούς Δικαίου στο Πανεπιστήμιο των Παρισίων, υπήρξε συμπαράστατης του όλου εγχειρήματος.

¹⁰ Πάντειος (1967), Η τριακονταετηρίς της Παντείου Σχολής 1937-1967 ως Ιδρύματος Δημοσίου Δικαίου. Αθήναι, σσ. 22-23.

¹¹ Ρήγος (2014), Μια ριζική καινοτομία στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης: η πρώτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Στο *Ένθετο της εφημ. Αυγή «Παιδεία και Κοινωνία»* 87, σ. 22.

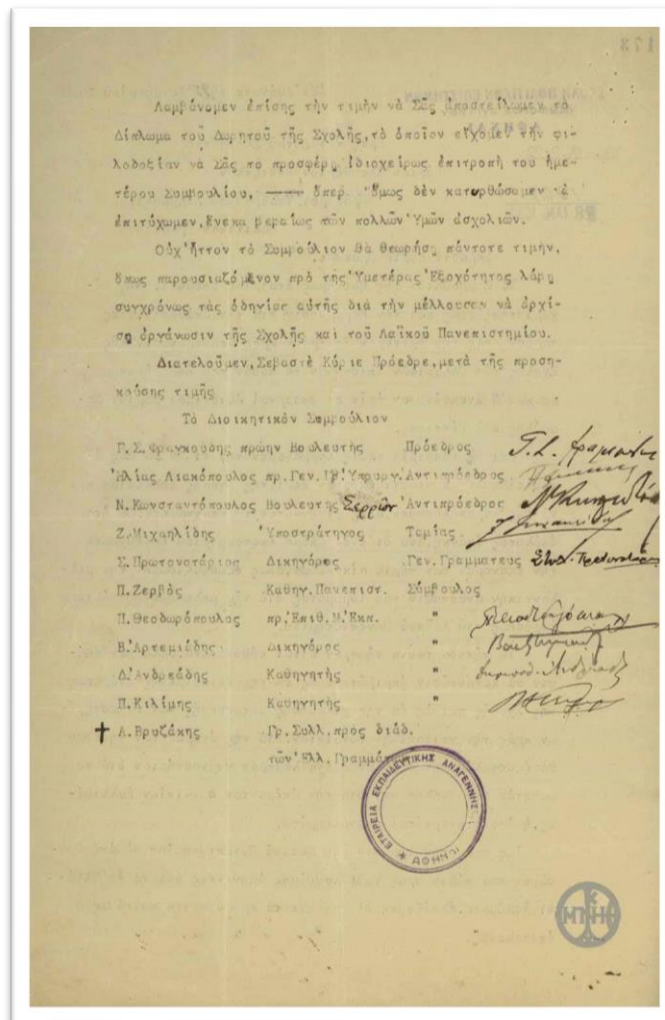
Με τις εισφορές των Ελλήνων του εσωτερικού και του εξωτερικού που ανέρχονταν σε 1.583.000 δραχμές αγοράσθηκαν τρία οικόπεδα 1.409 τετραγωνικών μέτρων «σε θέσι μελλοντική»¹², κοντά στην ερημική τότε λεωφόρο Ανδρέα Συγγρού, μετά τη γέφυρα του Ιλισσού, και άρχισε η ανέγερση του μεγάρου. Την 2^η Ιανουαρίου 1927 τέθηκε ο θεμέλιος λίθος της Σχολής από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη με παρόντα τον Υπουργό Παιδείας Αθανάσιο Αργυρό.

Θεμέλιος λίθος της Σχολής 2-1-1927

¹² Φραγκούδης (1939), Ιστορία και γενεαλογία της μεγάλης κυπριακής οικογένειας Φραγκούδη και των συγγενικών οικογενειών με αυτοβιογραφία του συγγραφέως. Αθήναι: Τύποις Ν. Απατσίδη, σ. 137.

Οι δαπάνες του κτιρίου ανάγκασαν τον Γ. Φραγκούδη να πάρει δάνειο από την Κτηματική Τράπεζα 500.000 δραχμές και να ζητήσει από τον Βενιζέλο, Πρόεδρο της Κυβέρνησης, 1.000.000 δραχμές από το Ταμείο Σχολικών Κτιρίων για την αποπεράτωση και για τη λειτουργία του ιδρύματος και ως λαϊκού πανεπιστημίου¹³ για την πολιτική ανατροφή του λαού.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Εταιρείας «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως» την 25^η Ιανουαρίου 1930 απέστειλε στο Ε. Βενιζέλο το Δίπλωμα του Δωρητού.

Πηγή: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=53175>

¹³ Επιστολές Φραγκούδη προς τον Βενιζέλο παρουσιάζοντάς του την αναγκαιότητα οικονομικής στήριξης στο Αρχείο Βενιζέλου.

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=46529>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=46533>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=57907>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=53175>

Το κτίριο είχε τρεις ορόφους και ο Γ. Φραγκούδης ήθελε να το διακοσμήσει εσωτερικά κατά τρόπο ελληνοπρεπή και γι' αυτό πήρε από το Υπουργείο Παιδείας 45 εκμαγεία αγαλμάτων των ελληνικών μουσείων και στόλισε τους διαδρόμους και τις αίθουσες με εικόνες των μεγάλων ανδρών της ελληνικής ιστορίας. Δώρισε τα βιβλία του για να δημιουργήσει την απαραίτητη Βιβλιοθήκη της Σχολής, καθώς τα χρήματα δεν επαρκούσαν για την αγορά βιβλίων. Είχε τον πλήρη έλεγχο των εργασιών. *«Ήμουν και λίγο αρχιτέκτων, μηχανικός, επιστάτης, εργάτης, υπηρέτης. Έπαιρνα και τη σκούπα. Έτσι είχα κάμει και την Κυπριακή έκθεσι, κι' έτσι με το αίμα μου έφτιαξα τη Σχολή. Ο θεός μ' ευλογούσε. Προσευχήθηκα να τελειώσω το έργον αυτό και ν' αποθάνω μέσα, γιατί θεωρούσα μεγάλο πράγμα να φτιάσω ένα φυτώριον αναγεννήσεως.»*¹⁴.

Ακόμη ο Φραγκούδης δεν δίστασε να προτείνει στον Διευθυντή, Η.Αναστασιάδη, και στο Συμβούλιο της Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών¹⁵ στις αρχές του 1929 τη συστέγαση των δύο σχολών για να εξασφαλίσει την ενοικίαση του κτιρίου για δύο έτη προκειμένου να ολοκληρωθεί το μέγαρο, που ήταν σύμφωνο με αμερικανικά πρότυπα και με όλες τις ανέσεις ιδρυμάτων του εξωτερικού. Διέθετε στο πρώτο πάτωμα λέσχη φοιτητών, εστιατόριο, εντευκτήριο 400 ατόμων, μαγειρεία, αποχωρητήρια, αποδυτήρια, θυρωρείο και όλα τα αναγκαία, στο δεύτερο πάτωμα αίθουσα 600 ακροατών, πέντε γραφεία, δύο μεγάλους διαδρόμους, συνολική χωρητικότητα του ορόφου 1000 ατόμων και στο τρίτο πάτωμα βιβλιοθήκη και αίθουσα διδασκαλίας 300 ακροατών. Υπήρχε πρόβλεψη και για τέταρτο πάτωμα, το οποίο προοριζόνταν για μεγάλη βιβλιοθήκη με τη «μαγευτικότερη θέα των Αθηνών».

Αρχιτέκτονας ήταν αρχικά ο Γ. Ζαχαριάδης¹⁶, ο οποίος αντικαταστάθηκε πριν από την αποπεράτωση του κτιρίου διεκδικώντας αποζημίωση¹⁷, την οποία πέτυχε δικαστικά το 1935, στη συνέχεια το 1932 προτάθηκε από τον Γ. Φραγκούδη ο Εμμανουήλ Κριεζής, στις αρχές του 1933 ο Αριστείδης Ηλιάδης και στα μέσα του 1933

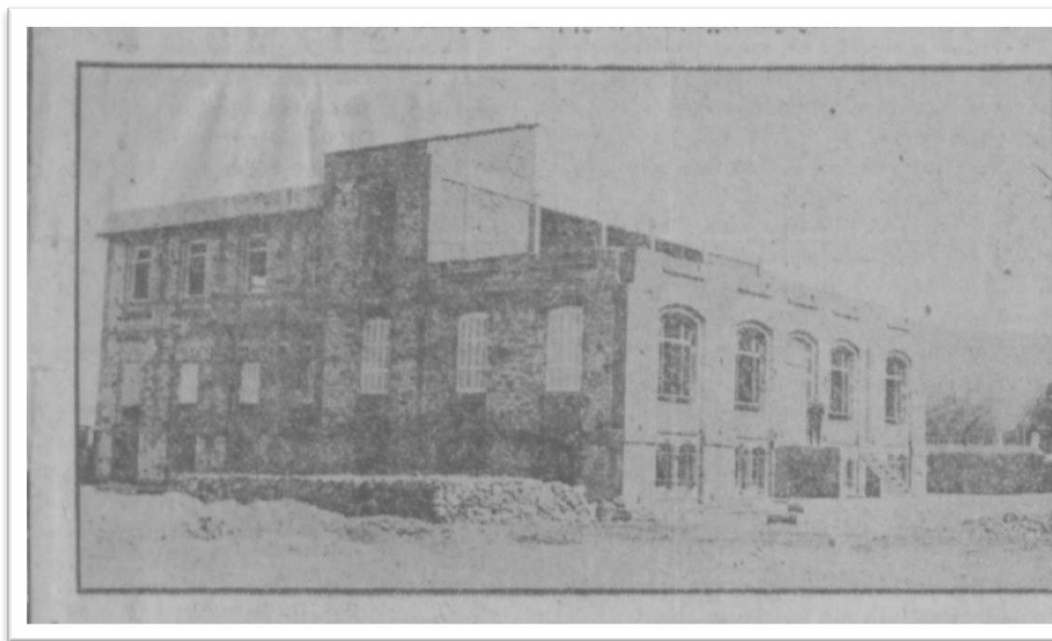
¹⁴ Φραγκούδης (1939), Ιστορία και γενεαλογία της μεγάλης κυπριακής οικογένειας Φραγκούδη και των συγγενικών οικογενειών με αυτοβιογραφία του συγγραφέως. Αθήναι: Τύποις Ν. Απατσίδη, σ. 139.

¹⁵ <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=52455>

¹⁶ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Συνεδρίαση της Διοικητικής Επιτροπής την 19^η Ιουνίου 1931.

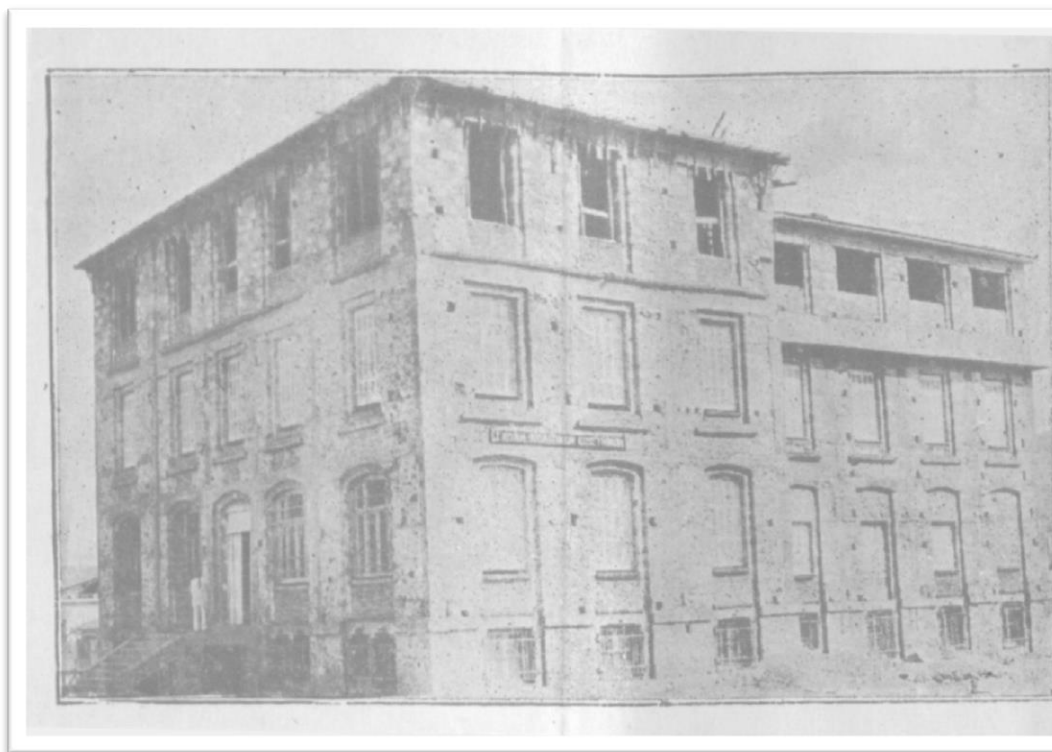
¹⁷ Ο Γ. Ζαχαριάδης ζήτησε αποζημίωση, διότι αντικαταστάθηκε πριν από την αποπεράτωση του κτιρίου και ο Γ. Φραγκούδης υπέβαλε την παραίτησή του σε περίπτωση που ο Γ. Ζαχαριάδης αμείβονταν πριν την έκδοση δικαστικής απόφασης. Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Συνεδρίαση της Διοικητικής Επιτροπής την 15^η Ιουνίου 1932.

ο Άγγελος Σιάγας, ενώ εργολάβος αρχικά ήταν ο Δ. Δημητριάδης και το 1933 ο Κ. Κολέσκας¹⁸.

Το κτίριο της Σχολής 1929

¹⁸ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Συνεδρίαση της Διοικητικής Επιτροπής την 27^η Ιουνίου 1933.

Το κτίριο της Σχολής 1930

Την 9^η Νοεμβρίου 1930 άρχισαν τα μαθήματα της Σχολής ως ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα με πρώτον καθηγητή τον Κυριάκο Βαρβαρέσσο, ενώ τη 18^η Νοεμβρίου 1930¹⁹ έγιναν τα επίσημα εγκαίνια με την παρουσία των Προέδρου της Κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου, του Υπουργού Παιδείας Γεωργίου Παπανδρέου, πολλών υπουργών και του Αρχιεπισκόπου Αθηνών.

Είκοσι πέντε περίπου καθηγητές από τα άλλα εν λειτουργία πανεπιστήμια²⁰ και σχολές, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών, ανώτατοι υπάλληλοι δημοσίων υπηρεσιών, νεαροί επιστήμονες απόφοιτοι ξένων πανεπιστημίων αποτέλεσαν το πρώτο διδακτικό δυναμικό της Σχολής²¹. Πρόκειται για

¹⁹ Πάντειος (1957), Εικοσιπενταετηρίς 1930-1955. Αθήναι, σ. 13.

²⁰ Γαβρόγλου (2014), Το Πανεπιστήμιο Αθηνών (1837-1937) και η ιστορία του. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ.259.

²¹ Επιστολή του Γ. Φραγκούδη την 19^η Μαΐου 1930 προς τον Ε. Βενιζέλο με την οποία διαβίβαζε τον κατάλογο των καθηγητών, το σχέδιο Οργανισμού, το πρόγραμμα των μαθημάτων και παράλληλα προσκαλούσε τον Ε. Βενιζέλο να διδάξει στη Σχολή, όπως ο ίδιος είχε ήδη εκφράσει ως επιθυμία.

τους: Κωνσταντίνο Άμαντο, Σ. Μέναρδο, Στ. Σεφεριάδη, Κ. Βαρβαρέσσο, Κ. Τριανταφυλλόπουλο, Α. Σβώλο, Α. Κεραμόπουλο, Μιχαήλ Βολονάκη, Δημήτριο Καλιτσουνάκη (Διευθυντή της ΑΣΟΕΕ), Ν. Μοσχόπουλο (Διευθυντή Γραφείου Τύπου Υπουργείου Εξωτερικών), Π. Σκουριώτη (Γενικό Διευθυντή Φυλακών του Κράτους), Α. Βαρβαγιάννη (Διευθυντή του Εμπορικού και Οικονομικού Επιμελητηρίου), Σπ. Κορώνη (Γενικό Διευθυντή Σιδηροδρόμων Ελλάδας), Νικόλαο Λούβαρι. Η πλειοψηφία των διδασκόντων προερχόταν από το χώρο των νομικών επιστημών, ενώ ελάχιστοι ήταν από τις κοινωνικές επιστήμες. Διακρίνονταν σε επίτιμους καθηγητές, εκτάκτους και επιμελητές. Πρόεδρος του Συμβουλίου Σπουδών εξελέγη ο καθηγητής Διεθνούς Δικαίου Στυλιανός Σεφεριάδης και Διευθυντής της Σχολής ο Γ. Φραγκούδης, ο οποίος είδε το όνειρό του να υλοποιείται.

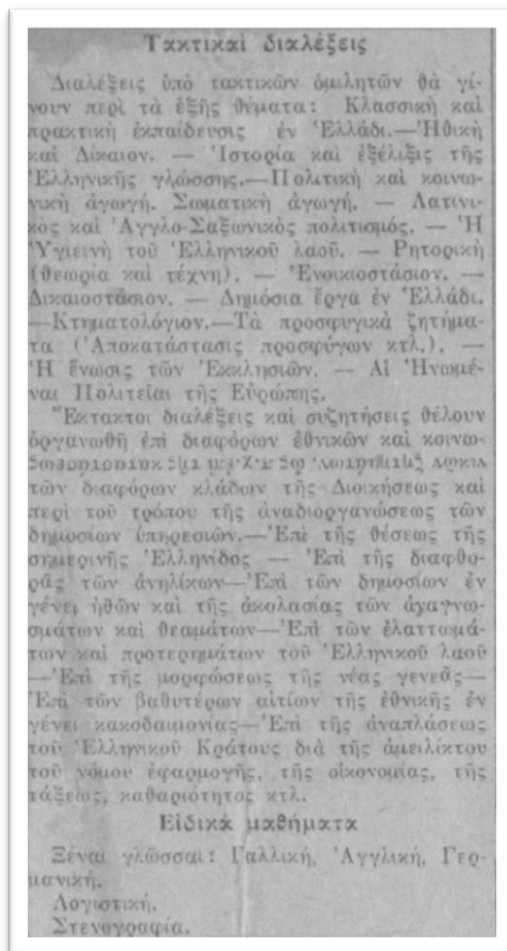
Τα μαθήματα που διδάσκονταν ήταν: Πολιτική ιστορία των αρχαίων πολιτισμών και της Ελλάδας, Ιστορία θρησκευμάτων, Πολιτική γεωγραφία, Συνταγματικό – Διεθνές – Διοικητικό – Αστικό – Αρχαίο ελληνικό Δίκαιο, Φιλοσοφία δικαίου, Θεωρία και εφαρμογή της πολιτικής οικονομίας, κ.ά.²². Ακόμη για πρώτη φορά στην Ελλάδα ολοκληρώθηκε μία σειρά μαθημάτων Εργατικού και Αγροτικού Δικαίου και εντάχθηκαν στο πρόγραμμα σπουδών και νέα μαθήματα²³, όπως Κοινωνιολογία, Κοινωνική πολιτική, Στατιστική, Διπλωματική ιστορία, Δημόσιο λογιστικό, Οικονομική γεωγραφία, Σοσιαλισμός. Διαλέξεις για διάφορα εθνικά και κοινωνικά θέματα οργάνωνταν κάθε Κυριακή²⁴ όπου συζητούνταν: τα καθήκοντα του πολίτη, ο τρόπος αναδιοργάνωσης των δημοσίων υπηρεσιών, τα φυλετικά ελαττώματα των Ελλήνων, η θέση της Ελληνίδος γυναίκας, η διαφθορά των ανηλίκων, η μόρφωση της νέας γενιάς, τα αίτια της εθνικής κακοδαιμονίας. Ακόμη η Διπλωματική ιστορία διδάχθηκε και στα Γαλλικά στα πλαίσια της εκμάθησης της γλώσσας, καθώς ήταν υποχρεωτική και παρεχόταν δωρεά, ενώ τα Αγγλικά και τα Γερμανικά είχαν κάποια μικρά δίδακτρα.

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=53479>

²² Το πρόγραμμα και τους διδάσκοντες της Σχολής κατά το έτος έναρξης βλ. Παράρτημα.

²³ Φραγκούδης(1932), Η Πάντειος Σχολή των Πολιτικών Επιστημών. *Εργασία*, (118), σ. 424.

²⁴ Παπαπάνος (1970), Χρονικό-ιστορία της ανώτατης μας εκπαίδευσης. Αθήνα, Αμερικάνικο Κολλέγιο Θηλέων Αθηνών, σσ. 253-254.

**Διαλέξεις της Σχολής και
Το πρόγραμμα μαθημάτων της Σχολής Πολιτικών Επιστημών - 1930**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ **ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

Πολιτική

1. Πολιτική Ιστορία των αρχαίων πολιτισμών.
Πολιτική Ιστορία της αρχαίας 'Ελλάδος και τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.
Πολιτική Ιστορία τοῦ Βυζαντίου.
Πολιτική Ιστορία τοῦ Μεσαίωνα καὶ τῶν Νεωτέρων Χρόνων.
2. Πολιτική Ιστορία τῆς 'Ελλάδος ἀπὸ τοῦ 1821—1900.
Πολιτική Ιστορία τῆς συγχρόνου 'Ελλάδος ἀπὸ τοῦ 1900.
Πολιτική Ιστορία τῆς Τουρκίας ἰδιαίτε-
τως ἐν σχέσει μὲ τὸν 'Ελληνισμόν.
(Πατριαρχείαι Κωνσταντινῆς, Ἀντιοχείας,
'Ιεροσολύμων.)
3. Ιστορία τῶν θρησκειμάτων καὶ ἰδίᾳ τοῦ
Χριστιανισμοῦ ('Ορθοδοξία, Καθολικι-
σμός, Προτεστантиσμός. Ἡ αὐτονομία
τῶν 'Ορθοδόξων 'Εκκλησιῶν κατὰ ἐθνι-
κότητα. Ἡ 'Εκκλησία τῆς νεωτέρας 'Ελ-
λάδος.)
Σχέσεις Πολιτείας καὶ 'Εκκλησίας.
4. Διπλωματική Ιστορία 1713—1814.
Διπλωματική Ιστορία 1814—1914.
5. Πολιτική Γεωγραφία ('Ανθρωπογραφία -
Δημογραφία).
6. Οἱ φιλελينيκοὶ ἀγῶνες τοῦ νεωτέρου 'Ελλη-
νισμοῦ ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως. (Τὸ θρησκευ-
τικὸν καὶ ἐθνικὸν αἶσθημα τῶν ὑποδού-
λων.—Τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα καὶ ἡ Με-
γάλη 'Ιδέα. — Οἱ Φράγκοι καὶ ἡ πολιτι-
κή των ἐν Ἀνατολῇ. — Τούρκοι-Βούλγα-
ροι-Ρομῖται - Σέρβοι - Ἀλβανοί. — Τὸ
Βουλγαρικὸν Σχῆμα—Μισελληνισμός καὶ
Φιλελληνισμός. — Παπισμός καὶ προπα-
γάνδα.—Πανσλαβισμός).
'Ο ἀγὼν περὶ Μακεδονίας.
7. Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας καὶ 'Ελλη-
νικαὶ παρουσίαι Ἀφρικῆς καὶ ἰδίᾳ Αἰγύ-
πτου.
'Η Κύπρος ἐν γένει καὶ ἰδιαίτερος ὑπὸ
τοὺς Ἀγγλους.
Τὰ Δωδεκάνησα ὑπὸ τοὺς Φράγκους,
Τούρκους καὶ Ἰταλούς.
'Η 'Ελληνικὴ μετανάστευσις καὶ ὁ νεώ-
τερος 'Ελληνικὸς διασκορπισμός. (Τὰ
καλὰ καὶ τὰ κακὰ τῆς μεταναστεύσεως).
—Φιλογένεια καὶ ἱστορία τῶν ἐθνικῶν
κληροδοτημάτων.
'Ο 'Ελληνισμός τῆς Ἀμερικής.
'Ελληνικαὶ παρουσίαι ἐν Εὐρώπῃ.
'Αἶνον Ὅρος.
8. Ὁ Μέγας Πόλεμος καὶ αἱ συνέπειαι αὐ-
τοῦ διὰ τὸν κόσμον ἐθνολογικῶς, πολιτι-
κῶς καὶ οἰκονομικῶς.
'Ο 'Ελληνισμός μετὰ τοὺς πολέμους καὶ
τὴν καταστροφὴν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ αἱ
Συνθήκαι Βουλχερεστίου, Λονδίνου, Σε-
βρῶν, Λωζάνης κτλ.

Δίκαιον

9. Φιλοσοφία Δικαίου.
10. Ἀρχαίον Ἑλληνικὸν Δίκαιον.
11. Ἀρχαὶ Ἀστικοῦ Δικαίου, Στοιχεῖα Ἐμ-
πορικοῦ Δικαίου.
12. Πολιτεσιολογία.
Συνταγματικὸν Δίκαιον.
13. Διεθνὲς Δίκαιον (Δημόσιον, Ἰδιωτικόν).
Διεθνὴς Διαιτησία (Μεταπολεμικὰ σύμ-
φωνα 'Ελλάδος).—Ἀπολιτισμός — Μι-
κτὰ Διαιτητικὰ Δικαστήρια. — Ἐπανοο-
θώσεις. — Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν — Δι-
αρκὲς Δικαστήριον Διεθνῶς Δικαιοσύ-
νης).
14. Διοικητικὸν Δίκαιον. (Αὐτοδιοικήσεις—
'Αποκέντρωσις — Ἑλληνικὴ Διοικήσις—
'Αμφισβητούμενον Διοικητικὸν — Σιμ-
βόλιον Ἐπαρχείας— Ἐλεγκτικὸν Συ-
νέδριον).

Οἰκονομική

16. Θεωρία Πολιτικῆς Οἰκονομίας.
17. Πρακτικὴ Πολιτικὴ Οἰκονομία (Γεωρ-
γία, Ἐμπόριον, Βιομηχανία, Ναυτιλία,
'Αλιεία, Τράπεζαι, Χρηματιστήριον,
Συνκοινωνία. — Τὸ Ἀγροτικὸν ζήτημα.
— Ἀποκατάστασις ἀντιλήφων — Συνε-
ταρισμοὶ κτλ.)
18. Δημοσιονομία καὶ Δημόσιον Λογιστικόν
19. Τὰ οἰκονομικὰ τῆς 'Ελλάδος, δημόσια
καὶ ἰδιωτικά.
20. Οἰκονομικὴ Γεωγραφία.
21. Οἰκονομικὰ Μαθηματικά.

Στατιστική

22. Θεωρία, Ἐφαρμογὴ, Ὁργάνωσις—Ἐ-
θνικὸς πλοῦτος — Δημογραφία — Οἰκο-
νομικὴ Στατιστική.

Κοινωνιολογικά

21. Κοινωνιολογία.
24. Κοινωνικὴ Φιλοσοφία.
25. Κοινωνικὴ Πολιτική. (Σοσιαλισμός-Κοι-
νωνισμός-Σοβιετισμός - Ἀπεργία - Ἀν-
ταποργία - Ἐργατικὰ κόμματα - Οἱ Ὑ-
πάλληλοι ἐν τῇ Κράτει - Κοινωνικαὶ ἀ-
σφαλίσεις).
'Εργατικὴ καὶ Κοινωνικὴ Νομοθεσία,
γενικῶς καὶ ἰδιαίτερος ἐν Ἑλλάδι.
26. Ὑγειονομικὴ Νομοθεσία.
27. Σωφρονιστικὴ καὶ Ἐγκληματολογία.
(Τὸ ἔγκλημα ἐν Ἑλλάδι — Συγκριτικὴ
Στατιστική.)

Διάφορα

28. Ἀρχαῖος ἀποικισμός. Νεώτερος ἀποικι-
σμός.
'Αποικαὶ καὶ κατακτήσεις. ('Ισπανοί,
Πορτογάλλοι, Ὀλλανδοί. — Ἡ Ἀγγλι-
κὴ κομμωκρατορία καὶ τὰ διάφορα ἀποι-
κικὰ συστήματα. — Τὸ Γαλλικὸν ἀποι-
κικὸν Κράτος. — Ὁ νεώτερος Ἰταλι-
κὸς ἱμπεριαλισμός).
29. Πολιτικὴ καὶ Κοινωνικὴ ἱστορία τῶν Η.
Π. τῆς Ἀμερικής.
30. Ἀσία. (Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀσιατικῶν λαῶν.
—Τὸ Ἰαπωνικὸν Κράτος).
31. Ἀφρικὴ (Παναραβισμός.—Ἡ Ἀφρικὴ
τῆς σήμερον).
32. Ἡ Νότιος Ἀμερική.
33. Οἱ Ἑβραῖοι ἐν τῇ διεθνεί κοινωνίᾳ. Ὁ
Σιωνισμός.
34. Δημοσιονομία ('Ιστορία, Νομοθεσία
καὶ ἠθικὴ φιλοσοφία.

Η διάρκεια της φοίτησης ήταν τριετής. Οι φοιτητές διακρίνονταν σε τακτικούς, έκτακτους, ακροατές και «κατ' ανταπόκρισιν». ²⁵ Οι τακτικοί διέθεταν απολυτήριο Γυμνασίου ή Εμπορικής Σχολής, πλήρωναν δίδακτρα 1500 δραχμές το έτος ²⁶, αποκτούσαν το δίπλωμα της Σχολής, αφότου ολοκλήρωναν επιτυχώς τις τμηματικές και τις πτυχιακές εξετάσεις. Εγγράφονταν απόφοιτοι σχολείων όχι μόνο της ημεδαπής, αλλά και του απόδημου ελληνισμού, όπως Κωνσταντινούπολης, Αιγύπτου, Μ. Ασίας. Οι έκτακτοι είχαν ηλικία 20-30 ετών, εισάγονταν με εξετάσεις στην έκθεση ιδεών, στην ιστορία και στη γεωγραφία, πλήρωναν δίδακτρα 1000 δραχμές το έτος και αποκτούσαν πιστοποιητικό φοιτήσεως. Οι ακροατές ήταν ανεξαρτήτου ηλικίας και μόρφωσης και παρακολουθούσαν ορισμένα μαθήματα. Οι «κατ' ανταπόκρισιν» φοιτητές αποτελούσαν μία καινοτομία της Σχολής ²⁷. Ήταν Έλληνες της Αμερικής που είχαν αντίστοιχο απολυτήριο Γυμνασίου, πλήρωναν δίδακτρα 2000 δραχμές το έτος συμπεριλαμβάνοντας και τα έξοδα αποστολής, καθώς έπαιρναν ταχυδρομικά πολυγραφημένες παραδόσεις, βιβλία, φυλλάδια και προσέρχονταν στη Σχολή την περίοδο των εξετάσεων. Με αυτόν τον τρόπο εισήχθη ο πρωτοποριακός θεσμός των φοιτητών δι' αλληλογραφίας, ο οποίος μπορεί να εξηγηθεί μέσα στα πλαίσια της ανταλλαξιμότητας των χρημάτων που είχε συλλέξει ο Γεώργιος Φραγκούδης από τους ομογενείς της Αμερικής ²⁸.

Στο Λαϊκό Πανεπιστήμιο ²⁹, το οποίο απέβλεπε στην πολιτική μόρφωση των λαϊκών τάξεων, εγγράφονταν όσοι ήταν άνω των 18 ετών, ανεξάρτητα επιπέδου μόρφωσης. Η διάρκεια των μαθημάτων ήταν διετής και η διδασκαλία γίνονταν δύο ώρες την ημέρα αργά το απόγευμα.

²⁵ Παπαπάνος (1970), Χρονικό-ιστορία της ανώτατης μας εκπαίδευσης. Αθήνα, Αμερικάνικο Κολλέγιο Θηλέων Αθηνών, σ. 255.

²⁶ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Συνεδρίαση της Διοικητικής Επιτροπής την 10^η Μαρτίου 1932.

²⁷ Παπαδάκης (2000), Διευρύνοντας την σκεπή της σοφίας: αναπτυξιακή προοπτική, κοινωνικο-οικονομικές μεταρρυθμίσεις και πανεπιστημιακή πολιτική στο Μεσοπόλεμο: Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ΑΣΚΤ, Ανώτατη Γεωπονική Σχολή, ΑΣΟΕΕ και Πάντειος. *Πανεπιστήμιο* (5), σσ. 40-41.

²⁸ Ο Δημήτριος Αλεξ. Σταυρόπουλος, ομογενής της Αιγύπτου, ζήτησε με επιστολή του την 15^η Αυγούστου 1931 από τον Ε. Βενιζέλο να μπορούν και οι Έλληνες της Αιγύπτου να παρακολουθούν τα μαθήματα της Σχολής ως «κατ' ανταπόκρισιν» φοιτητές, όπως ίσχυε και με τους Έλληνες της Αμερικής, διότι και εκείνοι είχαν συνεισφέρει στους εράνους της ίδρυσης της Σχολής.
<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=61358>

²⁹ Παπαπάνος (1970),ό.π., σ. 255.

Οι πρώτοι συνολικά φοιτητές που γράφτηκαν στη Σχολή ήταν 200³⁰, από τους οποίους οι 50 ήταν δημόσιοι υπάλληλοι³¹, 60 ιδιωτικοί υπάλληλοι, 20 έμποροι, αξιωματικοί, αστυφύλακες, δημοσιογράφοι, φοιτητές και 70 νεαροί σπουδαστές (μεταξύ των οποίων και τρεις δεσποινίδες). Καθιερώθηκε πρόγραμμα απογευματινών μαθημάτων (4.00 – 9.00 μ.μ.), για διευκόλυνση των εργαζόμενων σπουδαστών. Η καθημερινή παρακολούθηση των μαθημάτων ήταν υποχρεωτική για τους τακτικούς και έκτακτους σπουδαστές για τουλάχιστον δύο ώρες και κρατούνταν κατάλογος παρουσίας σπουδαστών.

Οι πρώτοι σπουδαστές 1930

³⁰ Φραγκούδης (1932), Η Πάντειος Σχολή των Πολιτικών Επιστημών. *Εργασία* (118), σ. 424.

³¹ Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Έγγραφο του Υπουργού Γεωργίας Κ. Σπυρίδη (29-7-1930) συστήνει στους υπαλλήλους του Υπουργείου να παρακολουθήσουν τα μαθήματα της Σχολής Πολιτικών Επιστημών, όπου θα διδάξουν οι κράτιστοι των επιστημόνων και τα οποία θα γίνονται τις νυκτερινές ώρες και δεν θα παρακωλύεται η υπηρεσία.

Το γεύμα της Σχολής 1930. Υπογράφουν Γ. Παπανδρέου, Η. Λιακόπουλος, Ν. Κωνσταντόπουλος, Φραγκούδης

Πάντειος Σχολή Πολιτικών Επιστημών

Η Σχολή άρχισε να λειτουργεί, αλλά το αναιμικό ταμείο της³² ήταν αμφίβολο αν θα μπορούσε να ανταπεξέλθει στα έξοδα λειτουργίας της. Το κτίριο της Σχολής ήταν ημιτελές και οι καθηγητές απλήρωτοι. Ο Γεώργιος Φραγκούδης άρχισε να αναρωτιέται, αν το έργο του θα είχε συνέχεια και συνεχώς κατέβαλε ο ίδιος τα αναγκαία ποσά υπό τύπου ατόκου δανείου. Την κρίσιμη αυτή στιγμή τη λύση την έδωσε ένα απροσδόκητο γεγονός: λίγους μήνες πριν από την έναρξη των μαθημάτων τον Ιούνιο του 1930 πέθανε στο Παρίσι ο Αλέξανδρος Πάντος. Επειδή όμως κρίθηκε ότι η κληρονομιά του Πάντου δεν ήταν επαρκής για την ίδρυση της Σχολής που επιθυμούσε ο διαθέτης, αλλά και ότι ήταν άσκοπη η ίδρυση και η λειτουργία μιάς δεύτερης σχολής ιδίου προορισμού, μετά από πρόταση της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως»³³ προς τον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως Ελευθέριο Βενιζέλο, εκτελεστή της διαθήκης Πάντου, συγχωνεύθηκε το

³² Χατζηγιαννάκης (1984), Η Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών: η εξελικτική πορεία της και οι μελλοντικές προοπτικές της. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, σ. 6.

³³ Φραγκούδης (1939), Ιστορία και γενεαλογία της μεγάλης κυπριακής οικογένειας Φραγκούδη και των συγγενικών οικογενειών με αυτοβιογραφία του συγγραφέως. Αθήνα: Τύποις Ν. Απατσίδη, σ. 139.

Πάντειο Κληροδότημα με τη νεοϊδρυθείσα Ελευθέρα Σχολή Πολιτικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών.

Την 5^η Ιουνίου 1931 υπογράφηκε σύμβαση³⁴ μεταξύ του Ελευθέριου Βενιζέλου και του Γεωργίου Φραγκούδη, με την οποία το Σωματείο της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως» δώρησε το νεόδμητο τετραόροφο κτίριο μαζί με τον εξοπλισμό του, διαλύθηκε η ήδη υπάρχουσα Σχολή Πολιτικών Επιστημών της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως» και συνεστήθη η «Πάντειος Σχολή Πολιτικών Επιστημών».

Η νέα Σχολή ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου είχε σκοπό³⁵ τη *«μόρφωσιν υπαλλήλων δια το Κράτος, τας Τραπεζας και άλλα ανώτερα Ιδρύματα, έτι δε την πολιτικήν του λαού ανατροφήν»*. Απευθυνόταν στους νεαρούς απόφοιτους των γυμνασίων για την πλήρη κατάρτισή τους και τη μετέπειτα στελέχωση των δημοσίων υπηρεσιών, στους ήδη εργαζόμενους που ήθελαν να συμπληρώσουν τις σπουδές τους και ευρύτερα στον ελληνικό λαό με έναν κύκλο μορφωτικών διαλέξεων για όλα τα μεγάλα εθνικά και κοινωνικά ζητήματα.

Η κληρονομηθείσα περιουσία ανερχόταν στο ποσό των 5.000.000 δραχμών και από αυτά, σύμφωνα με την ανωτέρα σύμβαση, οι 700.000 δραχμές μπορούσαν να διατεθούν για την απόσβεση του ενυπόθηκου δανείου και άλλων χρεών, 1.000.000 δραχμές για την απαλλοτρίωση των γειτονικών οικοπέδων, 1.000.000 δραχμές για την αποπεράτωση του κτιρίου και για τη συμπλήρωση της επίπλωσης και το υπόλοιπο ποσό ως αποθεματικό κεφάλαιο για τη συντήρηση της Σχολής.

Η διοίκηση της Παντείου Σχολής ανατέθηκε στη Διοικητική Επιτροπή που αποτελούταν από τον Υπουργό Παιδείας (Πρόεδρο της Διοικητικής Επιτροπής) ή τον αντιπρόσωπό του, τον Πρόεδρο και δύο μέλη της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως», έναν Καθηγητή της Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών και έναν Σύμβουλο της Επικρατείας. Διευθυντής της Σχολής ήταν ο εκάστοτε Πρόεδρος του Σωματείου της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως» και για την πρώτη πενταετία παρέμενε ο Γεώργιος Φραγκούδης. Οι συνεδριάσεις της Διοικητικής Επιτροπής γίνονταν στο υπουργείο Παιδείας³⁶ και στην πρώτη συνεδρίαση ήταν παρόντες ο Υπουργός Παιδείας Γεώργιος Παπανδρέου

³⁴ Ιστορικό Αρχείο Παντείου, βλ. παράρτημα.

³⁵ Πάντειος (1967), Η τριακονταετηρίς της Παντείου Σχολής 1937-1967 ως Ιδρύματος Δημοσίου Δικαίου. Αθήναι, σσ. 24-25.

³⁶ Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Δελτίον Πρακτικών Συνεδριάσεων Διοικητικής Επιτροπής Παντείου Σχολής Πολιτικών Επιστημών 1931-1948.

προεδρεύων, ο αντιπρόσωπος του Συμβουλίου Επικρατείας Φ. Παπαγεωργίου ως Αντιπρόεδρος, ο εκπρόσωπος των Νομικών Σχολών του Πανεπιστημίου Στ. Σεφεριάδης, οι εκπρόσωποι της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως» Ν. Κωνσταντόπουλος, Ε. Φωτάκης, Ηλίας Λιακόπουλος και ο Διευθυντής της Σχολής Γ. Φραγκούδης.

Το εντεκαμελές Συμβούλιο Σπουδών αποτελούμενο από τον Διευθυντή της Σχολής και δέκα τακτικούς καθηγητές ήταν υπεύθυνο για τον Κανονισμό της Σχολής, ο οποίος ψηφίσθηκε την 20^η Ιουνίου 1933 και εφαρμόσθηκε το ακαδημαϊκό έτος 1934-1935 και για την εκλογή των καθηγητών και διδασκάλων.

Η Σχολή διαιρέθηκε σε δύο τμήματα: α) Τμήμα Πολιτικό – Ιστορικό που είχε δέκα τακτικές και έξι έκτακτες έδρες και β) Τμήμα Κοινωνικό - Οικονομικό που είχε εννέα τακτικές και πέντε έκτακτες έδρες. Ο Γ. Φραγκούδης είχε στα αρχικά του σχέδια τη δημιουργία και άλλων τμημάτων, όπως ξένων γλωσσών, τραπεζιτικό³⁷, επαγγελματικό, δημοσιογραφικό, μετεκπαιδεύσεως δημοσίων υπαλλήλων και να πραγματοποιήσει την ιδέα του Λαϊκού Πανεπιστημίου³⁸.

Ο κύκλος των διδασκόμενων μαθημάτων περιελάμβανε πέντε κλάδους³⁹: α) Πολιτικές επιστήμες, β) Δίκαιο, γ) Οικονομικές επιστήμες, δ) Κοινωνικές επιστήμες, ε) Δημοσιογραφία, γεωγραφία και φιλοσοφία.

Στις τακτικές έδρες του πολιτικο - ιστορικού τμήματος δίδασκαν: Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο ο Χρ. Σγουρίτσας, Διοικητικό Δίκαιο ο Θ. Τσάτσος, Δημόσιο και Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο ο Στ. Σεφεριάδης, Αστικό Δίκαιο ο Λιακόπουλος, Πολιτική Ιστορία Συγχρόνου Ελλάδας ο Γ. Φραγκούδης, Διπλωματική ιστορία ο Π. Ροζάκης. Τις έκτακτες έδρες κατείχαν ο Σ. Κουγέας, Α. Κεραμόπουλος, Κ. Άμαντος, Μ. Βολονάκης, Ν. Λούβαρις, Π. Σκουριώτης και Β. Αρτεμιάδης.

Στις τακτικές έδρες του κοινωνικο - οικονομικού δίδασκαν: Θεωρία Πολιτικής Οικονομίας ο Δ. Καλιτσουνάκης, Εφαρμοσμένη Οικονομία ο Κ. Μαλαματιανός, Ιδιωτική Οικονομία ο Α. Σπυργίτης, Δημοσιονομικό Δίκαιο και Δημοσιονομική Ιστορία ο Α. Σίδερης, Πολιτική Οικονομία ο Θ. Κουτούπης, Στατιστική ο Α. Μυράτ, Οικονομική Γεωγραφία ο Π. Κιλίμης, Κοινωνιολογία ο Π. Κανελλόπουλος. Τις έκτακτες έδρες κατείχαν ο Π. Φωτήλας, Β. Λαμπρινάκης και Μπ. Αλεβιζάτος.

³⁷ Φραγκούδης (1934), Πώς πρέπει να χρησιμοποιηθή η Πάντειος Σχολή. *Εργασία* (254), σ. 1456.

³⁸ Φραγκούδης (1932), Η Πάντειος Σχολή των Πολιτικών Επιστημών. *Εργασία* (118), σ. 424.

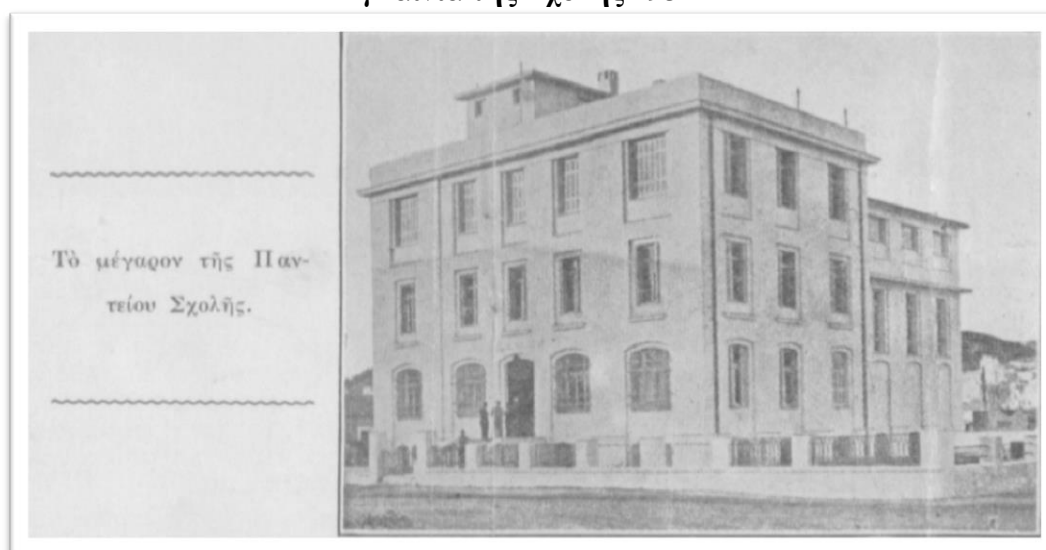
³⁹ Πάντειος (1957), Εικοσιπενταετηρίς 1930-1955. Αθήνα, σ. 15.

Τα εγκαίνια της Παντείου Σχολής Πολιτικών Επιστημών πραγματοποιήθηκαν την 18^η Μαρτίου 1934⁴⁰, αφότου είχε ολοκληρωθεί το μέγαρο της Σχολής και είχε δαπανηθεί σχεδόν η μισή κληρονομηθείσα περιουσία του Αλέξανδρου Πάντου. Παρόντες ήταν ο αρχηγός του Εθνικού Συνασπισμού Ελευθέριος Βενιζέλος, ο Υπουργός Παιδείας Ι. Μακρόπουλος, ο οποίος έκανε και την αποκάλυψη της προτομής του δωρητή Α. Πάντου στην αίθουσα τελετών, ο Υπουργός Στρατιωτικών Κονδύλης, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πολλοί βουλευτές και καθηγητές. Μετά το πέρας των εγκαίνιων απονεμήθηκαν διπλώματα στους πρώτους πτυχιούχους της Σχολής από τους 500 εγγεγραμμένους φοιτητές των τεσσάρων τελευταίων χρόνων. Ο Υπουργός Παιδείας υποσχέθηκε τη στήριξη του κράτους στη Σχολή και την εισήγηση νόμου που θα θεωρούσε το δίπλωμα της Σχολής προσόν διορισμού και προαγωγής των δημοσίων υπαλλήλων.

⁴⁰ Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Αποκόμματα εφημερίδων: Πρωΐα, Εστία, Αθηναϊκά νέα, Έθνος, Εθνικός Κήρυξ Ν. Υόρκης.

Εγκαίνια της Σχολής 1934

Το κτίριο της Σχολής 1934

Διάλεξη του Υπουργού Στρατιωτικών Κονδύλη στη Σχολή 1934

Σε λίγους μήνες τον Οκτώβριο του 1934 ψηφίσθηκε ο Νόμος 6346⁴¹ του Υπουργείου Στρατιωτικών, ο οποίος εξομοίωνε τους σπουδαστές της Παντείου με τους φοιτητές των άλλων πανεπιστημίων ως προς την αναβολή κατάταξής τους στο στράτευμα και τις λοιπές διευκολύνσεις που είχαν οι φοιτώντες στρατιώτες. Υπήρξαν αντιδράσεις από τους φοιτητές της Νομικής Σχολής επικαλούμενοι την άδικη εξίσωσή τους με τους σπουδαστές μιας ιδιωτικής σχολής, της Παντείου, όπου η εισαγωγή, η φοίτηση, η διδασκαλία, η απόκτηση διπλώματος δεν υπόκειντο σε κανέναν κρατικό έλεγχο. Η εξίσωση όμως περιοριζόταν μόνο στα στρατιωτικά θέματα, παρά τις πιέσεις της διοίκησης της Παντείου για την αναγνώριση του διπλώματος της Σχολής⁴².

Οι σχέσεις της Παντείου και του Πανεπιστημίου Αθηνών άρχισαν να κλονίζονται. Είχαν προηγηθεί ήδη αντιδράσεις για την ίδρυση της Σχολής, όπως επίσης είχαν υπάρξει και το 1924 για την ίδρυση του δεύτερου πανεπιστημίου της χώρας, του Πανεπιστημίου

⁴¹ Ν. 6346, ΦΕΚ Α, αρ. 358 (18-10-1934), «Περί της Παντείου Σχολής των Πολιτικών Επιστημών», http://www.et.gr/docs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wHGyShxJnoFm3dtvSoClrL8cmms8C3JO_95MXD0LzQT_LWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWgJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ16_3nV9K--td6SluZUXVn-zqJ43XDzHwl-CLV7wotSTgA3FqSvGxSUpljF

⁴² Φραγκούδης (1934), Πώς πρέπει να χρησιμοποιηθή η Πάντειος Σχολή. *Εργασία* (254), σ. 1456.

Θεσσαλονίκης⁴³, από το Πανεπιστήμιο της Αθήνας που αποτελούσε το προπύργιο της ανώτατης εκπαίδευσης και επιθυμούσε την κηδεμονία των άλλων πνευματικών ιδρυμάτων. Κατά τη διάρκεια του έτους 1935 το Πανεπιστήμιο αρνήθηκε να στείλει αντιπρόσωπο στη Διοικητική Επιτροπή της Παντείου και απαγόρευσε στους καθηγητές του να διδάξουν στη Σχολή⁴⁴. Ο τότε Υπουργός Παιδείας Χατζίσκος υποσχέθηκε την εξομάλυνση των σχέσεων των δύο ιδρυμάτων που εξυπηρετούσαν διαφορετικούς σκοπούς.

Από τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών αποφοιτούσαν νομικοί επιστήμονες, ενώ στην Πάντειο εκπαιδεύονταν ή μετεκπαιδεύονταν δημόσιοι υπάλληλοι. Δεν αποτελούσε ένα ακόμη φυτώριο παραγωγής επιστημόνων, αλλά συντελούσε στην αναμόρφωση της ιθύνουσας τάξης⁴⁵. Η οργάνωση, το πρόγραμμα, η μέθοδος διδασκαλίας, η ελεύθερη ανάπτυξη και η συζήτηση των επιστημονικών ζητημάτων έδιναν ένα διαφορετικό χρώμα στη Σχολή. Υπήρχε μία σύμπνοια και μία πνευματική συναδέλφωση μεταξύ καθηγητών και σπουδαστών. Καλλιεργούνταν η πολιτική σκέψη και η ικανότητα κατανόησης των πολιτικών, οικονομικών προβλημάτων της εποχής. Το πρόγραμμα εξύψωνε το πνευματικό επίπεδο των σπουδαστών. Η νομική επιστήμη διδασκόταν στην Πάντειο όχι μόνο ως δογματική ανάλυση και ερμηνεία της υπάρχουσας νομοθεσίας, αλλά κυρίως ως έρευνα των κοινωνικών δυνάμεων.

⁴³ Το Πανεπιστήμιο Αθηνών αδύναμο να ακυρώσει την ίδρυση του δεύτερου Πανεπιστημίου, επεδίωκε τη δημιουργία ενός Οργανισμού, που να επέτρεπε θεσμικές διαδικασίες παρέμβασης και ελέγχου του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης από το καθηγητικό σώμα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Προσπαθούσε με παραστάσεις της Συγκλήτου και του Πρύτανη να επέμβει στα τεκτονόμενα της ίδρυσης, της στελέχωσης και της λειτουργίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, βλ. Γαβρόγλου (2014), Το Πανεπιστήμιο Αθηνών (1837-1937) και η ιστορία του. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ. 216.

⁴⁴ Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Συνεδρίαση Διοικητικής Επιτροπής 25-9-1935.

⁴⁵ Φραγκούδης (1934), Πώς πρέπει να χρησιμοποιηθεί η Πάντειος Σχολή. *Εργασία* (254), σ. 1456.

Οι σπουδαστές της Σχολής σε εκπαιδευτική εκδρομή στην Ελευσίνα 1934

ΠΑΝΤΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ

ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ 1934-1935

ΕΝΑΡΞΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΤΗΝ 1ην ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΑ

- 4-5 Ἀγγλικά.
5-6 Α. Μυράτ. Στατιστική.
6-7 Θ. Τσάτσος. Διοικητικὸν Δίκαιον.
7-8 Α. Σίδερης. Δημοσιονομία (ἱστορία).
8-9 Χρ. Σγουρίτσας. Συνταγματικὸν Δίκαιον.

ΤΡΙΤΗ

- 4-5 Γαλλικά. (Α' τάξεις δι' ἀρχαρίους).
5-6 Γ. Φραγκούδης. Πολιτικὴ ἱστορία συγχρόνου Ἑλλάδος καὶ φροντιστήριον ἱστορικῶν μελετῶν.
6-7 Α. Σπουργίτης. Ἐμπορικὴ Οἰκονομία (Α', ἐξάμηνον). Κ. Θεοχάρης. Περὶ Αἰγύπτου, Ἀφρικῆς καὶ Παναραβισμού. Β. Ἀρτεμιάδης. Προσφυγικόν (Β' ἐξάμηνον).
7-8 Π. Κανελλόπουλος. Κοινωνιολογία.
8-9 Μ. Βολονάκης. Ἱστορία τῶν Κρατῶν τοῦ Αἵμου.

ΤΕΤΑΡΤΗ

- 4-5 Γαλλικά. (Β' τάξεις προχωρημένων).
5-6 Ἰ. Συκουτρῆς. Ἀρχαία Λογοτεχνία.
6-7 Ν. Λούθαρης. Εἰσαγωγή εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας.
7-8 Π. Κιλίμης. Οἰκονομικὴ Γεωγραφία.
8-9 Δ. Καλλιτσούνακης. Πολιτικὴ Οἰκονομία (διὰ τοὺς πρωτοετείς).
8-9 Ἠλ. Λιακόπουλος. Ἐμπράγματον καὶ Κληρονομικόν (διὰ τοὺς δευτεροετείς καὶ τριτοετείς).

ΠΕΜΠΤΗ

- 4-5 Γαλλικὴ Α' τάξις.
5-6 Π. Ροζάκης. Διπλωματικὴ Ἱστορία.
6-7 Κ. Τσάτσος. Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου.
7-8 Β. Λαμπρινάκης. Δημόσιον Λογιστικόν.
8-9 Δ. Καλλιτσούνακης. Πολιτικὴ Οἰκονομία (διὰ τοὺς πρωτοετείς).
8-9 Α. Σίδερης. Φροντιστήριον (διὰ τοὺς δευτεροετείς καὶ τριτοετείς).

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

- 4-5 Ἀγγλικά.
5-6 Σ. Σεφεριάδης. Δημόσιον Διεθνὲς Δίκαιον.
6-7 Κ. Μαλαματιανός. Ἐφηρμοσμένη Οἰκονομία.
7-8 Χρ. Σγουρίτσας. Συνταγματικὸν Δίκαιον.
8-9 Θ. Κουτούπης. Πολιτικὴ Οἰκονομία (Δημοσιονομία).

ΣΑΒΒΑΤΟΝ

- 4-5 Γαλλικά Β' τάξις.
5-6 Ἠλ. Λιακόπουλος. Γενικαὶ Ἀρχαὶ (διὰ τοὺς πρωτοετείς). Α' ἐξάμηνον. Β' ἐξάμηνον θὰ διδάξῃ ὁ κ. Γ. Πετρόπουλος Ἱστορίαν Ἑλληνικοῦ Δικαίου.
6-7 Π. Σκουριώτης. Ἐγκληματολογία.
7-8 Διάφοροι διαλέξεις καὶ συζητήσεις.
8-9 Διαλέξεις σπουδαστῶν καὶ συνάντησις αὐτῶν ἐν τῷ ἐντευκτηρίῳ μετὰ τῶν καθηγητῶν τῶν.

Αναλυτικὸ πρόγραμμα 1934-1935

Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών

Η νομική μορφή της ιδιωτικής Σχολής άρχισε να μην ικανοποιεί τη Διοίκηση και τους διδάσκοντες που ήδη από το 1934 επεδίωκαν την κρατική αναγνώριση του πτυχίου της Σχολής και την κατάταξή της μεταξύ των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Την 3^η Μαρτίου του 1936⁴⁶ μία ακόμη σύμβαση υπεγράφη μεταξύ του Πρωθυπουργού της χώρας, Κωνσταντίνου Δεμερτζή, ως εκτελεστού της διαθήκης Πάντου και του Διευθυντή της Σχολής Γ. Φραγκούδη που συνομολόγησαν ότι εάν η Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών δεν έστελνε αντιπρόσωπο στη Διοικητική Επιτροπή της Παντείου, ο Υπουργός Παιδείας θα όριζε ένα από τους καθηγητές του Πανεπιστημίου ή τους Αρεοπαγίτες. Ορίστηκε ο Κ. Τσάτσος, ο οποίος αποδέχθηκε τη θέση. Ακόμη εάν το σωματείο «Εκπαιδευτική Αναγέννησις» διαλύοταν ή εάν ο Πρόεδρος του σωματείου δεν μπορούσε να διευθύνει τη Σχολή ή μετά την αποχώρηση του Γ. Φραγκούδη, τα υπόλοιπα τέσσερα μέλη της Διοικητικής Επιτροπής υπό την προεδρία του Υπουργού Παιδείας θα συναποφάσιζαν τον νέο Διευθυντή. Η θητεία της Διοικητικής Επιτροπής ήταν τριετής και τα μέλη της εκλέγονταν από τους τακτικούς καθηγητές της Σχολής σε περίπτωση διάλυσης της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως».

Μέσα στην πρώτη εξαετία λειτουργίας της Σχολής άρχισαν οι προβλέψεις απομάκρυνσής της από την «Εκπαιδευτική Αναγέννηση» και η προσπάθεια κρατικού ελέγχου. Εξάλλου Υπουργός Παιδείας στις αρχές του 1936 ήταν ο καθηγητής της Παντείου Ν. Λούβαρις, ο οποίος θα προωθούσε το θέμα του νομοσχεδίου για τη λειτουργία της Σχολής.

Πράγματι η πρώτη επίσημη ένταξη της Σχολής⁴⁷ στον κύκλο της ανωτάτης εκπαίδευσης έγινε με τον Αναγκαστικό Νόμο 205⁴⁸ της 30^{ης} Σεπτεμβρίου 1936 επί

⁴⁶ Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Συνεδρίαση Διοικητικής Επιτροπής 11-6-1936.

⁴⁷ Παπαπάνος (1970), Χρονικό-ιστορία της ανώτατης μας εκπαίδευσεως. Αθήνα, Αμερικάνικο Κολλέγιο Θηλέων Αθηνών, σσ. 301-302.

⁴⁸ ΑΝ. 205, ΦΕΚ Α, αρ. 441 (6-10-1936), «Περί της Παντείου Σχολής των Πολιτικών Επιστημών», http://www.et.gr/idos-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wE1WF5u8f_rVXdvtvSoClrL8HCqNR3PCgBt5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluVXsoDylLYcKd9pEF8zvgombIf4rLmgy3y4tXXFEIA2a

υπουργίας Κ. Γεωργακόπουλου και στα έξι άρθρα του⁴⁹ ορίζονταν τα εξής: α) Αναγνώριση της Σχολής ως *αυτοτελές ελεύθερον ίδρυμα ανωτάτης εκπαίδευσεως*, β) Αναδιοργάνωση της διοίκησης με την εξαμελή Διοικητική Επιτροπή τριετούς θητείας, της οποίας Πρόεδρος ήταν ο Υπουργός Παιδείας, γ) Αναγνώριση των πτυχίων της Σχολής και προτίμησή τους κατά τους διορισμούς ή τις προαγωγές δημοσίων υπαλλήλων.

Η σημαντικότερη μεταβολή που έγινε με το νομοθέτημα αυτό ήταν η σύνδεση της Σχολής με το Κράτος. Ο Διευθυντής της Σχολής διοριζόταν από τον Υπουργό Παιδείας σύμφωνα με την πρόταση της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως» και τη γνώμη του Συμβουλίου Σπουδών⁵⁰. Στη Σχολή μπορούσαν να διδάξουν καθηγητές ή δημόσιοι υπάλληλοι χωρίς να υποστούν μείωση των αποδοχών τους παίρνοντας την αντίστοιχη αποζημίωση από την Πάντειο για τη διδασκαλία τους.

Η δημοσίευση του νομοθετήματος απασχόλησε τον τύπο της εποχής⁵¹ που είδε θετικά την αναγνώριση της Σχολής, καθώς θα εξακολουθούσε να λειτουργεί υπό την αιγίδα των νόμων του Κράτους και των κανονισμών που ίσχυαν και στα άλλα ανώτατα εκπαιδευτήρια της χώρας. Η Κυβέρνηση και ιδιαιτέρως ο Υπουργός Παιδείας ενδιαφερόταν για τη Σχολή, στην οποία φοιτούσαν δημόσιοι υπάλληλοι, αξιωματικοί, υπάλληλοι τραπεζών και οργανισμών, άνθρωποι με ώριμη κρίση και ενδιαφέρον για γνώση. Το πρόγραμμα των μαθημάτων πλούτιζε τις γνώσεις τους χωρίς την επιβάρυνση των υπηρεσιών τους, λόγω του απογευματινού ωραρίου.

Ένα χρόνο αργότερα, όταν Υπουργός Παιδείας ήταν ακόμη ο Κ. Γεωργακόπουλος, με τον Αναγκαστικό Νόμο 886⁵² της 4ης Οκτωβρίου 1937⁵³ άλλαξε η

⁴⁹ Χρυσάνθης (1956), Νομοθεσία περί της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών. Αθήναι: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, σσ. 3-5.

⁵⁰ Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Συνεδρίαση Διοικητικής Επιτροπής 12-11-1936. Ο Φραγκούδης θεώρησε τη διάταξη περί διορισμού του Διευθυντού από τον Υπουργό *ατυχή*, καθώς η διαθήκη του Πάντου και η σύμβαση Φραγούδη – Βενιζέλου ήθελαν τη Σχολή αυτοτελές ίδρυμα. Ο Προεστόπουλος, Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου, και ο Ν. Κωνσταντόπουλος της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως» ισχυρίστηκαν ότι δεν καταργούνταν η αυτοτέλεια της Σχολής, καθώς ο διορισμός του Διευθυντού θα γίνονταν από τον Υπουργό με τη σύμφωνη πρόταση της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως».

⁵¹ Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Αποκόμματα εφημερίδων: Οικονομικά Νέα , Πρωΐα, Ακρόπολις, Ελεύθερο Βήμα, Καθημερινή (Οκτώβριος 1936).

⁵² ΑΝ. 886, ΦΕΚ Α, αρ. 388 (4-10-1937), «Περί της Παντείου Σχολής Πολιτικών Επιστημών», http://www.et.gr/idos-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGD01EdiTTk5ndtvSoClrL8n6U3t5svm5t5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SluUr8Aeo70fhjo4o2hR-ZQSIYYIOOoPG1ofBPcM2wFWJa

νομική μορφή της Σχολής σε Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου και η ονομασία της σε Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Στα 13 άρθρα⁵⁴ του νομοθετήματος παρουσιάζονταν οι σκοποί της Σχολής, όπως:

α) Παροχή ανώτερης πολιτικής μόρφωσης, εθνική και πνευματική συγκρότηση ηγετικών στελεχών με επίγνωση της αποστολής και της ευθύνης τους για την ευημερία και την πρόοδο της πατρίδας.

β) Παρασκευή δημοσίων υπαλλήλων για την ανάπτυξη πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών επιστημονικών γνώσεων.

γ) Μετεκπαίδευση των δημοσίων υπαλλήλων και των πτυχιούχων της Νομικής, οι οποίοι πρόκειται να διδάξουν στα Γυμνάσια και στα Αστικά Σχολεία τα «Στοιχεία του Δικαίου και της Πολιτικής Οικονομίας»

δ) Πολιτική διαπαιδαγώγηση του λαού μέσα από εκλαϊκευμένες διαλέξεις, μελέτες και άλλα μορφωτικά μέσα, διαφώτιση πάνω στους κρατικούς σκοπούς και τις επιδιώξεις, συνειδητοποίηση της ανάγκης της πειθαρχίας, της αλληλεγγύης και της συνεργασίας των διαφόρων κοινωνικών τάξεων, καλλιέργεια του πνεύματος της θυσίας χάρη του γενικού καλού, τόνωση του πατριωτικού φρονήματος, καταπολέμηση του κομματισμού και των ατομικιστικών και εγωϊστικών τάσεων και ιδεών.

Με το νομοθέτημα αυτό άλλαξε η διοίκηση της Σχολής. Το Διοικητικό Συμβούλιο αποτελούταν από δέκα μέλη, εκ των οποίων μόνο τα δύο ήταν της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως». Πρόεδρος του Συμβουλίου ήταν ο Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Παιδείας, ο οποίος αναπληρωνόταν από τον καθηγητή της Νομικής Σχολής. Τα υπόλοιπα μέλη ήταν ο Διευθυντής της Σχολής, πέντε τακτικοί καθηγητές εκλεγμένοι από την Ολομέλεια των Καθηγητών της Σχολής και ένας ανώτερος υπάλληλος του Γενικού Λογιστηρίου οριζόμενος από τον Υπουργό Οικονομικών.

Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο που καταρτίστηκε σύμφωνα με το παραπάνω νομοθέτημα ήταν: Πρόεδρος ο Δημ. Λάμπας, Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Παιδείας, Αντιπρόεδρος ο Ξ. Ζολώτας, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, μέλη ο Δ. Σταύρου, Διευθυντής της Σχολής, Ν. Λούβαρις, Α. Κεραμόπουλος, Κ. Τσάτσος, Δ.

⁵³ Κουτσούκης (1995), Το πανεπιστημιακό διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό: η επιστημονική και κοινωνική φυσιογνωμία των μελών του ΔΕΠ της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών (1927-1988). Αθήνα: Παπαζήσης, σσ. 32-33.

⁵⁴ Χρυσάνθης (1956), Νομοθεσία περί της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών. Αθήναι: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, σσ. 5-8.

Βεζανής, Η. Γάφος, Θ. Θεοδορακάας, Διευθυντής του Γενικού Λογιστηρίου, και οι δύο αντιπρόσωποι της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως» Παπαβασιλείου και Ν. Κωνσταντόπουλος.

Ακόμη διορίσθηκε στο Διοικητικό Συμβούλιο από τον Υπουργό Παιδείας Βασιλικός Επίτροπος από τους καθηγητές του Πανεπιστημίου ή από ανώτερους εκπαιδευτικούς λειτουργούς,

Ο Διευθυντής της Σχολής ήταν μόνιμος, διορίζονταν με πρόταση του Υπουργού Παιδείας ύστερα από απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου και είχε μισθό τακτικού καθηγητού Πανεπιστημίου. Επιπλέον για πρώτη φορά συστήθηκε η θέση του Γενικού Γραμματέα που θα βοηθούσε τον Διευθυντή στο έργο του. Ο Νικόλαος Λούβαρις έγινε στις αρχές του 1937 Διευθυντής μετά από τον Γεώργιο Φραγκούδη, ο οποίος απομακρύνθηκε «απροσδόκητα» από τη Σχολή⁵⁵ παραμένοντας Πρόεδρος της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως», η οποία και αυτή ήδη παρακάμπτονταν. Ενώ στο τέλος του 1937 Διευθυντής ορίσθηκε ο Δημήτριος Σταύρου, άλλοτε καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Η Πάντειος άρχισε να προσαρμόζεται με όσα ίσχυαν και στα άλλα ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης, είχε 14 τακτικές και έκτακτες έδρες που ορίζονταν από το Διοικητικό Συμβούλιο και το διδακτικό προσωπικό της αποτελούταν από καθηγητές (τακτικούς ή εκτάκτους), υφηγητές και διδασκάλους. Τα τμήματα παρέμεναν δύο: το Πολιτικό-Ιστορικό και το Οικονομικο-Κοινωνικό χορηγώντας διαφορετικό πτυχίο και ο αριθμός των φοιτητών που εγγράφονταν στη Σχολή ολοένα μεγάλωνε, φτάνοντας τους 850⁵⁶ και αυξάνοντας τα έσοδα της Σχολής.

Επιπλέον με τον Αναγκαστικό Νόμο 1488⁵⁷ της 22ας Νοεμβρίου 1938⁵⁸ περί *οργανώσεως των Διοικητικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Εσωτερικών* συνεστήθησαν το

⁵⁵ Φραγκούδης (1939), σ. 141. «Στις αρχές του '37 συνέβηκε απροσδόκητο για μένα γεγονός. Τό Κράτος ανέλαβε την διεύθυνσιν της Σχολής και με απομάκρυνε... Ίσως ήτανε καιρός ν' αναπαυθώ.» Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Συνεδριάσεις Διοικητικής Επιτροπής 12-11-1936 και 23-4-1937. Ο Φραγκούδης ήταν παρών στην τελευταία συνεδρίαση του έτους 1936, ενώ στην πρώτη συνεδρίαση του 1937 παρών ήταν ο Ν. Λούβαρις ως Διευθυντής της Σχολής.

⁵⁶ Ο αριθμός των φοιτητών της Παντείου το 1939 πλησίαζε τους 1200. Ακρόπολις, 27-11-1939.

⁵⁷ ΑΝ. 1488, ΦΕΚ Α, αρ. 451 (29-11-1938), «Περί οργανώσεως των Διοικητικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Εσωτερικών», <http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wEtldXigpU6hXdtvSoClrL8bH1FW5GYcFp5MXD0LzQTL>

Σχολείο Διοικητικών Υπαλλήλων και το Ανώτερο Σχολείο Διοικητικών Υπαλλήλων με στόχο την εκπαίδευση και μετεκπαίδευση των υπαλλήλων του Υπουργείου, τα οποία λειτούργησαν στη Σχολή έως το 1943⁵⁹.

Την 12^η Ιανουαρίου 1939⁶⁰ εγκαινιάσθηκε στην Πάντειο από τον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως, Ιωάννη Μεταξά, το Σχολείο Διοικητικών Υπαλλήλων. Εκεί θα εκπαιδεύονταν εκ περιτροπής όλοι οι υπάλληλοι του Υπουργείου Εσωτερικών και των εξαρτωμένων Γενικών Διοικήσεων και Νομαρχιών. Διαχωρίζονταν σε δύο τμήματα: των κατωτέρων και των ανωτέρων υπαλλήλων. Η λειτουργία του Σχολείου ήταν αυτοτελής και με κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών και Παιδείας καθορίστηκαν τα μαθήματα και οι καθηγητές, τα οποία ήταν τα εξής:

1. Στοιχεία του δικαίου και των θεμελιωδών βάσεων και κατευθύνσεων του εθνικού κράτους της 4^{ης} Αυγούστου – Γ. Μαντζούφας, δικηγόρος.
2. Στοιχεία του οργανισμού των δικαστηρίων και της πολιτικής και ποινικής δίκης – Δ. Σταύρου, Διευθυντής Παντείου.
3. Διοικητικό δίκαιο – Στρ. Ανδρεάδης, καθηγητής Παντείου.
4. Δίκαιο των δημοσίων υπαλλήλων – Μιχ. Στασινόπουλος, Πάρεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας.
5. Διοικητική νομοθεσία – Ν. Αντωνόπουλος, Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Εσωτερικών.
6. Κώδικας της νομοθεσίας περί δήμων και κοινοτήτων (περί συστάσεως και διοικήσεως) – Γεώργιος Παπαχατζής, Πάρεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας.
7. Κώδικας της νομοθεσίας περί δήμων και κοινοτήτων (περί προσόδων) – Νικόλαος Σκαπέσης, Τμηματάρχης του Υπουργείου Εσωτερικών.
8. Ειδικά θέματα δημοσίου δικαίου – Γεωργιάδης, Τμηματάρχης του Υπουργείου Εσωτερικών.

[WPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWeIDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SlubHMc9prDpm2MxAzp_OQStpZ1g3h_o2R0IDan5edelPw](#)

⁵⁸ Πάντειος (1967), Η τριακονταετηρίς της Παντείου Σχολής 1937-1967 ως Ιδρύματος Δημοσίου Δικαίου. Αθήναι, σσ. 26-27.

⁵⁹ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδρίαση 4-5-1943. Αποφασίζεται η αποστολή έγγραφης διαμαρτυρίας στον Υπουργό Παιδείας για το Σχολείο μετεκπαίδευσης Δημοσίων Υπαλλήλων του Υπουργείου Εσωτερικών, διότι όχι μόνο κλονίζεται το κύρος της Σχολής, αλλά είναι και ασύμφορο στις δημόσιες υπηρεσίες, λόγω της ελλειπούς κατάρτισεως των υπαλλήλων.

⁶⁰ Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Αποκόμματα εφημερίδων: Αθηναϊκά Νέα, Εστία, Πρωϊα.

9. Δημόσιο λογιστικό και λογιστική – Μιχ. Σταυρινός, Τμηματάρχης του Ανωτάτου Οικονομικού Συμβουλίου.

10. Πολιτική και δημόσια οικονομία – Δημ. Δεληβάνης, δικηγόρος.

11. Κοινωνική νομοθεσία – Χρ. Αγαλλόπουλος, Γενικός Διευθυντής του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

12. Πολιτική ιστορία της Ελλάδος – Ν. Βλάχος, Καθηγητής Πανεπιστημίου.

Η διεύθυνση του Σχολείου ανατέθηκε στον Διευθυντή της Παντείου, ενώ η εποπτεία της εκπαιδευτικής λειτουργίας στον Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου Εσωτερικών, ο οποίος ήταν και ο Πρόεδρος του Συλλόγου καθηγητών του Σχολείου.

Οργανισμός Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών

Η οργάνωση της Σχολής συμπληρώθηκε με τον Αναγκαστικό Νόμο 2026⁶¹ της 19ης Οκτωβρίου 1939 επί υπουργίας Ιωάννη Μεταξά, με τον οποίο μετονομάστηκε σε «Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων»⁶². Αποτέλεσε και τον πρώτο ολοκληρωμένο Οργανισμό της Σχολής ως ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος. Ρυθμίζονταν στα 73 άρθρα του νόμου θέματα που αφορούσαν τη διοίκηση, το διδακτικό και διοικητικό προσωπικό, τους φοιτητές και τις σπουδές τους, το κτίριο.

Την παραπάνω νομοθεσία συμπλήρωσαν το Νομοθετικό Διάταγμα 696⁶³ της 27^{ης} Οκτωβρίου 1941 με 54 άρθρα⁶⁴ επί της κατοχικής κυβερνήσεως Γ. Τσολάκογλου και ο

⁶¹ ΑΝ. 2026, ΦΕΚ Α, αρ. 449 (19-10-1939), «Περί Οργανισμού της Παντείου Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων»,
http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wESP7qHyhMHCXdtvSoClrL8dJz7Dd7AbY95MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWeIDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluVP3rsYKebozuAMQr3moNu74n4k5Z0FYWjzdxFS_svba

⁶² Παπαπάνος (1970), Χρονικό-ιστορία της ανώτατης μας εκπαίδευσεως. Αθήνα, Αμερικάνικο Κολλέγιο Θηλέων Αθηνών, σσ. 304-306.

⁶³ ΝΔ. 696, ΦΕΚ Α, αρ. 391 (14-11-1941), «Περί Οργανισμού της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων»,
http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wFA21Udt8I16XdtvSoClrL8oXbMdnTzBV95MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWeIDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluTspPhB0zT3zjlrGJ-jRjiivFqeK-BN9ET07b8Bvj2bS

Νόμος 540⁶⁵ της 30^{ης} Αυγούστου 1943 με 24 άρθρα⁶⁶ επί κυβερνήσεως Ιωάννη Ράλλη που αποτελούσε συμπλήρωση του Οργανισμού και αφαίρεσε τους όρους «και Δημοσίων Υπαλλήλων» από την ονομασία της Σχολής.

Με τους οργανικούς αυτούς νόμους η Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών ήταν σχολή ισότιμη με τα άλλα πανεπιστήμια και τις άλλες ανώτατες σχολές της χώρας. Οι κύριοι στόχοι της ήταν:

α) Πολιτικός καταρτισμός όσο το δυνατόν ευρύτερων στρωμάτων του ελληνικού λαού.

β) Προπαρασκευή υπαλλήλων για τις δημόσιες υπηρεσίες.

γ) Συμπλήρωση της μόρφωσης των ήδη υπηρετούντων υπαλλήλων.

δ) Εξύψωση του πολιτιστικού και μορφωτικού επιπέδου του λαού.

Για την πραγματοποίηση των στόχων της μπορούσε να ιδρύει τμήματα μετεκπαιδύσεως δημοσίων υπαλλήλων και κατάρτισεως δημοσιογράφων.

Η συμμετοχή του κράτους περιορίστηκε μονάχα ως προς τη διοίκηση της Σχολής, καθώς ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου δεν ήταν πια ο Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Παιδείας, αλλά ένα από τα μέλη του. Το κράτος όμως άρχισε να επιχορηγεί με 500.000 δραχμές τη Σχολή, η οποία συνέχιζε την απαλλοτρίωση των γειτονικών οικοπέδων για την επέκταση των εγκαταστάσεων της.

Ο Οργανισμός της Σχολής άλλαξε και τη διοίκησή της. Το Διοικητικό Συμβούλιο έγινε επταμελές και αποτελούνταν από έξι καθηγητές της Σχολής και έναν αντιπρόσωπο της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως», ο οποίος αργότερα αναπληρωνόταν από τον Διευθυντή της Ανωτάτης Εκπαιδύσεως. Άρχισε λοιπόν η «Εκπαιδευτική Αναγέννησις» του αποβιώσαντος Γεωργίου Φραγκούδη να απομακρύνεται από τη διοίκηση της Σχολής, την οποία είχε ιδρύσει πριν από μία δεκαετία. Η Σχολή διοικούνταν από τον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου και τη Συνέλευση των μονίμων και εκτάκτων καθηγητών

⁶⁴ Χρυσάνθης (1956), Νομοθεσία περί της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών. Αθήναι: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, σσ. 11-32.

⁶⁵ Ν. 540, ΦΕΚ Α, αρ. 283 (30-8-1943), «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Ν.Δ. 696/1941 «Περί Οργανισμού της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων»», http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wG1oR_vSbGly3dtvSoClrL85YC7ghNTGul5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluZLqeUTOA5ZqH7ZXpRhTc1G4QA55Hu4fUJHfutusLYgX

⁶⁶ Χρυσάνθης (1956), ό.π., σσ. 33-44.

της. Η θέση του Διευθυντή της Σχολής καταργήθηκε το 1943 και αντικαταστάθηκε από τη θέση του Γενικού Γραμματέως, ο οποίος συμμετείχε στις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου άνευ ψήφου.

Στο Διοικητικό Συμβούλιο της Σχολής διορίσθηκε Κυβερνητικός Επίτροπος, ο οποίος συμμετείχε στις συνεδριάσεις άνευ ψήφου εκφέροντας τη γνώμη της Κυβέρνησης για τα θέματα των ημερησίων διατάξεων, παρακολουθώντας την εφαρμογή των νόμων στη Σχολή, υποβάλλοντας εκθέσεις στον Υπουργό και γνωμοδοτώντας για τα ακαδημαϊκά ζητήματα⁶⁷. Στις συνεδριάσεις η ψηφοφορία ολοκληρωνόταν, αφότου τελευταίος ακουγόταν ο Κυβερνητικός Επίτροπος, ο οποίος υπέγραφε και τα πρακτικά μαζί με τον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου. Με αυτόν τον τρόπο το κράτος είχε την απόλυτη εξουσία και έλεγχε συγκεντρωτικά τα θέματα της Παντείου, όπως έκανε και στα άλλα ανώτατα ιδρύματα, καθώς ο Κυβερνητικός Επίτροπος αποτελούσε την προέκταση του μηχανισμού του Υπουργείου Παιδείας⁶⁸.

Την εποπτεία της λογιστικής υπηρεσίας και τον έλεγχο της οικονομικής διαχείρισης της Σχολής το Διοικητικό Συμβούλιο με την έγκριση του Υπουργού Παιδείας ανέθεσε το 1939 στον οικονομικό επόπτη Ιωάννη Κόντη, Τμηματάρχη της Γενικής Διεύθυνσης Δημοσίου Λογιστικού του Υπουργείου Οικονομικών⁶⁹.

Το διδακτικό προσωπικό της Σχολής διακρίνονταν σε μονίμους, έκτακτους καθηγητές τριετούς θητείας και διδασκάλους. Οι μόνιμοι διορίζονταν με διάταγμα του Υπουργείου Παιδείας, εφόσον ήταν πρωτύτερα τακτικοί, έκτακτοι ή επικουρικοί καθηγητές στο Πανεπιστήμιο Αθηνών ή σε άλλη ισότιμη σχολή, ενώ οι έκτακτοι διορίζονταν με πλειοψηφική απόφαση των μονίμων καθηγητών και μονιμοποιούνταν,

⁶⁷ Δημαράς (1990), Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε: τόμος Β': 1895-1967. Αθήνα: Ερμής, σ.174. Χατζηστεφανίδης (1990), Ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης, 1821-1986. Αθήνα: Παπαδήμας, σ.275. Ο Νόμος 5143/1931 επί Υπουργού Παιδείας Γ. Παπανδρέου καθόριζε την εποπτεία των πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης από τον Υπουργό Παιδείας μέσω του Κυβερνητικού Επιτρόπου, ο οποίος διοριζόταν με απόφαση του υπουργικού συμβουλίου και είχε την αρμοδιότητα της παρακολούθησης της εφαρμογής των νόμων στα πανεπιστήμια συμμετέχοντας στις Συνελεύσεις Καθηγητών, Συγκλήτου, Διοικητικών Συμβουλίων άνευ ψήφου.

⁶⁸ Παπαδάκης (2007), Εν συνδυασμό προς τον νέον οργανισμό του πανεπιστημίου και την αποκατάστασιν της τάξης: εκπαιδευτική πολιτική, διακυβέρνηση και απόδοση λόγου στην ανώτατη εκπαίδευση, στα χρόνια του Ελευθερίου Βενιζέλου (1928-1932). Στο *Η εκπαιδευτική πολιτική στα χρόνια του Ελευθερίου Βενιζέλου: πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα, 22-24 Ιανουαρίου 2004* / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών & Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 178.

⁶⁹ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδρίαση 7-11-1939

εφόσον η θητεία τους ανανεώνονταν τουλάχιστον δύο φορές. Ακόμη ιδρύθηκαν για την καλύτερη λειτουργία της Σχολής πέντε σπουδαστήρια: φιλοσοφικών, νομικών, οικονομικών, κοινωνικο-ιστορικών και δημοσιογραφικών επιστημών.

Η φοίτηση ήταν τριετής και για την εγγραφή στην Πάντειο απαιτούνταν απολυτήριο Γυμνασίου ή άλλου ισότιμου σχολείου και επιτυχής συμμετοχή στις εισιτήριες εξετάσεις σε τρία θέματα: ελληνική ιστορία, έκθεση ιδεών και ερμηνεία αρχαίου ελληνικού κειμένου. Τα δίδακτρα ανέρχονταν σε 2500 δραχμές ετησίως. Ατελή εγγραφή δικαιούνταν οι συγγενείς του Πάντου, τα θύματα, οι ανάπηροι πολέμου και οι αριστούχοι εισαχθέντες. Ακόμη μπορούσαν να εγγραφούν και όσοι είχαν συμπληρώσει το 17^ο έτος της ηλικίας τους ως ακροατές πληρώνοντας δίδακτρα 850 δραχμές ετησίως.

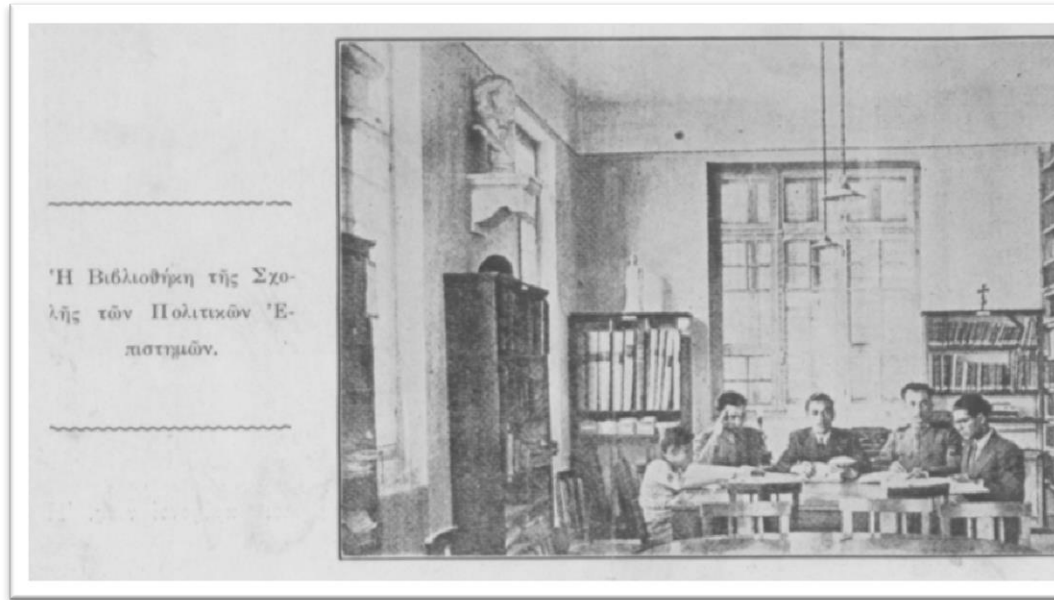
Το πτυχίο της Παντείου εξομοιώθηκε με το πτυχίο του τμήματος Πολιτικών Επιστημών της Νομικής Σχολής και της Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών για τον διορισμό και την προαγωγή σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες, εκτός του Δικαστικού και Διπλωματικού Σώματος.

Οι πρωτοετείς και δευτεροετείς φοιτητές της Παντείου μπορούσαν να μετεγγραφούν ως υπεράριθμοι⁷⁰ στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και Θεσσαλονίκης μέσω κατατακτηρίων εξετάσεων. Ενώ οι πτυχιούχοι της Παντείου μπορούσαν να εγγραφούν στη Νομική Σχολή άνευ εξετάσεων ως τριτοετείς ή μέσω εξετάσεων ως τεταρτοετείς. Όσοι πτυχιούχοι της Παντείου είχαν απολυτήριο Μέσης Εμπορικής Σχολής μπορούσαν επίσης να εγγραφούν στο τρίτο έτος της Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών.

Ακόμη προβλεπόταν η απονομή διδακτορικών διπλωμάτων στους συγγραφείς διατριβών που προήγαγαν την επιστήμη. Η σφραγίδα της Σχολής είχε έμβλημα τον Αριστοτέλη, τον πατέρα της πολιτικής επιστήμης. Λειτουργούσε επιπλέον Βιβλιοθήκη, της οποίας οι πόροι προέρχονταν από τις εισφορές των σπουδαστών. Ο εμπλουτισμός της συλλογής και η λειτουργία της θα καθορίζονταν με Διάταγμα του Υπουργού Παιδείας και τη σύμφωνη γνώμη του Διοικητικού Συμβουλίου της Σχολής.

⁷⁰ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Απόφαση Υφυπουργού Παιδείας Ν. Σπέντζα την 16^η Νοεμβρίου 1939 βάσει του άρθρου 57 του ΑΝ 2026/1939.

Ωστόσο ένα νέο τμήμα μορφώσεως δημοσιογράφων προστέθηκε στα ήδη δύο υπάρχοντα τμήματα της Σχολής με τον Νόμο 540/1943⁷¹, με σκοπό την εκπαίδευση και μετεκπαίδευση δημοσιογράφων⁷² τριετούς φοίτησης. Οι σπουδαστές του τμήματος έπρεπε να γνωρίζουν μία ευρωπαϊκή γλώσσα. Προβλέπονταν να έχει ως επιπλέον έσοδο 1% επί της τιμής εκάστου αντιτύπου των ημερησίων εφημερίδων και περιοδικών.

Η βιβλιοθήκη της Σχολής

Η Πάντειος και το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου 1936

Οι δημόσιες συζητήσεις για θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος αποτελούσαν παράδοση για τη Σχολή. Την 15^η Μαΐου 1932 άρχισε στην Πάντειο για τέσσερις ημέρες

⁷¹ Ν. 540, ΦΕΚ Α, αρ. 283 (30-8-1943), «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Ν.Δ. 696/1941 «Περί Οργανισμού της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων»,
http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wG1oR_vSbGly3dtvSoClrL85YC7ghNTGul5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWvjWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SluZLqeUTOA5ZqH7ZXpRhTc1G4QA55Hu4fUJHfutusLYgX

⁷² Παπαπάνος (1970), Χρονικό-ιστορία της ανώτατης μας εκπαίδευσεως. Αθήνα, Αμερικάνικο Κολλέγιο Θηλέων Αθηνών, σσ. 306-307.

μία σειρά συζητήσεων «Περί κοινοβουλευτισμού και δικτατορίας»⁷³ για τη μόρφωση των σπουδαστών και για τον φωτισμό της ελληνικής κοινωνίας. Παρόμοιες συζητήσεις ιδίου θέματος γίνονταν σε όλη την Κεντρική Ευρώπη εκείνη την εποχή, ενώ στην Ελλάδα πραγματοποιούνταν για πρώτη φορά έχοντας βιώσει τα κινήματα Παγκάλου, Κονδύλη κ.ά. Συμμετείχαν πολλοί επώνυμοι επιστήμονες: Θ. Τσάτσος, Α. Σβώλος, Π. Κανελλόπουλος, Χρ. Σγουρίτσας, Σ. Σεφεριάδης, Α. Σίδερης, Π. Ροζάκης, Π. Σκουριώτης, Γ. Κακουλίδης, Θ. Κουτούπης, Ηλ. Λιακόπουλος, Σ. Πρωτονατάριος κ.ά., ο Υπουργός Παιδείας Γεώργιος Παπανδρέου, ο Πρόεδρος Συλλόγου Σπουδαστών Γ. Σιδερής και πολλοί φοιτητές.

Τα ζητήματα που αρχικά τέθηκαν προς συζήτηση από τον Διευθυντή της Σχολής, Γεώργιο Φραγκούδη, τελικά ψηφίστηκαν δημοκρατικά από 44 σπουδαστές που είχαν παραμείνει έως το τέλος των καινοτόμων συζητήσεων και ήταν: α) Είναι ο κοινοβουλευτισμός για ένα δημοκρατικό λαό το καταλληλότερο πολίτευμα: 42 θετικές και 2 αρνητικές ψήφους. β) Ο κοινοβουλευτισμός στην Ευρώπη διέρχεται κρίση; 37 θετικές και 7 αρνητικές ψήφους. γ) Περιέχει ελαττώματα που μπορούν να θεραπευθούν εντός του κοινοβουλευτισμού; 33 θετικές και 11 αρνητικές ψήφους. δ) Η δικτατορία που διαμορφώθηκε στην Ιταλία μπορεί να αντικαταστήσει προσωρινά τον κοινοβουλευτισμό; 19 θετικές και 24 αρνητικές ψήφους. ε) Ο κοινοβουλευτισμός στην Ελλάδα που έχει διαφθαρεί σε ψευδοκοινοβουλευτισμό μπορεί να συνεχισθεί χωρίς να κινδυνεύει η πραγματική ελευθερία του λαού; 23 θετικές και 21 αρνητικές ψήφους.

Η νεολαία της εποχής είχε επομένως απαντήσει επιδιώκοντας τη δημιουργία μιας νέας κατάστασης στη χώρα. Ο Γ. Φραγκούδης δεν έμεινε ενθουσιασμένος από τα συμπεράσματα των συζητήσεων, καθώς από τη μία εξυμνήθη ο κοινοβουλευτισμός, τον οποίο θαύμαζε, και τονίσθηκαν οι κίνδυνοι των δικτατοριών, από την άλλη δεν διακρίθηκε ο κοινοβουλευτισμός από τον ψευδοκοινοβουλευτισμό και τα δεινά του και δεν υπήρξε διάκριση μεταξύ των δικτατοριών. Ο κοινοβουλευτισμός στην Ελλάδα, σύμφωνα με την άποψη του Διευθυντή της Παντείου, είχε καταλήξει σε πολιτική και

⁷³ Δελτίον της Παντείου Σχολής Πολιτικών Επιστημών: περιέχον τας περί κοινοβουλευτισμού και δικτατορίας συζητήσεις τας διεξαχθείσας εν τη Σχολή κατά τας συνεδριάσεις της 15ης, 17ης, 19ης, 22ας Μαΐου. Αθήναι, 1932 (αρ. 7,8,9), σσ. 1-54.

κοινωνική «ακολασία»⁷⁴. Οι εκφρασθείσες αμφιβολίες των καινοτόμων συζητήσεων προδίκαζαν τις εφιαλτικές πολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν.

Οι αναφερθέντες αναγκαστικοί νόμοι της περιόδου 1936-1939 καθόριζαν, όπως είδαμε, και τους σκοπούς της πρόσφατα ανωτατοποιημένης Σχολής που μεταξύ άλλων ήταν: η πολιτική διαπαιδαγώγηση του λαού, η διαφώτιση πάνω στους κρατικούς σκοπούς, η συνειδητοποίηση της ανάγκης της πειθαρχίας, η καλλιέργεια του πνεύματος της θυσίας, η τόνωση του πατριωτικού φρονήματος, η καταπολέμηση του κομματισμού. Η φύση των μαθημάτων της Σχολής, όπως η Εθνική Αγωγή, η Κοινωνική Πολιτική, προσφερόταν για τη μετάδοση και τη διδασκαλία τέτοιων αρχών που συνέπιπταν όμως και με το «αιώνιο» και το «ιδανικό» πολίτευμα των Ελλήνων: τον Γ' Ελληνικό Πολιτισμό της 4^{ης} Αυγούστου του 1936.

Η Πάντειος έγινε το προπύργιο της καθεστωτικής προπαγάνδας.⁷⁵ Το βαρύ πυροβολικό της «μεταξικής διανόησης» ήταν εκεί : Βασίλειος Παπαδάκης (καθηγητής και Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Παντείου 1939-1941), Άριστος Καμπάνης, Γεώργιος Μαντζούφας (άντρας της κόρης του Μεταξά), Δημήτριος Βεζανής, Νικόλαος Φωκάς (αδερφός του γαμπρού του δικτάτορα, Καθηγητής Κοινωνικής Πολιτικής), ενώ στο τέλος πήγε εκεί από την Νομική και ο Νικόλαος Κούμαρος (φίλος του γαμπρού του Μεταξά).

Οι συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου γίνονταν πολλές φορές στην οικία του Γ. Μαντζούφα⁷⁶, που ήταν μέλος του μαζί με τον Ν. Κούμαρο, Δ. Σταύρου, Ιωάννη Πιπέρο παρουσία του Προέδρου Β. Παπαδάκη και του κυβερνητικού επιτρόπου και Διευθυντού της Ανωτάτης Εκπαιδεύσεως, Ασκητόπουλου, που διαβεβαίωνε την οποιαδήποτε ενίσχυση και στήριξη του Υπουργείου για την εξύψωση του επιπέδου της Σχολής.

⁷⁴ Ο καθηγητής της Παντείου και διευθυντής του περιοδικού «Νέον Κράτος», Α. Καμπάνης, θεωρούσε τον κοινοβουλευτισμό ως πολιτική και οικονομική αναρχία, από την οποία έσωσε την χώρα η δυναμική παρέμβαση του Καποδίστρια το 1828 και του Μεταξά το 1936, βλ. Κουλούρη (2012), Τα πρόσωπα του Καποδίστρια: ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας και η νεοελληνική ιδεολογία (1831-1996). Αθήνα: Πορεία, σ. 130.

⁷⁵ Αγγελής (2004), Μεταξική Προπαγάνδα και Νεολαία 1936 – 1940: διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, σ. 143.

⁷⁶ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ 1939 -1940.

Εξάλλου το αποκορύφωμα του «αναδημιουργικού έργου»⁷⁷ της 4^{ης} Αυγούστου στην παιδεία ήταν οι επεμβάσεις στα ανώτατα ιδρύματα, ο εξευτελισμός καθηγητών, η κατάργηση μαθημάτων, η δημιουργία καινούριων εδρών και η πρωτοφανής ρουσφετολογία. Η δικτατορία κατήργησε την αυτονομία των Ανώτατων Ιδρυμάτων. Για να «βολευτούν» οι άνθρωποι του καθεστώτος μειώθηκε το όριο ηλικίας των καθηγητών από το 70^ο στο 65^ο έτος της ηλικίας τους. Εξαιτίας αυτού απομακρύνθηκαν οι καθηγητές: Κωνσταντίνος Άμαντος, Μιχαήλ Βολονάκης, Στυλιανός Σεφεριάδης. Επίσης από την Πάντειο απομακρύνθηκε και ο Αλέξανδρος Σβώλος που είχε προσκληθεί στις αρχές του 1936 να διδάξει ως επισκέπτης καθηγητής στη Σχολή, αλλά με τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου διεκόπη η συνεργασία και ο Σβώλος εκτοπίστηκε στην Ανάφη⁷⁸.

Αλλά ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για την υποδούλωση των πανεπιστημίων ήταν η καθιέρωση του θεσμού του επικουρικού καθηγητή⁷⁹, ο οποίος «μετά ενός έτους ευδόκιμον υπηρεσίαν» ήταν δυνατό να γίνει τακτικός. Με αυτόν τον θεσμό οι φίλοι της 4^{ης} Αυγούστου έγιναν τακτικοί καθηγητές. Για την ανενόχλητη εφαρμογή της «αναδημιουργικής» αυτής πολιτικής ο Ιωάννης Μεταξάς ανέλαβε το Υπουργείο Παιδείας την 28^η Νοεμβρίου 1938 «εν τω ζωηροτάτω ενδιαφέροντί του υπέρ της προαγωγής και βελτιώσεως της Εθνικής Εκπαιδεύσεως».

Ο Υπουργός αποκτούσε το δικαίωμα καθορισμού των εδρών, εμπλεκόταν στον διορισμό των καθηγητών, διατηρούσε το δικαίωμα των τελικών αποφάσεων ενισχύοντας τον ασφυκτικό εναγκαλισμό⁸⁰ των ανωτάτων ιδρυμάτων από το Μεταξικό καθεστώς. Με τον Αναγκαστικό Νόμο 2026/1939⁸¹ μπορούσαν να μονιμοποιηθούν όσοι υπηρετούσαν στη Σχολή και είχαν τα απαραίτητα προσόντα.

⁷⁷ Λιναρδάτος (1988), 4η Αυγούστου. Αθήνα: Θεμέλιο, σ.147.

⁷⁸ Χριστοδούλου (2006), Ο Αλέξανδρος Σβώλος στις συλλογές των ΑΣΚΙ. Στο *Μνήμη Αλέξανδρου Σβώλου (1892-1956): πρακτικά επιστημονικής ημερίδας, Βίβλιανη Ευρυτανίας (Μάιος 2003)* / επιμέλεια Κλεομένης Κουτσούκης. Αθήνα: Εκδόσεις Πάραλος, σσ. 89-92.

⁷⁹ Λιναρδάτος ό.π., σσ. 148-149.

⁸⁰ Μπουζάκης (2006), Η πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην Ελλάδα (1836-2005). Αθήνα, Gutenberg, σ. 28.

⁸¹ Α.Ν. 2026, ΦΕΚ Α, αρ. 449 (19-10-1939), «Περί Περί Οργανισμού της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων», http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wESP7qHyhMHCXdtvSoClrL8dJz7Dd7AbY95MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluVP3rsYKebozuAMQr3moNu74n4k5Z0FYWjzdxFS_svba

Την 12^η Ιανουαρίου 1939 ⁸² στα εγκαίνια του σχολείου μετεκπαιδεύσεως διοικητικών υπαλλήλων στην αίθουσα τελετών της Παντείου Σχολής παρευρέθη ο Αρχηγός της Κυβερνήσεως, Ιωάννης Μεταξάς με τους υπουργούς Μανιαδάκη, Ταμπακόπουλο, Δουρέντη, Μπουρμπούλη και τον υφυπουργό Νικολούδη. Ο Γεώργιος Μαντζούφας έκανε το εναρκτήριο μάθημα του σχολείου μετεκπαίδευσης με θέμα: «*Το εθνικόν συμφέρον ως γνώμων της ερμηνείας και της εφαρμογής του Νόμου*». Στο σχολείο αυτό φοίτησαν κατώτεροι και ανώτεροι υπάλληλοι που είχαν διακριθεί για την επιμέλεια και το ήθος τους και μετεκπαιδευόμενοι μπορούσαν να εξελιχθούν σε ανώτερους βοηθούς του Νέου Κράτους.

Ο Ι. Μεταξάς στα εγκαίνια της Σχολής Μετεκπαιδεύσεως Δημοσίων Υπαλλήλων 12-1-1939

Την 29^η Νοεμβρίου 1939 ⁸³ ο Ιωάννης Μεταξάς συνοδευόμενος από τον υφυπουργό της Εθνικής Παιδείας Νικόλαο Σπέντζα παρευρέθη στα εγκαίνια της έναρξης

⁸² Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Αποκόμματα εφημερίδων: Αθηναϊκά Νέα, Εστία, Πρωϊα...κά.

⁸³ Ιστορικό Αρχείο Παντείου Αποκόμματα εφημερίδων: Ελεύθερο Βήμα, Νέα Ελλάς, Καθημερινή, Εστία...κά.

του ακαδημαϊκού έτους 1939-1940 της Παντείου Σχολής. Η αίθουσα ήταν διακοσμημένη με σημαίες και θυρεούς και στην εξέδρα ήταν παρατεταγμένοι φαλαγγίτες. Μετά την τέλεση του αγιασμού μίλησε ο Διευθυντής της Σχολής Δημήτριος Σταύρου εξαιρώντας τη φωτεινή μέριμνα του Αρχηγού της Κυβερνήσεως, ο οποίος είχε περιβάλει με τόσο στοργή τη Σχολή, αφού συνετέλεσε στην εξύψωσή της και στην πραγματοποίηση της ανωτατοποίησης.

Στη συνέχεια ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Σχολής και καθηγητής Βασίλειος Παπαδάκης, αφού ευχαρίστησε τον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως που τίμησε την έναρξη του ακαδημαϊκού έτους και την ορκωμοσία των 16 πτυχιούχων του ακαδημαϊκού έτους 1938-1939 με την παρουσία του, τον διαβεβαίωσε ότι η διδασκαλία στη Σχολή θα βασιζόταν πάντα στις εθνικές και σωστικές αρχές του Νέου Κράτους της 4^{ης} Αυγούστου.

Ο Ι. Μεταξάς στην έναρξη του ακαδημαϊκού έτους 1939-1940

Ο Ιωάννης Μεταξάς, αφού ευχαρίστησε τους προσλαλήσαντες, απευθύνθηκε στους σπουδαστές συνιστώντας άοκνη εργατικότητα, διότι από τις τάξεις τους θα

προέρχονταν οι μελλοντικοί δημόσιοι υπάλληλοι, οι οποίοι εμποτισμένοι με ρωμαλέες εθνικές αρχές θα αποτελούσαν τα νεύρα της ελληνικής πολιτείας.

Ο λόγος του Αρχηγού της Κυβερνήσεως διακοπτόταν συνεχώς από ενθουσιώδεις εκδηλώσεις των σπουδαστών και των κηδεμόνων τους. Ο λόγος είχε τον τίτλο: «Χωρίς πίστιν δεν γίνεται τίποτε». Τόνισε την αναγκαιότητα της μετεκπαίδευσης των δημοσίων υπαλλήλων προκειμένου να έχουν ομοιογένεια. Διαβεβαίωσε τους σπουδαστές ότι θα διδάσκονταν από τους καλύτερους καθηγητές και εξήρε την αναγκαιότητα της πίστης και της συνεχούς στήριξης του Νέου Κράτους της 4^{ης} Αυγούστου, με το οποίο η Ελλάδα θα ευημερούσε ως έθνος και ως κοινωνικό σύνολο. Η Πάντειος Σχολή θα συντελούσε στο έργο αυτό, αφού η κατάρτιση και η μετεκπαίδευση των δημοσίων υπαλλήλων, αποτελούσε έναν από τους σκοπούς της. Φυσικά ο Μεταξάς δεν έκανε καμία αναφορά στον έναν από τους δύο ιδρυτές της Σχολής, τον βενιζελικό Γεώργιο Φραγκούδη, ο οποίος είχε πεθάνει λίγους μήνες πριν, τον Αύγουστο του 1939.

Ο λόγος του Ι. Μεταξά και σχόλια περί της επίσκεψής του στην Πάντειο δημοσιεύθηκαν στις περισσότερες εφημερίδες, όπως Ακρόπολις, Καθημερινή, Ελεύθερο Βήμα, Χρόνος, Νέα Ελλάς, Εστία, Βραδυνή, Αθηναϊκά Νέα, Πρωΐα, Τύπος, Έθνος, Μακεδονία, Ελληνικό Μέλλον, Ασύρματος, Messenger d' Athenes, Πλούτος, Αγροτικό Μέλλον, Νεολαία.⁸⁴

Μεταξύ χειροροκροτημάτων και επιφωνημάτων ο Ιωάννης Μεταξάς είπε στους σπουδαστές της Παντείου⁸⁵:

«Αγαπητοί μου φίλοι, δεν φαντάζεσθε πόσο με συγκινούν τα δείγματα της εμπιστοσύνης, της πίστεως και της αφοσιώσεως εις το έργον μου, τα οποία μου προσφέρετε τόσον πλούσια με τον ενθουσιασμόν σας και τας εκδηλώσεις σας... όταν βλέπω τους νέους ανθρώπους να με ακολουθούν με ταύτην πίστιν και ενθουσιασμόν και αφοσίωσιν, εννοείτε ότι αισθάνομαι τον εαυτόν μου ακατάβλητον... Παιδιά μου εις αυτόν τον κόσμον χωρίς πίστιν δεν γίνεται τίποτε! Πίστιν βαθείαν! Χωρίς πίστιν βαθείαν δεν ημπορεί να υπάρξη ποτέ επιστήμων!... Αν νομίζετε ότι οι προπάτορές μας τω 1821 δια να αρχίσουν αυτήν την μεγάλην εξέγερσιν, εάν υπέβαλλον το τι θα έκαναν υπό την λογικήν, υπό συζήτησιν, υπό την εξέτασιν των υπέρ και των κατά, αν νομίζετε ότι θα έκαμναν και το παραμικρόν, θα είσθε

⁸⁴ Αποκόμματα όλων των εφημερίδων υπάρχουν στο Ιστορικό Αρχείο Παντείου.

⁸⁵ Μεταξάς (1969), Λόγοι και σκέψεις 1936-1941. Αθήνα: Ίκαρος, σσ. 207-212.

απατημένοι. Εξεκίνησαν με μίαν πίστιν ακλόνητον και μετά έναν πόλεμον επτά ετών έφεραν το έργον των εις πέρας. Έτσι γίνεται δια κάθε αγώνα... Η πραγματική μόρφωσις δεν αποκλείει την πίστιν... Μορφώνεται ένας άνθρωπος ως φιλόσοφος, μορφώνεται ο άλλος ως ιατρός, ο τρίτος μορφώνεται ως νομικός, ο άλλος, όπως εις την ιδικήν σας περίπτωσιν, μορφώνεται ως δημόσιος υπάλληλος. Γενική μόρφωσις δεν είναι δυνατόν να υπάρξη. Έτσι οδηγήθημεν όταν εύρωμεν και την Πάντειον Σχολήν. Ήτο μεγάλο ευεργέτημα του αειμνήστου Πάντου και δεν ημπορώ να αποδώσω εις αυτόν την δέουσαν ευγνωμοσύνη δια το έργον το οποίον έκαμεν. Αλλά δεν θα ήτο δυνατόν το έργο αυτό να επιτύχη εφ' όσον η Πάντειος Σχολή απέβλεπεν εις το ζήτημα της γενικής μορφώσεως, χωρίς να δοθή ωρισμένη κατεύθυνσις και ωρισμένη μόρφωσις προς ωρισμένον σκοπόν... Κύριος σκοπός της... να καταρτίση τους αμέσως βοηθούς του Κράτους..., τους δημοσίους υπαλλήλους... οι δημόσιοι υπάλληλοι προσέφεραν την υπηρεσίαν των ανιδιοτελώς και μας εβοήθησαν κατά την τριετή αυτή διοίκησίν μας. Δι' αυτό και οφείλομεν χάριτας εις αυτούς... θα είναι το διαρκές καθεστώς της Ελλάδος... Η τάξις των δημοσίων υπαλλήλων έχει το ελάττωμα ότι δεν είναι ομοιογενής. Της λείπει η ομοιογένεια... εννοώ από απόψεως μορφώσεως και εκπαιδεύσεως. Δεν είναι αμόρφωτοι οι άνθρωποι, κάθε άλλο, αλλά δεν είναι πάντοτε έτοιμοι δια το έργον, το οποίον ανέλαβαν...θα φέρωμεν τους δημοσίους υπαλλήλους μέσα εις τη σχολήν δια να τους μετεκπαιδεύσωμεν, όπως τους δώσωμεν την κατεύθυνσιν, την οποία πρέπει να έχει ο δημόσιος υπάλληλος. Εσείς όμως είσθε αναμφισβητήτως τυχεροί, διότι ευρίσκεσθε εις την σχολήν και θα λάβετε την ανωτέραν μόρφωσιν... θα είσθε τρία χρόνια συσπουδασταί με εκείνους με τους οποίους θα συμπράξετε εις το μέλλον. Θα γνωρίσετε πρόσωπα και πράγματα. Θα διδαχθήτε από τους καλύτερους καθηγητάς και σχεδόν όλους νέους, το οποίον και αυτόν έχει μεγάλη σημασίαν... θα αποκτήσετε την απόφασιν ότι το Κράτος της 4^{ης} Αυγούστου... είναι Κράτος το οποίον δεν δύναται πλέον να παρέλθη και το οποίον εξελισσόμενον τη βοήθεια δε υμών εξελισσόμενον θα βαδίση πλέον εις το μέλλον με σκοπούς σταθερούς και με αποτελέσματα μεγάλα...ο υπάλληλος ... είναι μέλος του Κράτους και πρέπει να ενδιαφέρεται δια το Κράτος, όπως ενδιαφέρεται δια τον εαυτόν του. Όταν δε το Κράτος είναι το Κράτος της 4^{ης} Αυγούστου, δηλαδή κράτος δημιουργούν πολιτισμόν, τότε ο υπάλληλος πρέπει να είναι και αγωνιστής και παλαιστής... Ελπίζω ότι η σφραγίς, την οποίαν σας έδωκα σήμερα, θα σας μείνη...σας εύχομαι εξ όλης της ψυχής καλήν πρόδον, καλήν προκοπήν εις το έργον σας, να ευτυχήσετε εις τον βίον σας,

να εκπληρώσετε τους σκοπούς σας και να είσθε πάντοτε με την συνείδησιν ήσυχον ότι θα είσθε πάντοτε πιστοί υπηρέται των αρχών του Κράτους.»

Η Εθνική Οργάνωσις Νεολαίας (ΕΟΝ)⁸⁶ ήταν ένα άλλο όπλο προπαγάνδας του Κράτους της 4ης Αυγούστου στον πανεπιστημιακό χώρο. Το καθεστώς προσπαθούσε εξ αρχής να πείσει τους φοιτητές να προσεταιριστούν την Ε.Ο.Ν.: με εγκυκλίους που προέτρεπαν τους φοιτητές να εγγραφούν στην Οργάνωση ή να προμηθευτούν το έντυπο υλικό της. Η Ε.Ο.Ν. είχε ιδρυθεί για να δώσει μακροπρόθεσμη προοπτική στο εγχείρημα και να διαπαιδαγωγήσει τη νεολαία σύμφωνα με τα ιδεώδη του καθεστώτος. Τα λιγοστά περιθώρια άρνησης που είχαν οι νέοι, ελαχιστοποιούνταν ακόμα περισσότερο με τις κυρώσεις που επιβάλλονταν στην περίπτωση της μη ένταξης. Στο Πανεπιστήμιο Αθηνών για παράδειγμα υπήρχε δυνατότητα σίτισης στην Εστία μόνο στα μέλη της Ε.Ο.Ν.⁸⁷

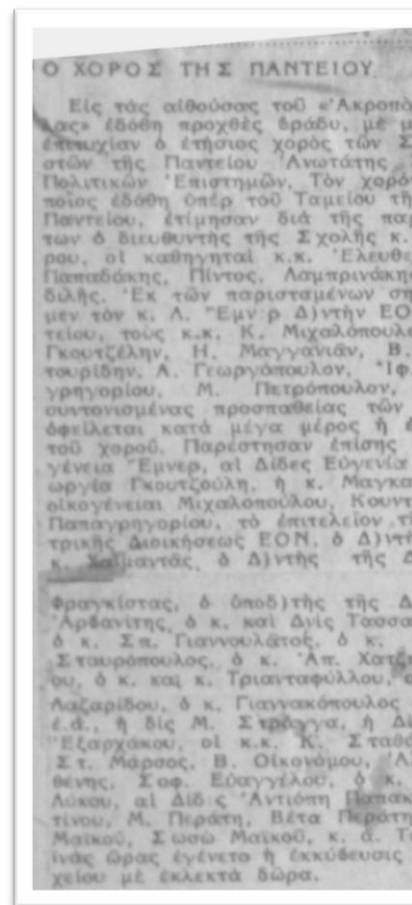
Σύμφωνα με τον τύπο της εποχής κατά τα έτη 1938-1940 διεξάγονταν ετήσιοι χοροί⁸⁸ των σπουδαστών της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών υπέρ του ταμείου της Ε.Ο.Ν. Παντείου. Στο χορό του 1939 παρόντες ήταν ο Διευθυντής της Σχολής Δημήτριος Σταύρου, οι καθηγητές Δ. Ελευθεριάδης, Β. Παπαδάκης, Ι. Πίντος, Β. Λαμπρινάκης, Δερδιλής, ο Λεωνίδας Έμμερ Διευθυντής Ε.Ο.Ν. Παντείου, το επιτελείο της Κεντρικής Διοικήσεως Ε.Ο.Ν. κ.ά.. Ακόμη Φαλαγγίτες⁸⁹ της Διοικήσεως Ανωτάτων Σχολών Υποδιοικήσεως Παντείου ασχολούνταν κατά το έτος 1938 με τον καλλωπισμό του προαυλίου της Σχολής, όπως πάντα εθελοντικά σύμφωνα με τις αρχές του Νέου Κράτους.

⁸⁶ Αγγελής (2004), Μεταξική Προπαγάνδα και Νεολαία 1936 – 1940: διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, σσ. 71-160.

⁸⁷ Αγγελής (2004), Μεταξική Προπαγάνδα και Νεολαία 1936 – 1940: διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, σσ. 72.

⁸⁸ Ιστορικό Αρχείο Παντείου –Αποκόμματα εφημερίδων: Εθνική, Ακρόπολις, Χρόνος 10-2-1939.

⁸⁹ Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Ακρόπολις, 21-2-1940.

Ο χορός της Παντείου 1939

Κατά την έναρξη του πολέμου η Πάντειος Σχολή παρέμεινε ευλαβικά αφοσιωμένη στους θεόπνευστους ηγέτες του γένους, τον Βασιλιά Γεώργιο και τον Ιωάννη Μεταξά, και καλούσε τους δημοσίους υπαλλήλους των άλλων λαών να ενώσουν τις φωνές τους κατά του ανανδρου επιδρομέα.⁹⁰

Την 30^η Ιανουαρίου 1941 το Διοικητικό Συμβούλιο της Παντείου Σχολής «επί τω θλιβερώ αγγέλματι του θανάτου του Εθνικού Κυβερνήτου», του Ιωάννη Μεταξά, ενέκρινε ψήφισμα⁹¹ σύμφωνα με το οποίο: «*Η Πάντειος Σχολή κλίνουσα ευλαβές γόνυ προ της ιεράς σορού, διαδηλώνει την απόλυτον πεποίθησιν ότι σύμπαν το στρατευόμενον Έθνος, ηγουμένης της ακαδημαϊκής νεολαίας, συνέχον την οδύνην αυτού, συσπειρούμενον*

⁹⁰ Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Έθνος, Τύπος 11-11-1940

⁹¹ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδρίαση 30-1-1941.

περί τον ένδοξον θρόνον και την Εθνικήν Κυβέρνησιν εις μνημόσυνον αντάξιον του επί των επάλξεων πεσόντος ήρωος «τοις κείνου ρήμασι πειθόμενον» και εκ της αρετής εκείνου εμπνεόμενον, θέλει υπερβάλη εαυτό εις αποφασιστικότητα και αυτοθυσίαν δια τον τελικόν θρίαμβον του Εθνικού Αγώνος. «Ζήτω η Ελλάς»». Την κηδεία παρακολούθησαν όλοι οι καθηγητές και οι σπουδαστές της Σχολής.

Ενώ την 7^η Αυγούστου 1939⁹² «επί τω θλιβερώ αγγέλματι του θανάτου του πρώτου Διευθυντού της Σχολής Γ. Φραγκούδη» είχε εγκριθεί από το Διοικητικό Συμβούλιο ένα πολύ τυπικό ψήφισμα και χωρίς καμία αναφορά στο έργο του εκλιπόντος. Και στα δύο ψηφίσματα τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου ήταν κοινά με Πρόεδρο τον Β. Παπαδάκη, αλλά οι θανόντες είχαν διαφορετικό «σεβασμό».

Η λειτουργία της Παντείου κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Το ακαδημαϊκό έτος 1940-1941 ξεκίνησε κανονικά.⁹³ Πραγματοποιήθηκαν οι εισιτήριες εξετάσεις στα μέσα Οκτωβρίου 1940 για τις 250 θέσεις που είχαν προκηρυχθεί. Το κτίριο όμως της Παντείου Σχολής την 28^η Οκτωβρίου 1940 επιτάχθηκε για τις ανάγκες του πολέμου. Εγκαταστάθηκαν τρεις λόχοι του Γενικού Στρατηγείου της Ελληνικής Στρατιωτικής Υπηρεσίας. Ο Διευθυντής της Σχολής Δημήτριος Σταύρου συνέταξε πρακτικό παράδοσης του κτιρίου και των επίπλων στον Συνταγματάρχη Μπόταση⁹⁴. Τα γραφεία της Σχολής μεταφέρθηκαν στο κτίριο της Πανεπιστημιακής Λέσχης, ενώ τα αρχεία και κάποια έπιπλα στο Υπουργείο Παιδείας.

Ο οικονομικός επόπτης της Σχολής Ιωάννης Κόντης μετακινήθηκε στο Υπουργείο Εσωτερικών και το Διοικητικό Συμβούλιο ανέθεσε την εποπτεία της λογιστικής υπηρεσίας και της οικονομικής διαχείρισης στον Διευθυντή της Υπηρεσίας

⁹² Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Ψήφισμα του Διοικητικού Συμβουλίου την 7^η Αυγούστου 1939 για τον θάνατο του πρώτου Διευθυντού της Παντείου Γ. Φραγκούδη.

⁹³ Λυγούρα (2010), Πανεπιστημιακά ιδρύματα και φοιτητική δράση κατά τα έτη 1940-1944: διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, σσ. 86-87.

⁹⁴ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδριάσεις 23-9-1940, 8-10-1940, 20-11-1940, 3-12-1940, 31-1-1941, 19-2-1941, 18-3-1941, 1-4-1941, 10-4-1941, 24-4-1941, 14-5-1941, 11-6-1941, 30-6-1941, 26-7-1941, 29-8-1941, 30-8-1941.

των Εντελλομένων Εξόδων του Υπουργείου Παιδείας, Ιωάννη Λαμπρόπουλο. Ταυτόχρονα είχε ξεκινήσει ο Πανελλήνιος Έρανος Κοινωνικής Πρόνοιας και το Διοικητικό Συμβούλιο αποφάσισε να συμμετάσχει η Πάντειος, με το ποσό των 500.000 δραχμών. Ακόμη αποφασίσθηκε η χορήγηση άτοκου δανείου 3.000 δραχμών στους υπαλλήλους της Σχολής και η απαλλαγή των διδάκτρων στους απόρους επιστρατευθέντες σπουδαστές. Ενώ οι επιστρατευθέντες καθηγητές αντικαταστάθηκαν από άλλους συναδέλφους τους: ο Γ. Μαντζούφας, Ρωμανός και Γαζής από τον Δ. Σταύρου, ο Στρ. Ανδρεάδης και Γ. Παπαχατζής από τον Μ. Στασινόπουλο, ο Ν. Φωκάς από τον Ν. Κατηφόρη.

Τη νύχτα της 27^{ης} Απριλίου 1941⁹⁵ το κτίριο της Παντείου Σχολής σείστηκε από τον βομβαρδισμό του Πειραιά. Τα τζάμια του έγιναν συντρίμια. Οι Έλληνες αξιωματικοί είχαν κλειδώσει σε αίθουσες της Σχολής πολεμοφόδια, είδη ιματισμού, τρόφιμα, τα οποία κατασχέθηκαν από τη Γερμανική Στρατιωτική Υπηρεσία. Λίγες μέρες έπειτα Γερμανοί στρατιώτες έκαψαν τα χαλιά, τα βιβλία, τα έπιπλα, λεηλάτησαν την περιουσία της Σχολής, παρά τις αντιδράσεις του Διευθυντού της. Το κτίριο μετατράπηκε σε στρατώνα του Γερμανικού Ναυτικού και όσα έπιπλα, θρανία, αγάλματα και βιβλία είχαν απομείνει μεταφέρθηκαν σε ενοικιαζόμενες αποθήκες στην οδό Λαγουμιτζή και Κόχρα ώστε να επιτευχθεί η εκκένωση του κτιρίου.

Στο πρώτο ακαδημαϊκό έτος του μετά από την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου προτάθηκε από το Διοικητικό Συμβούλιο η καθιέρωση τρίτης εξεταστικής περιόδου τον Ιανουάριο, ενώ έως την έναρξη του πολέμου υπήρχαν δύο εξεταστικές περίοδοι τον Μάρτιο και τον Οκτώβριο, και η παράταση της προθεσμίας εγγραφών στη Σχολή για το έτος 1940-1941 έως και την 30^η Σεπτεμβρίου 1941. Στην Πάντειο μπορούσαν να εγγραφούν οι επιτυχόντες του Πανεπιστημίου που δεν είχαν εισαχθεί λόγω υπέρβασης του αριθμού των εισακτέων ή είχαν επιστρατευθεί. Ειδική ρύθμιση έγινε και για του τελειόφοιτους στρατευθέντες σπουδαστές της Παντείου να εξετασθούν μεταξύ 20 Ιουλίου και 20 Αυγούστου 1941. Παρά τις αντίξοες συνθήκες κατάφεραν να αποφοιτήσουν από τη Σχολή 184 σπουδαστές⁹⁶ το ακαδημαϊκό έτος 1940-1941.

⁹⁵ Λυγούρα (2010), Πανεπιστημιακά ιδρύματα και φοιτητική δράση κατά τα έτη 1940-1944: διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, σσ. 87-88.

⁹⁶ Πάντειος (1967), Η τριακονταετηρίς της Παντείου Σχολής 1937-1967 ως Ιδρύματος Δημοσίου Δικαίου. Αθήναι, σ. 182.

Στις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου προέδρευε έως τον Απρίλιο του 1941 ο Β. Παπαδάκης, ενώ από τον Μάιο του 1941 ο Δ. Σταύρου. Εκτός των διοικητικών θεμάτων που προσπαθούσε να επιλύσει το Διοικητικό Συμβούλιο στις κρίσιμες συνθήκες δεν υπήρξε καμία αναφορά ή αντίδραση στην είσοδο των Ιταλών και των Γερμανών στην Ελλάδα, στην κατοχή ή στην κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου.

Σε αντίθεση με το Διοικητικό Συμβούλιο της Σχολής οι φοιτητές της Παντείου αντέδρασαν στους κατακτητές. Την 17^η Νοεμβρίου 1941 ύστερα από απόφαση της πανσπουδαστικής συγκέντρωσης που έγινε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών κηρύχθηκε παμφοιτητική απεργία⁹⁷, στην οποία πήραν μέρος πάνω από 4.000 φοιτητές του Πανεπιστημίου, του Πολυτεχνείου και της Παντείου. Βασικά αιτήματα ήταν η καλυτέρευση του συσσιτίου και η επέκτασή του σε όλους τους φοιτητές και η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος για τη μελέτη τους. Ήταν η πρώτη παμφοιτητική απεργία που έγινε στην κατεχόμενη Ευρώπη. Ουσιαστικά ήταν και η πρώτη απεργία που έγινε απέναντι στον κατακτητή και τους συνεργάτες του. Απέναντί τους ήταν η κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου, η οποία προχώρησε άμεσα σε συλλήψεις φοιτητών, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Το κυρίαρχο σύνθημα των φοιτητών ήταν: «Το ψωμί κι η λευτεριά δεν χαρίζονται μα καταχτιώνται». Η απεργία κράτησε επτά ημέρες και έληξε με νίκη των φοιτητών. Πέτυχαν να αποφυλακιστούν οι συνάδελφοί τους που είχαν συλληφθεί, αυξήθηκε ο αριθμός των σιτιζομένων φοιτητών και χορηγήθηκε ηλεκτρικό ρεύμα στους φοιτητές. Ήταν η πρώτη νίκη των φοιτητών στον αγώνα τους για επιβίωση.

⁹⁷ Λάζος (1987), Ελληνικό φοιτητικό κίνημα 1821-1973: κοινωνικοί & πολιτικοί αγώνες. Αθήνα: Εκδόσεις «Γνώση», 1987, σ. 271.

Προκήρυξη Δημοσυνέλευσις ἐπὶ ἐπιμεριᾶς
τῇ 20/9/1940

Ἡ ΠΑΝΤΕΙΟΣ ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ

ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

Π ρ ο κ η ρ ύ σ σ ε ι

διαγωνισμὸν πρὸς εἰσαγωγὴν διακοσίων πενήκοντα (250) σπουδαστῶν διὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1940-41.

Αἱ ἐξετάσεις θέλουσι διεξαχθῇ τὴν 14ην Ὀκτωβρίου καὶ ὥραν 9 π.μ. ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς Σχολῆς (Λεωφόρος Συγγροῦ)

Αἰτήσεις πρὸς συμμετοχὴν γίνονται δεκταὶ μέχρι τῆς 12ης Ὀκτωβρίου.

Οἱ ὑποψήφιοι δεόν νά συνυποβάλωσιν ἀπολυτήριον Γυμνασίου ἢ ἰσοτίμου Σχολῆς ἢ Δημοσίας Ἐμπορικῆς ἢ Διδασκαλείου, μίαν φωτογραφίαν καθὼς καὶ ἀπὸδειξιν ὅτι κατέβαλον εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Σχολῆς δραχμὰς διακοσίας (200) ὡς ἐξέταστρα.

Ἐ ξ ε τ α ζ ὀ μ ε ν α μ α θ ῆ μ α τ α

1) Ἑκθεσις Ἰδεῶν

2) Ἑλληνικὴ Ἱστορία (ἀρχαία-βυζαντινὴ-νεωτέρα).

Σκοποὶ τῆς Σχολῆς.

Ἡ παροχὴ ἀνωτέρας πολιτικῆς μορφώσεως καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ συγκρότησις διοικητικῶν στελεχῶν (ἄρθρ. 2 Α.Ν. 2026/1939)

Ἡ φοίτησις ἐν τῇ Σχολῇ εἶναι τριετής, τὰ δὲ διδασκόμενα μαθήματα εἶναι: α) Νομικά, β) Οἰκονομικά γ) Ἱστορικά δ) Φιλοσοφικά ε) Κοινωνιολογικά

Ἰσχύς τοῦ Πτυχίου.

Τὸ πτυχίον τῆς Σχολῆς εἶναι ἰσότιμον πρὸς τὸ τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς-Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν, καθ' ὅσον δ' ἄφορᾷ τὸν διορισμὸν ἢ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὸν διαγωνισμὸν διὰ τὴν κατάληψιν θέσεως διοικητικοῦ ἢ Οἰκονομικοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου ἢ εἰς ὄργανισμὸν δημοσίου δικαίου καθὼς καὶ τὴν προαγωγὴν ἐν τῇ ὑπαλληλικῇ ἱεραρχίᾳ, ἰσοδύναμον πρὸς τὸ πτυχίον τῶν Νομικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τῶν Πανεπιστημίων (ἄρθρ. 58 Α.Ν. 2026/1939)

Δι' ἀμνηστικὰς ἐξετάσεις ἔρχονται τῇ δευτέρᾳ Ὀκτωβρίου.

Ο Διευθυντής τῆς Σχολῆς.

Προκήρυξη εἰσαγωγῆς σπουδαστῶν ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1940-1941

Το επόμενο ακαδημαϊκό έτος 1941-1942 ξεκίνησε τον Μάρτιο του 1942, καθώς πρώτα έπρεπε να βρεθούν οι κατάλληλες αίθουσες διδασκαλίας. Το Διοικητικό Συμβούλιο της Σχολής με πρόεδρο τον Ν. Λούβαρι⁹⁸ αρχικά παρακάλεσε την Πρυτανεία του Πανεπιστημίου Αθηνών να τους παραχωρηθεί η αίθουσα της Θεολογικής Σχολής για τις παραδόσεις της Παντείου, αλλά τελικά μισθώθηκε και αίθουσα στο μέγαρο του Συλλόγου Παρνασσού για τις ανάγκες της Σχολής. Στο τέλος του έτους αιτήθηκαν και το αμφιθέατρο του Αρχαιολογικού Μουσείου, όπου ήδη είχαν μεταφερθεί τα γραφεία της Σχολής, ενώ ο Ι. Σόντης ως δικηγόρος εξέταζε και το θέμα των απαλλοτριώσεων των γύρω οικοπέδων του κτιρίου της Σχολής, το οποίο κατείχαν τα γερμανικά στρατεύματα.

Διορίσθηκε ο Σπ. Συμωνέτος νέος οικονομικός επόπτης από το Υπουργείο Παιδείας, παρά τις αντιδράσεις του Διοικητικού Συμβουλίου που είχε προτείνει τον Α. Κοσμά ως επόπτη της οικονομικής διαχείρισης και της λογιστική υπηρεσίας. Ακόμη διορίσθηκαν από τον Υπουργό Παιδείας Κωνσταντίνο Λογοθετόπουλο οι καθηγητές: Αρ. Καλλιαβάς, Γ. Δασκαλάκης, Ι. Σόντης, Γ. Δερτιλής, Β. Λαμπρινάκης, παρόλο που οι δύο πρώτοι δεν είχαν προταθεί από την επιτροπή της Σχολής, που ήταν υπεύθυνη για τις εισηγήσεις διορισμών καθηγητών.

Επιπλέον το Υπουργείο Παιδείας ίδρυσε με το Νομοθετικό Διάταγμα 1596 της 7^{ης} Αυγούστου 1942 Τμήμα Σωματικής Αγωγής με σκοπό την ανάπτυξη των σωματικών και ψυχικών δεξιοτήτων των σπουδαστών της Παντείου, για το οποίο όμως δεν ήταν σύμφωνο το Διοικητικό Συμβούλιο της Σχολής και δεν ήταν δυνατό να λειτουργήσει κάτω από τις δύσκολες συνθήκες της εποχής.

Ο Ερμής Φραγκούδης, υιός του Γ. Φραγκούδη, προτάθηκε για τη θέση του γραφέα και ο Κ. Κουρτελλίδης ήταν Γραμματέας της Σχολής και των πρακτικών του Διοικητικού Συμβουλίου. Την 5^η Ιουνίου 1942 έγινε η πρώτη Γενική Συνέλευση των Καθηγητών, σύμφωνα με το Νομοθετικό Διάταγμα 696/1941, ελπίζοντας ότι η συνεργασία των καθηγητών θα απέδιδε «καρπούς αρίστους» για τη Σχολή και την επιστήμη, καθώς σχεδόν όλοι οι διορισθέντες καθηγητές ήταν νέοι πολιτικοί και οικονομικοί επιστήμονες. Ακόμη μονιμοποιήθηκαν οι υπηρετούντες υπάλληλοι της

⁹⁸ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδριάσεις 10-9-1941, 15-10-1941, 25-10-1941, 3-11-1941, 28-1-1942, 23-2-1942, 12-3-1942, 14-1-1942, 15-4-1942, 19-5-1942, 30-5-1942, 15-6-1942, 20-6-1942, 6-7-1942, 28-7-1942, 24-8-1942.

Σχολής που ήταν ήδη και από τους πρώτους πτυχιούχους της, όπως ο Προϊστάμενος Λογιστηρίου Γεράσιμος Μοντεσάντος και ο βιβλιοφύλακας Βασίλειος Βακατάσης.

Πτυχιούχοι της Ανωτάτης Γεωπονικής εγγράφονταν στο δεύτερο έτος της Παντείου, ενώ οι τελειόφοιτοι της Νομικής στο τρίτο έτος, όπως και οι απόφοιτοι της Αστυνομικής Σχολής Αξιωματικών. Οι υπάλληλοι του Υπουργείου Εσωτερικών και οι υπηρετούντες υπάλληλοι στον πρώτο κατοχικό Πρωθυπουργό Τσολάκογλου μπορούσαν να μετεκπαιδευθούν στην Πάντειο και να εγγραφούν ακόμη και στο τρίτο έτος ανάλογα με τον βαθμό τους. Ακόμη μπορούσαν να εγγραφούν στη Σχολή όλοι οι επιλαχόντες των εισιτηρίων εξετάσεων των τριών προηγούμενων ετών⁹⁹. Τα δίδακτρα και τα εξέταστρα αυξήθηκαν, αλλά παράλληλα αυξήθηκε και ο αριθμός των πτυχιούχων του έτους 1941-1942 σε 403 σε σύγκριση με τους πτυχιούχους του επόμενου έτους που ανήλθαν στους 135.¹⁰⁰

Οι εισιτήριες εξετάσεις του επόμενου ακαδημαϊκού έτους είχαν προγραμματιστεί για την 25^η Οκτωβρίου 1942 χωρίς κάποιο περιορισμό στον αριθμό των εισακτέων, παρ' όλα αυτά όμως αναβλήθηκαν¹⁰¹ με απόφαση του Υπουργού Παιδείας και εισήχθησαν όλοι οι υποψήφιοι άνευ εξετάσεων. Τα μαθήματα άρχισαν την 2^η Νοεμβρίου 1942¹⁰², αλλά τον Δεκέμβριο του 1942 διακόπηκαν για ένα μήνα περίπου με έγγραφο του Υπουργού Παιδείας και δεύτερου κατοχικού Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου, λόγω του γενικότερου σπουδαστικού ξεσηκωμού και εξεγέρσεων κατά των κατακτητών.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Παντείου αρχικά αρνήθηκε τη διακοπή των μαθημάτων, καθώς στην Πάντειο φοιτούσαν κυρίως δημόσιοι υπάλληλοι και ήταν σοβαρότεροι φοιτητές σε σύγκριση με τους φοιτητές των άλλων πανεπιστημίων. Η απόφαση όμως του Υπουργού έπρεπε να εφαρμοσθεί και στην Πάντειο και τα μαθήματα άρχισαν ξανά τον Ιανουάριο του 1943, όπως συνήθως τις απογευματινές ώρες παρουσία

⁹⁹ Λυγούρα (2010), Πανεπιστημιακά ιδρύματα και φοιτητική δράση κατά τα έτη 1940-1944: διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, σ. 151.

¹⁰⁰ Πάντειος (1967), Η τριακονταετηρίς της Παντείου Σχολής 1937-1967 ως Ιδρύματος Δημοσίου Δικαίου. Αθήναι, σ. 182.

¹⁰¹ Λυγούρα (2010), ό.π., σ. 263.

¹⁰² Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδριάσεις 24-9-1942, 29-9-1942, 5-10-1942, 22-10-1942, 4-11-1942, 14-11-1942, 28-11-1942, 15-12-1942, 1-1-1943, 19-1-1943, 26-1-1943, 4-2-1943, 18-2-1943, 4-3-1943, 18-3-1943, 1-4-1943, 15-4-1943, 4-5-1943, 20-5-1943, 3-6-1943, 19-7-1943, 2-8-1943, 9-8-1943.

ενός υπαλλήλου εκ περιτροπής οριζόμενου από τον Διευθυντή, για τη διασφάλιση της τάξης.

Ακόμη το Διοικητικό Συμβούλιο αποφάσισε αναπληρώσεις καθηγητών που «κωλύονταν» να διδάξουν, όπως ο Π. Δερτιλής αναπλήρωνε τον Α. Αγγελόπουλο και ο Ι. Πίντος τον Δ. Καλιτσουνάκη. Ο οικονομικός επόπτης Σπ. Συμωνέντος παραιτήθηκε εξαιτίας της έλλειψης τάξεως στο Λογιστήριο της Σχολής, υποβάλλοντας την παραίτησή του απ' ευθείας στον Υπουργό.

Η Σχολή συνέχιζε να μισθώνει την αίθουσα του Παρνασσού στην οδό Κατακουζηνού, όπου γίνονταν τα μαθήματα, μετέφεραν και ορισμένα βιβλία από τις αποθήκες για τη λειτουργία αναγνωστηρίου και στεγαζόταν ο Σύλλογος Φοιτητών. Η ολομέλεια των καθηγητών συνεδρίαζε στο θεολογικό σπουδαστήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών, ενώ το λογιστήριο μεταφέρθηκε στο αρχαιολογικό μουσείο, όπου υπήρχαν και άλλα γραφεία της Σχολής. Τον Μάιο του 1943 το Διοικητικό Συμβούλιο ζήτησε το κτίριο της Ανωτάτης Εμπορικής για τις απογευματινές ώρες που γίνονταν τα μαθήματα της Παντείου. Το κτιριακό παρέμενε ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα και γίνονταν προσπάθειες πρόσκαιρης επίλυσής του, αφού το κτίριο παρέμενε επιταγμένο από τους Γερμανούς.

Συγκροτήθηκε Ταμείο Αλληλεγγύης Σπουδαστών της Παντείου με εφόρους τους καθηγητές Πίντο και Γεωργάκη. Ζητήθηκε από την Πανεπιστημιακή Λέσχη του Πανεπιστημίου Αθηνών να δέχεται και τους σπουδαστές της Σχολής στην Ιατρική Υπηρεσία της και από τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Πρόνοιας να γίνονται δεκτοί στα νοσοκομεία της χώρας οι σπουδαστές της Παντείου. Παράλληλα προτάθηκε η πρόσληψη ιατρού της Σχολής για την κάλυψη των αναγκών της. Στα πλαίσια των κοινωνικών παροχών προς τους φοιτητές τρεις καθηγητές εναλλασσόμενοι κάθε μήνα ήταν έφοροι του Συλλόγου Φοιτητών και υπεύθυνοι για την εποπτεία και διανομή συσσιτίου.

Παράλληλα οι πτυχιούχοι της Σχολής είχαν δημιουργήσει το 1942 Σύλλογο, ο οποίος απέβλεπε στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους και στην προώθηση των επιστημονικών και κοινωνικών δράσεών τους. Η δράση του Συλλόγου Πτυχιούχων ήταν μόνο επιστημονική παρέχοντας βοήθεια στα μέλη του, τα οποία θεωρούνταν συνεργάτες και πνευματικά τέκνα του Διοικητικού Συμβουλίου. Ο Αντιπρόεδρος του Συλλόγου, Μ. Κακάνης, παρευρέθη σε συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου την 4^η Φεβρουαρίου

1943¹⁰³ εκφράζοντας τις θερμές ευχαριστίες του για τη στήριξη του έργου του Συλλόγου και επεδιώκοντας τη σύσφιξη των σχέσεων αποφοίτων και σπουδαστών. Στην ουσία όμως ο Σύλλογος λειτουργούσε διασπαστικά στις δράσεις των σπουδαστών της Παντείου που είχαν οργανωθεί στο ΕΑΜ Νέων και αργότερα στην ΕΠΟΝ¹⁰⁴.

Ο καθηγητής Γρ. Κασσιμάτης, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου, υπέβαλε την παραίτησή του στον Υπουργό Παιδείας τον Νοέμβριο του 1942, η οποία δεν έγινε δεκτή. Όταν ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου Ν. Λούβαρις έγινε την 7^η Απριλίου 1943 Υπουργός Παιδείας επί της τρίτης κατοχικής κυβερνήσεως Ιωάννη Ράλλη, ο Γρ. Κασσιμάτης επέστρεψε μετά την πολύμηνη απουσία του στις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου, τα μέλη του οποίου ευχήθηκαν στον Υπουργό και συνάδελφό τους επιτυχία του έργου του.

Έτσι ζητήθηκε αύξηση του επιδόματος των καθηγητών, χορήγηση επιδόματος τροφής και οικονομικής ενίσχυσης των υπαλλήλων της Σχολής και τροποποίηση του υπάρχοντος Οργανισμού της Παντείου, η οποία υλοποιήθηκε με τον Νόμο 540/1943¹⁰⁵. Ακόμη το Διοικητικό Συμβούλιο διαμαρτυρήθηκε για τη Σχολή Μετεκπαίδευσης Δημοσίων Υπαλλήλων του Υπουργείου Εσωτερικών που είχε ιδρυθεί από το 1938 και κλόνιζε το κύρος της Παντείου, αφού εγγράφονταν οι δημόσιοι υπάλληλοι με βεβαιώσεις των υπηρεσιών τους και άνευ των τίτλων σπουδών τους.

Επιπλέον τον Ιούνιο του 1943 από το επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο παραιτήθηκε ο Ε. Φωτάκης, ο τελευταίος εκπρόσωπος της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως», καθώς η Σχολή είχε ιδρυθεί για να είναι ελεύθερα και όχι κρατική. Ο κρατικός εναγκαλισμός και παρεμβατισμός της Σχολής ήταν εμφανής. Ο Υπουργός Παιδείας Ν. Λούβαρις προέδρευε στις περισσότερες συνεδριάσεις του Διοικητικού

¹⁰³ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδρίαση 4-2-1943.

¹⁰⁴ Λυγούρα (2010), Πανεπιστημιακά ιδρύματα και φοιτητική δράση κατά τα έτη 1940-1944: διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, σ. 264.

¹⁰⁵ Ν. 540, ΦΕΚ Α, αρ. 283 (30-8-1943), «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Ν.Δ. 696/1941 «Περί Οργανισμού της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων»», http://www.et.gr/idoscs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wG1oR_vSbGly3dtvSoClrL85YC7ghNTGul5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluZLqeUTOA5ZqH7ZXpRhTc1G4QA55Hu4fUJHfutusLYgX

Συμβουλίου και στο επόμενο ακαδημαϊκό έτος 1943-1944 με παρόντες τον Κρεστενίτη, κυβερνητικό επίτροπο και τον Σμυρνή, Διευθυντή Ανωτάτης Εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με το άρθρο 49 του Νομοθετικού Διατάγματος 696/1941¹⁰⁶ το Διοικητικό Συμβούλιο της Παντείου μπορούσε να συνεδριάσει και ως Πειθαρχικό Συμβούλιο. Πράγματι την 19^η Ιουλίου 1943 τα μέλη του Πειθαρχικού Συμβουλίου Ν. Λούβαρις, Ν. Βλάχος, Γρ. Κασιμάτης, Π. Πέρδικας, Ι. Πίντος, Ι. Γεωργάκης, Γ. Κρεστενίτης, Δ. Σταύρου, Κ. Κουρτελλίδης επέβαλαν την ποινή της δημόσιας επίπληξης για παραδειγματισμό και της ετήσιας αποβολής δύο φοιτητών που είχαν μνηυθεί για απρεπή συμπεριφορά¹⁰⁷ από τον καθηγητή Αστικού Δικαίου, Ι. Σόντη.

Κατά την τελευταία συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου του ακαδημαϊκού έτους 1942-1943 παρέστη για τελευταία φορά ο Δημήτριος Σταύρου ως Διευθυντής της Σχολής, αφού έπαυσε η θητεία του, σύμφωνα με το άρθρο 7 του Νόμου 540/1943¹⁰⁸. Ακόμη ορίστηκαν δύο τριμελείς εξεταστικές επιτροπές σε περίπτωση μεγάλου αριθμού υποψηφίων για τις εισιτήριες εξετάσεις του επόμενου έτους, οι οποίες θα πραγματοποιούνταν από τις 28 έως τις 30 Οκτωβρίου 1943.

Ωστόσο στην πρώτη συνεδρίαση του έτους 1943-1944 συζητήθηκε η εκλογή εννέα μόνιμων καθηγητών για το Τμήμα Δημοσιογραφίας¹⁰⁹, σύμφωνα με τον Νόμο

¹⁰⁶ ΝΔ. 696, ΦΕΚ Α, αρ. 391 (14-11-1941), «Περί Οργανισμού της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων»,

http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wFA21Udt8I16XdtvSoClrL8oXbMdnTzBV95MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWylJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SluTspPhB0zT3zJlrGJ-jRJIivFqeK-BN9ETo7b8BVj2bS

¹⁰⁷ Ο καθηγητής Ι. Σόντης είχε απορρίψει 15 φοιτητές. Κατά τη διάρκεια του μαθήματος διάβαζε στους τριτοετείς φοιτητές τα γραπτά των απορριφθέντων τονίζοντας τα ορθογραφικά λάθη τους. Ένας από τους θιγόμενους φοιτητές ζήτησε με επιτακτικό τόνο τον λόγο της απόρριψής του και αποβλήθηκε από την αίθουσα, ενώ ένας άλλος φοιτητής αναμείχθηκε οικειοθελώς χωρίς να είναι θιγόμενος και ξεσήκωσε και τους υπόλοιπους να βγουν από την αίθουσα. Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδρίαση Πειθαρχικού Συμβουλίου 19-7-1943.

¹⁰⁸ Ν. 540, ΦΕΚ Α, αρ. 283 (30-8-1943), «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Ν.Δ. 696/1941 «Περί Οργανισμού της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων»»,

http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wG1oR_vSbGly3dtvSoClrL85YC7ghNTGul5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWylJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SluZLqeUTOA5ZqH7ZXpRhTc1G4QA55Hu4fUJHfutusLYgX

¹⁰⁹ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδριάσεις 10-9-1943, 13-9-1943, 4-10-1943, 13-10-1943, 16-10-1943, 30-10-1943, 15-11-1943, 22-11-1943, 29-11-1943, 10-12-1943, 20-12-1943, 24-12-1943, 4-1-1944, 8-1-1944, 21-1-1944, 25-1-1944, 5-2-1944, 9-2-1944, 12-2-1944, 14-2-1944, 23-2-1944, 26-2-1944, 29-2-1944, 1-3-1944, 5-3-1944, 18-3-1944, 22-3-1944, 27-3-

540/1943¹¹⁰. Υπήρχαν διαφωνίες στις επόμενες συνεδριάσεις μεταξύ των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου, εάν θα προκηρύσσονταν νέες έδρες για το νεοϊδρυθέν τμήμα, ή, τα 29 μαθήματα του τμήματος θα διδάσκονταν από τους ήδη υπάρχοντες καθηγητές. Ο Ι. Πίντος υποστήριζε ότι η Πάντειος είχε αποτελέσει ήδη καταφύγιο των υφηγητών της Νομικής και σύντομα θα αποτελούσε επίσης καταφύγιο και των καθηγητών της Φιλοσοφικής ή ακόμη και της Ιατρικής με την προκήρυξη νέων εδρών και οι 25 καθηγητές θα γίνονταν 150, ενώ ο Γρ. Κασιμάτης είχε αντίθετη άποψη. Η προκήρυξη των εδρών τελικά αναβλήθηκε μέχρι την οριστική απόφαση για τη λειτουργία του νέου τμήματος.

Όλοι οι έκτακτοι καθηγητές μονιμοποιήθηκαν και διορίστηκε Γενικός Γραμματέας της Παντείου ο Ευθύμιος Κάρναβος. Ο προϊστάμενος γραμματείας Κ. Κουρτελλίδης παρουσιάστηκε σε προφορική απολογία ενώπιον του Πειθαρχικού Συμβουλίου και τέθηκε εκτός υπηρεσίας χωρίς να διωχθεί ποινικά, καθώς κατηγορήθηκε για πλαστογραφήσεις 16 φοιτητών που φαίνονταν προαχθέντες, αλλά δεν είχαν προσέλθει στις εξετάσεις. Πειθαρχική ποινή επιβλήθηκε και στους σπουδαστές των οποίων οι βαθμολογίες πλαστογραφήθηκαν και έπρεπε να καταβάλουν εκ νέου τα δίδακτρα και τα εξέταστρα, ενώ παράλληλα αποβλήθηκαν από έναν έως έξι μήνες ανάλογα με τη διαγωγή τους. Μετά την απόλυση του Κ. Κουρτελλίδη τη θέση του προϊσταμένου γραμματείας πήρε ο Κ. Χρυσάνθης.

Την 20^η Δεκεμβρίου 1943 οι μόνιμοι καθηγητές¹¹¹ εξέλεξαν για πρώτη φορά σε μυστική ψηφοφορία τα έξι μέλη του νέου Διοικητικού Συμβουλίου της ερχόμενης διετίας. Το έβδομο μέλος προοριζόνταν για τον εκπρόσωπο της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως», αλλά το σωματείο αρνούσαν να στείλει εκπρόσωπο. Ο Ν. Λούβαρις μαζί με τον Ι. Πίντο κέρδισαν την πλειοψηφία των ψήφων, αλλά Πρόεδρος παρέμεινε ο Υπουργός Παιδείας Ν. Λούβαρις με Αντιπρόεδρο τον Δ. Ελευθεριάδη και μέλη τους: Ι. Πίντο, Χρ. Ευελπίδη, Γ. Παπαχατζή, Ι. Γεωργάκη. Η διοίκηση της Παντείου συνέχιζε να παραμένει υπό κρατικό έλεγχο μέσα στις δύσκολες συνθήκες της κατοχικής κυβέρνησης.

1944, 29-3-1944, 1-4-1944, 8-4-1944, 22-4-1944, 29-4-1944, 6-5-1944, 13-5-1944, 17-5-1944, 27-5-1944, 6-6-1944, 15-6-1944, 30-6-1944, 7-7-1944, 15-7-1944, 24-7-1944, 1-8-1944.

¹¹⁰ Ν. 540, ό.π.

¹¹¹ Παρόντες της ψηφοφορίας ήταν: Βλάχος, Βεζανής, Βάλληνδας, Γεωργάκης, Δερτιλής, Δασκαλάκης, Ευσταθιάδης, Ευελπίδης, Καλογερόπουλος, Κουγέας, Καλιτσουνάκης, Λαμπρινάκης, Πέρδικας, Πίντος, Παπαχατζής, Παπαζαχαρίου, Στασινόπουλος, Σόντης, Σταύρου, Δελιβάνης.

Το νέο Διοικητικό Συμβούλιο στις αρχές του 1944 προχώρησε στη σύσταση επιτροπών για την αποτελεσματικότερη λειτουργία της Σχολής και ήταν: Πειθαρχικό Συμβούλιο, Οικονομικό Συμβούλιο, Κοσμητεία Συσσιτίου και Κοινωνικής Πρόνοιας, Επιτροπή Επετηρίδος και Δημοσιευμάτων, Νομοτεχνική Επιτροπή, Εφορεία Βιβλιοθήκης, Γραφείο Πνευματικής Επικοινωνίας και Διαλέξεων, Επιτροπή κτιρίων, Γραφείο Επικοινωνίας και Παρακολουθήσεως Φοιτητών. Οι συνθήκες ήταν πολύ δύσκολες και ορισμένες επιτροπές έπρεπε να ασχοληθούν με προβλήματα δυσεπίλυτα.

Η Σχολή στεγαζόταν στο μισθωμένο κτίριο του Παρνασσού, στο οποίο μέχρι τότε συστεγάζονταν το 9^ο Γυμνάσιο Θηλέων και η Μέση Εμπορική Σχολή που λειτουργούσε τις πρωινές ώρες. Προτάθηκε επίσης η χρησιμοποίηση του κτιρίου της Ανωτάτης Εμπορικής ακόμη και της Βαρβακείου, αλλά δεν διέθετε έδρες, καθίσματα ή γραφεία. Παράλληλα τον Ιανουάριο του 1944 η τελετή απονομής των 50 πτυχιούχων έγινε στην αίθουσα της Αρχαιολογικής Εταιρείας, ενώ τον Μάρτιο του 1944 βρέθηκε λύση για εγκατάσταση της Σχολής στη Διπλάρειο Σχολή, πίσω από τη Βαρβάκειο. Παραχωρήθηκαν δύο όροφοι του κτιρίου από τη Βιοτεχνική και Επαγγελματική Εταιρεία με την προϋπόθεση να απομακρυνθούν πρώτα οι εγκατεστημένοι βομβόπληκτοι. Ο Γεωργάκης πέτυχε άρση της επιτάξεως, απολύμανση του κτιρίου, καθαρισμό των αιθουσών, εξεύρεση θρανίων από σχολεία που δεν λειτουργούσαν. Η εγκατάσταση στο νέο κτίριο έγινε μετά τη λήξη των μαθημάτων, τα οποία εκείνη τη χρονιά τερμάτισαν στις αρχές Μαΐου, λόγω των έντονων επεισοδίων μεταξύ των αντιμαχόμενων φοιτητικών παρατάξεων.¹¹²

Εκτός από το κτιριακό πρόβλημα έπρεπε να αντιμετωπιστεί και η οικονομική δυσχέρεια της Παντείου. Δεν μπορούσαν να πληρωθούν ούτε το ενοίκιο ούτε οι έκτακτοι καθηγητές. Η χορήγηση δίμηνης άδειας άνευ αποδοχών, η αύξηση των διδάκτρων, των εξετάστρων, των αντιτίμων για την έκδοση πιστοποιητικών αποτέλεσαν έκτακτες λύσεις

¹¹² Η δολοφονία του φοιτητή της νομικής Κίτσου Μαλτέζου από τον πρώην φίλο και σύντροφο του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΕΑΜ), φοιτητή της ιατρικής Νίκο Κουρουνιώτη ως απάντηση των φοιτητών της Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης Νέων (ΕΠΟΝ) για τις συνεχείς προσαγωγές των Επονιτών φοιτητών στην Ασφάλεια και στην Γκεστάπο προκάλεσε την έντονη αντιεαμική δράση. Εκτελέσεις, αγριότητες, έφοδοι ασφαλιτών στους πανεπιστημιακούς χώρους, ακραίες φανατικές ακροδεξιές ιδέες από εθνικιστές του Εθνικού Συνδέσμου Ανωτάτων Σχολών (ΕΣΑΣ), νομιμοποίηση των διώξεων και των βασανιστηρίων από τη δοσιλογική κυβέρνηση Ράλλη συνέθεταν την εμφύλια σύγκρουση μεταξύ των αντιμαχόμενων φοιτητικών παρατάξεων. Λυγούρα (2010), Πανεπιστημιακά ιδρύματα και φοιτητική δράση κατά τα έτη 1940-1944: διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, σσ. 408-456.

μέχρι το Υπουργείο να εγκρίνει έκτακτη επιχορήγηση και να καταθέσει το νομοσχέδιο για τη μισθοδοσία και των εκτάκτων καθηγητών από το δημόσιο ταμείο.

Το Διοικητικό Συμβούλιο όμως έπρεπε να βρει λύσεις και για τις συλλήψεις σπουδαστών της Σχολής που είχαν συμμετάσχει σε εκδηλώσεις του ελληνικού έθνους κατά των κατακτητών, αλλά και του καθηγητού Γρ. Κασιμάτη και του βοηθού Κ. Στασινόπουλου. Η αποστολή διαβημάτων στη Γερμανική Πρεσβεία για τον καθηγητή της Παντείου που αποτελούσε πρότυπο επιστήμονα, η αντικατάστασή του από τους συναδέλφους του, Ι. Σόντη και Χρ. Ευελπίδη, στα μαθήματα Αστικού Δικαίου και Κοινωνικής πολιτικής, η συνέχιση της καταβολής των μισθών του στη μητέρα του, παρά την απαγορευτική εγκύκλιο του Υπουργείου Οικονομικών, που έπαυε τη μισθοδοσία των κρατούμενων των γερμανικών αρχών, αποτέλεσαν ενέργειες της διοίκησης της Σχολής για τη στήριξη και συμπαράσταση του κρατούμενου καθηγητού.

Σε λίγους μήνες συνελήφθη και ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Παντείου και Υπουργός Παιδείας Ν. Λούβαρις, ο οποίος παρέστη στην πρώτη συνεδρίαση¹¹³ του συμβουλίου του ερχόμενου έτους 1944-1945 την 20^η Σεπτεμβρίου 1944, ενώ την 23^η Σεπτεμβρίου 1944 δημοσιεύθηκε ο τελευταίος νόμος που υπέγραψε ο Ν. Λούβαρις ως Υπουργός Παιδείας για τη Σχολή, ο Νόμος 1828¹¹⁴ περί του Διοικητικού Συμβουλίου και άλλων διατάξεων.

Με αυτόν τον νόμο το Διοικητικό Συμβούλιο έγινε πενταμελές και απαρτιζόνταν από 4 καθηγητές διατελούντων ή διατελεσάντων σε άλλες σχολές και παράλληλα ήταν καθηγητές στην Πάντειο. Στη δεύτερη συνεδρίαση του έτους 1944-1945 εξελέγη νέος Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου ο Χρυσός Ευελπίδης, αφού ο τέως πρόεδρος δεν μπορούσε πλέον να εκπροσωπήσει και να διοικήσει τη Σχολή λόγω των νέων συνθηκών, διότι προφυλακίστηκε και αργότερα καταδικάστηκε από το Δικαστήριο των Δοσιλόγων.

Ωστόσο στη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου της Παντείου την 20^η Οκτωβρίου 1944 δεν έγινε καμία αναφορά για την πολυπόθητη απελευθέρωση της

¹¹³ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδριάσεις 20-9-1944, 20-10-1944.

¹¹⁴ Ν. 1828, ΦΕΚ Α, αρ. 212 (23-9-1944), «Περί του Διοικητικού Συμβουλίου της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και άλλων τινών διατάξεων», http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wFFvqeog0R-dHdtvSoCrlL8t1gGx0xF8l15MXDOLzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKl3nP8NxdnJ5r9cmWvJWeIDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SluU99HGQFkinbD0omdZU0dPrX8YCMfM3lPlmT0h1PY34

Αθήνας από τους βάρβαρους κατακτητές λίγες μέρες πριν, όπως δεν είχε γίνει και καμία αναφορά πριν από τέσσερα χρόνια στην έναρξη της φοβερότερης πολεμικής αναμέτρησης που γνώρισε η ανθρωπότητα, του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου και της κατοχής η Πάντειος προσπαθούσε να αποκαταστήσει τη φυσιογνωμία της και την αναγνώρισή της σε σύγκριση με τα άλλα ανώτατα ιδρύματα της χώρας κατοχυρώνοντας τη λειτουργία της μέσα στις δύσκολες συνθήκες της εποχής. Η λειτουργία της Σχολής ήταν όμως άμεσα εξαρτημένη από τις κατοχικές κυβερνήσεις, καθώς Πρόεδρος του Διοικητικού της Συμβουλίου ήταν ο εκάστοτε Υπουργός Παιδείας και τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου συνεργάζονταν και στήριζαν τις αποφάσεις του για την ανύψωση του κύρους της Σχολής. Τα υπόλοιπα πανεπιστημιακά ιδρύματα, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών, Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, είχαν ήδη διανύσει την περίοδο της δοκιμασίας τους, είχαν επιβληθεί στην ελληνική κοινωνία και είχαν εξασφαλίσει την αναγκαία αυτοδιοίκησή τους¹¹⁵.

Η λειτουργία της Παντείου κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου

Η απελευθέρωση της Αθήνας τον Οκτώβριο του 1944 συνέπεσε και με την έναρξη του νέου ακαδημαϊκού έτους 1944-1945¹¹⁶. Το κτιριακό πρόβλημα συνέχιζε να απασχολεί το Διοικητικό Συμβούλιο, το οποίο τον Ιανουάριο του 1945 πίεσε με σύσσωμη παραίτησή του τον Υπουργό Παιδείας Κ. Άμαντο προς εξεύρεση λύσης της στέγασης της Σχολής. Το Δημόσιο είχε αποζημιώσει καθυστερημένα τον Σεπτέμβριο του 1944 για την επίταξη του κτιρίου και η Σχολή είχε εισπράξει 490.000.000 δραχμές.

Στην πρώτη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου μετά τα Δεκεμβριανά του 1944 ο Ευθ. Κάρναβος, Γενικός Γραμματέας, ανακοίνωσε τη λεηλασία και την καταστροφή επίπλων και αρχείων της Σχολής, η οποία προσωρινά στεγαζόταν στο

¹¹⁵ Παπαπάνος (1970), Χρονικό-ιστορία της ανώτατης μας εκπαίδευσης. Αθήνα, Αμερικάνικο Κολλέγιο Θηλέων Αθηνών, σσ. 260-261.

¹¹⁶ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδριάσεις 20-9-1944, 20-10-1944, 8-11-1944, 21-11-1944, 13-1-1945, 22-1-1945, 29-1-1945, 31-1-1945, 8-2-1945, 21-2-1945, 7-3-1945, 14-3-1945, 4-4-1945, 6-4-1945, 14-4-1945, 21-4-1945, 27-4-1945, 18-5-1945, 28-5-1945, 8-6-1945, 22-6-1945, 6-7-1945, 12-7-1945, 19-7-1945, 26-7-1945, 24-8-1945.

υπόγειο της Σχολής Καλών Τεχνών του Πολυτεχνείου, όπου επίσης παρασκευαζόταν και στεγαζόταν το συσσίτιο των φοιτητών. Τον Φεβρουάριο του 1945 προτάθηκε το κτίριο της Γερμανικής Σχολής που είχε εκκενωθεί και του Πανεπιστημίου, αφού είχε λήξει η επίταξή του, ενώ τον Απρίλιο του 1945 βρέθηκε η λύση της μίσθωσης και μεταφοράς της Παντείου στο ιδιωτικό εκπαιδευτήριο Παναγιωτοπούλου και Ελευθεριάδη. Παράλληλα ο Ε. Κάρναβος έκανε ενέργειες στο Τμήμα Στρατωνισμού του Αγγλικού Επιτελείου για λύση της επιτάξεως του κτιρίου της Σχολής.

Εκτός του κτιριακού προβλήματος το Διοικητικό Συμβούλιο έπρεπε να αντιμετωπίσει και άλλα προβλήματα, όπως το «κίνημα της 4^{ης} Δεκεμβρίου 1944». Αποφάσισε την 31^η Ιανουαρίου 1945 τη σύγκλιση Γενικής Συνέλευσης των Καθηγητών της Παντείου στην οικία Ευσταθιάδη την 5^η Φεβρουαρίου 1945 με θέμα την αποδοκιμασία του «κινήματος». Ο Κάρναβος είχε συντάξει λεπτομερή πίνακα με όλες τις ζημιές που είχε υποστεί η Σχολή, καθώς δεν είχε μείνει ούτε πένα. Οι καθηγητές Βεζανής και Δασκαλάκης αρνήθηκαν να υπογράψουν το ψήφισμα της αποδοκιμασίας, αφού δεν ήταν συνταγμένο με «κατάλληλο ύφος», και αποφασίσθηκε νέα Γενική Συνέλευση την ημέρα της Συμφωνίας της Βάρκιζας.

Επιπλέον στην πρώτη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου μετά τα Δεκεμβριανά του 1944 ο Ι. Πίντος εισηγήθηκε την απονομή του πρώτου διδακτορικού διπλώματος της Παντείου στον Αρχιεπίσκοπο και Αντιβασιλέα Δαμασκηνό για τις υπηρεσίες του στο κράτος και το ενδιαφέρον του στη Σχολή. Πριν από ένα χρόνο, στις αρχές του 1944¹¹⁷, ο Δαμασκηνός είχε στείλει έγγραφο στην Πάντειο ζητώντας τη συμβολή της στην «κατάπαυση των εσωτερικών διαφορών του εμφυλίου σπαραγμού», καθώς οι καθηγητές μέσα από τις διαλέξεις τους έπρεπε να τονίσουν την εθνική ενότητα και να καταδικάσουν κάθε οργάνωση που είχε στο πρόγραμμά της τη βία και την επιβολή συστημάτων και ιδεών. Το Διοικητικό Συμβούλιο με πρόεδρο τον Ν. Λούβαρι τότε συνέταξε απάντηση στήριξης των θέσεων του Αρχιεπισκόπου. Η πρόταση του Ι. Πίντου έγινε δεκτή, αλλά το Διάταγμα περί απονομής διδακτορικού δεν είχε ακόμη δημοσιευθεί και αποφασίσθηκε η ανακήρυξη του Δαμασκηνού ως Επίτιμου Προέδρου

¹¹⁷ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδρίαση 21-1-1944.

της Παντείου με επίσημο τελετή, η οποία ανετέθη στον Ι. Πίντο, Γ. Δασκαλάκη και Π. Βάλληνδα.

Οι συνθήκες της εποχής ήταν πολύ δύσκολες, τραγικές και το Διοικητικό Συμβούλιο έπρεπε να επιλύσει αρκετά προβλήματα για να μπορέσει να λειτουργήσει η Σχολή. Τα μαθήματα και οι εξετάσεις των «κωλυόμενων» καθηγητών έπρεπε να ανατεθούν σε άλλους καθηγητές. Όλα τα χρηματικά εντάλματα έπρεπε να ελεγχθούν, καθώς δεν υπήρχε οικονομικός επόπτης. Η χορήγηση συσσιτίου στους σπουδαστές με τρόφιμα του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού έπρεπε να ελεγχθεί από την επιτροπή συσσιτίου, που αποτελούνταν από τους καθηγητές Π. Πέρδικα, Γ. Δασκαλάκη και τον καθηγητή γυμναστικής Γ. Πανουτσόπουλο, μετά την κατάθεση των υπεύθυνων δηλώσεων από τους ενδιαφερόμενους σπουδαστές. Ακόμη προτάθηκε η χορήγηση ειδών ένδυσης και υπόδησης στο προσωπικό της Σχολής με τη μεσολάβηση του καθηγητού Π. Βάλληνδα στους Αμερικάνους και η χορήγηση υποτροφιών από το Αγγλικό Συμβούλιο στους αποφοίτους της Σχολής, όπως γίνονταν και με τους αποφοίτους του Πανεπιστημίου και του Πολυτεχνείου.

Γενικότερα συντονιζόταν η λειτουργία της Σχολής κυρίως με τη λειτουργία του Πανεπιστημίου Αθηνών. Γι' αυτόν τον λόγο προτάθηκε η διακοπή των μαθημάτων την 10^η Ιουνίου 1945, η έναρξη του νέου έτους¹¹⁸ την 15^η Σεπτεμβρίου 1945 και οι εισιτήριες εξετάσεις των 200 υποψηφίων από την 1^η έως την 5^η Οκτωβρίου του 1945, πέντε ημέρες έπειτα από τις εισιτήριες εξετάσεις του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τελικά οι εισιτήριες εξετάσεις πραγματοποιήθηκαν την 4^η Νοεμβρίου 1945 και την 10^η Ιανουαρίου 1946, ενώ παράλληλα η βάση των εισιτηρίων εξετάσεων μειώθηκε από το 6 στο 5 λόγω της ελλιπούς μορφώσεως στα Γυμνάσια την τελευταία πενταετία. Τα μαθήματα ξεκίνησαν την 24^η Ιανουαρίου 1946, οι πτυχιακές εξετάσεις τον Μάρτιο του 1946 για τους τελειόφοιτους παλαιότερων ετών και από το ακαδημαϊκό έτος 1945-1946 αποφοίτησαν 62 πτυχιούχοι¹¹⁹.

¹¹⁸ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδριάσεις 7-9-1945, 17-9-1945, 5-10-1945, 19-10-1945, 8-11-1945, 16-11-1945, 27-11-1945, 7-12-1945, 9-12-1945, 14-12-1945, 4-1-1946, 18-1-1946, 1-2-1946, 4-2-1946, 20-2-1946, 21-2-1946, 22-3-1946, 7-4-1946, 13-4-1946, 4-5-1946, 9-5-1946, 13-5-1946, 23-5-1946, 4-6-1946, 22-6-1946, 28-6-1946, 18-7-1946, 24-7-1946, 1-8-1946, 24-8-1946.

¹¹⁹ Πάντειος (1967), Η τριακονταετηρίς της Παντείου Σχολής 1937-1967 ως Ιδρύματος Δημοσίου Δικαίου. Αθήναι, σ. 182.

Παράλληλα καταβάλλονταν προσπάθειες για έξαρση του κύρους και γνωστοποίηση του έργου της Σχολής με οργάνωση διαλέξεων, ακόμη και ξένων καθηγητών. Ο καθηγητής Πίντος βρισκόταν στην Ουάσιγκτον και μεσολαβούσε στις προσκλήσεις αμερικανών καθηγητών ή ελλήνων καθηγητών της Αμερικής, όπως του καθηγητή του πανεπιστημίου Columbia Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου Τηλέμαχου Μάκτου. Ο καθηγητής της Παντείου Πίντος εκπροσωπούσε την Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Επιτροπή και στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Γαιάνθρακος. Ο καθηγητής Ευσταθιάδης συμμετείχε ως αντιπρόσωπος της Σχολής σε Πανελλήνιο Συνέδριο στη Θεσσαλονίκη που συνεκάλεσε η Επιτροπή Διεκδικήσεως Εθνικών Δικαίων για να εκθέσει τις απόψεις της Παντείου. Ακόμη ο πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου εκπροσωπούσε τη Σχολή στο Υπουργείο Τύπου και στην Επιτροπή Πληροφοριών. Ενώ ζητήθηκε στο Υπουργείο Παιδείας να εκπροσωπείται και η Πάντειος στην Επιτροπή Υποτροφιών, όπως γινόταν ήδη και με τις άλλες ανώτατες σχολές.

Υπήρξαν όμως και παραιτήσεις καθηγητών, όπως του Γρ. Κασιμάτη, τα μαθήματα του οποίου ανετέθηκαν στον Ι. Σόντη, και του Δ. Καλιτσούνακη που ανετέθηκαν στον Αγαπητίδη.

Την 7^η Απριλίου 1946 έγιναν εκλογές για την ανάδειξη του νέου Διοικητικού Συμβουλίου, σύμφωνα με το άρθρο 1 του Ν.1828/1944¹²⁰ και εξελέγησαν ο Σ. Κουγέας – Πρόεδρος, ο Π. Πέρδικας – Αντιπρόεδρος, ο Σπ. Καλογερόπουλος και ο Νικ. Βλάχος. Στην πρώτη συνεδρίαση του νέου Διοικητικού Συμβουλίου ο Σπ. Καλογερόπουλος τόνισε ότι αποτελούσε ευτύχημα για τη Σχολή η προεδρία του Σ. Κουγέα, καθώς θα επέρχονταν η τάξη, η ευρυθμία και η εφαρμογή των νόμων ανεξάρτητα αν θα τροποποιούνταν σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η θητεία του Διοικητικού Συμβουλίου διήρκησε έως την 18^η Ιουλίου 1946, οπότε εξελέγη νέο με τον ίδιο πρόεδρο και αντιπρόεδρο και με μέλη τον Δ. Σταύρου, τον Μ. Στασινόπουλο και τον Χρ. Ευελπίδη.

Η Πάντειος έως τις αρχές του 1946 στεγαζόταν στο ιδιωτικό εκπαιδευτήριο Παναγιωτόπουλου και Ελευθεριάδου, το οποίο όμως επιτάχθηκε, και έπρεπε να βρεθεί

¹²⁰ Ν. 1828, ΦΕΚ Α, αρ. 212 (23-9-1944), «Περί του Διοικητικού Συμβουλίου της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και άλλων τινών διατάξεων», http://www.et.gr/idsocs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wFFvqeog0R-dHdtvSoCrlL8t1gGx0xF8I15MXDOLzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWvJWeIDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluU99HGQFkinbD0omdZU0dPrX8YCMfM3ILPlmT0h1PY34

νέα στεγαστική λύση, αφού το κτίριο της Σχολής ήταν ακόμη επιταγμένο από τις αγγλικές στρατιωτικές αρχές. Προτάθηκε το κτίριο της Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών, το οποίο θα χρησιμοποιούσε η Σχολή τις απογευματινές ώρες που γίνονταν τα μαθήματα, κατά τη διάρκεια των οποίων πάντοτε υπήρχαν δύο υπάλληλοι για την παροχή πληροφοριών. Ο ένας εκ των δύο ήταν ο Γενικός Γραμματέας, ο Προϊστάμενος Γραμματείας ή ο Προϊστάμενος Λογιστηρίου.

Το στεγαστικό και το οικονομικό πρόβλημα της Παντείου συνέχιζαν να απασχολούν το Διοικητικό Συμβούλιο, στον οποίο τις συνεδριάσεις συμμετείχε και ο εκπρόσωπος και Πρόεδρος της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως», Ν. Κωνσταντόπουλος, κατόπιν εκδόσεως υπουργικού διατάγματος. Δυστυχώς κατά την έναρξη του νέου ακαδημαϊκού έτους 1946-1947¹²¹ έγγραφο του Υπουργείου Οικονομικών γνωστοποιούσε ότι οι αποδοχές του διδακτικού και διοικητικού προσωπικού θα καταβάλλονταν από τους πόρους της Σχολής μετά την 16^η Οκτωβρίου 1946 και όχι από το δημόσιο ταμείο.

Παράλληλα αυξήθηκαν τα δίδακτρα, τα εξέταστρα, τα αντίτιμα των πιστοποιητικών. Ένα ποσοστό από τα εξέταστρα καταβαλλόταν στους εξετάζοντες καθηγητές, ένα άλλο στο διοικητικό προσωπικό για την εποπτεία των εξετάσεων¹²² και το μεγαλύτερο μέρος των εξετάστρων κατετίθεντο στο ταμείο της Σχολής για την κάλυψη των λειτουργικών αναγκών της.

Ο Γενικός Γραμματέας είχε και την ιδιότητα του οικονομικού επόπτη. Η διπλή όμως ιδιότητα του δημιουργούσε προβλήματα, καθώς ως Γενικός Γραμματέας ήταν μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου και έπρεπε να εκτελεί τις αποφάσεις του, ενώ ως οικονομικός επόπτης μπορούσε να αρνηθεί την εκτέλεση, όταν επρόκειτο για δαπάνες μη νόμιμες.

Εξαιτίας της αύξησης του αριθμού των σπουδαστών και του μειωμένου διοικητικού προσωπικού αποφασίσθηκε η ανάληψη διοικητικών υπηρεσιών από τους βοηθούς των σπουδαστηρίων και τον γυμναστή κάθε δεύτερη ημέρα. Παράλληλα το

¹²¹ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδριάσεις 1-10-1946, 3-10-1946, 7-10-1946, 12-10-1946, 19-10-1946, 23-10-1946, 2-11-1946, 5-11-1946, 16-11-1946, 30-11-1946, 7-12-1946, 14-12-1946, 21-12-1946, 3-1-1947, 14-1-1947, 1-2-1947, 2-1947, 15-2-1947, 8-3-1947, 22-3-1947, 29-3-1947, 1-4-1947, 5-4-1947, 21-4-1947, 10-5-1947, 17-5-1947, 24-5-1947, 14-6-1947, 23-6-1947, 30-6-1947, 12-7-1947, 2-8-1947.

¹²² Το ποσοστό των εξετάστρων των διοικητικών υπαλλήλων από 10% μειώθηκε στο 5%, όπως ίσχυε και στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στην ΑΣΟΕΕ. Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδρίαση 10-11-1947.

διοικητικό προσωπικό διαμαρτύρονταν για την απογευματινή εργασία άνευ πρόσθετης αμοιβής, αλλά οι οικονομικές δυνατότητες της Σχολής ήταν πενιχρές. Εξάλλου η Σχολή λειτουργούσε πάντοτε τις απογευματινές και εσπερινές ώρες και ήταν απαραίτητη η απογευματινή εργασία του προσωπικού. Τον Ιανουάριο του 1947 το Διοικητικό Συμβούλιο εισηγήθηκε την καθιέρωση υπερωριών στο διοικητικό προσωπικό 2000 δραχμών έκαστος του προσωπικού εβδομαδιαίως.

Οι συνθήκες όμως της εποχής ήταν αρκετά δύσκολες. Η Ελλάδα ακόμα μετρούσε νεκρούς και ανάπηρους από τον παγκόσμιο πόλεμο που είχε τελειώσει και τον εμφύλιο που δίχαζε την ελληνική κοινωνία. Η είδηση τον Οκτώβριο του 1946 της μη ικανοποίησης των ελληνικών αιτημάτων στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης στο Παρίσι προκάλεσε το ομόφωνο Ψήφισμα του Διοικητικού Συμβουλίου στο Υπουργείο Εξωτερικών, Παιδείας και στο Υφυπουργείο Τύπου, σύμφωνα με το οποίο: *«Το Δ. Συμβούλιον της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών, συνελθόν σήμερον την 7^η Οκτωβρίου 1946 εις έκτακτον συνεδρίαν επί τη δυσარέστω ειδήσει της απορρίψεως των εν τη Συμμαχική διασκέψει των Παρισίων ελληνικών αιτημάτων, απεφασίσθη ομοφώνως, όπως εκφράση προς τη Διάσκεψιν της Ειρήνης, προς τον Οργανισμόν Ηνωμένων Εθνών, και προς τους επιστήμονας των Συμμαχικών χωρών την οδύνην, ην αισθάνεται μετά του όλου έθνους και η Πάντειος Σχολή δια την εις Διάσκεψιν της Ειρήνης παραγνώρισιν των εθνικών δικαίων της Ελλάδος. Να διαβιβάση ευλαβώς την παράκλησιν όπως επανορθωθώσιν εν πνεύματι δικαιοσύνης και μη πραγματοποιηθώσιν αι κατά της Ελλάδος εκδηλωθείσαι αδικίαι και να επικαλεσθή το ενδιαφέρον του επιστημονικού και εν γένει του διανοουμένου κόσμου των Συμμαχικών χωρών, όπως συνηγορήσωσιν υπέρ των μεγάλων και απαραγράπτων δικαίων της Ελλάδος, χώρας εχούσης ένδοξον παρελθόν και πρεσβεγκούσης προσφάτως μεγίστας υπηρεσίας εις τον Συμμαχικόν Αγώνα και κυριολεκτικώς θυσιασθείσης και σχεδόν καταστραφείσης υπέρ της ιδέας της ελευθερίας και του δικαίου εις τον κοινόν υπέρ των ιδεωδών τούτων συμμαχικόν αγώνα.».»*

Το Διοικητικό Συμβούλιο με το παραπάνω ψήφισμα εξέφρασε τη δυσανεξία του για τις ανικανοποίητες εδαφικές διεκδικήσεις και οικονομικές επανορθώσεις της Ελλάδας, ενώ έως τότε παρέμενε αμέτοχο στη δράση των κατακτητών και γενικότερα στους καταστροφικούς πολέμους που αφάνιζαν τον ελληνικό πληθυσμό πάνω από έξι χρόνια.

Και το κτίριο της Σχολής παρέμενε όμως πάνω από έξι χρόνια επιταγμένο και είχε μετατραπεί σε στρατώνα των ελληνικών, γερμανικών και αγγλικών στρατιωτικών δυνάμεων. Ο αρχηγός των βρετανικών αεροπορικών δυνάμεων στην Ελλάδα με έγγραφό του ανακοίνωσε την παράδοση των κλειδιών του κτιρίου την 31^η Ιανουαρίου 1947. Το Διοικητικό Συμβούλιο ανέθεσε σε μηχανικό την επιθεώρηση του κτιρίου, τη σύνταξη έκθεσης των ζημιών που είχε υποστεί και αποφάσισε την υποβολή αίτησης χορήγησης δανείου για την επισκευή του κτιρίου. Τον Μάιο του 1947 εισπράχθηκαν 4.000.000 δραχμές από τις αγγλικές αρχές για τις ζημιές που είχαν προκαλέσει στο κτίριο. Στον καθηγητή Ι. Σόντη ανατέθηκε η μέριμνα για την απαλλοτρίωση των παρακείμενων οικοπέδων προκειμένου να επεκταθεί η ακίνητη περιουσία της Σχολής και η κατάθεση αγωγής κατά του Δημοσίου για την αποζημίωση λόγω της επιτάξεως του κτιρίου. Την 19^η Ιουνίου 1947 με επιστολή του Προέδρου της Κυβερνήσεως Δημητρίου Μάξιμου αποδόθηκε στη Σχολή το επιταγμένο κτίριό της. Η τελευταία αποχώρηση όμως των βρετανικών στρατιωτικών αρχών έγινε τον Νοέμβριο του 1947.

Ένα ακόμη ψήφισμα κατετέθη την 1^η Απριλίου 1947 με τον θάνατο του «*λαοφιλούς Βασιλέως Γεωργίου Β΄*» εκφράζοντας τη θλίψη του Διοικητικού Συμβουλίου και των καθηγητών στον Βασιλιά Παύλο Α΄ και τη Βασίλισσα Φρειδερίκη. Τα μαθήματα διακόπηκαν, η σημαία ήταν μεσίστια και παρευρέθηκαν στην κηδεία όλα τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου και οι καθηγητές.

Τον ίδιο μήνα ανακοινώθηκε πράξη του υπουργικού συμβουλίου περί αποστολής του καθηγητού Μ. Στασινόπουλου ως πολιτικού συμβούλου της Διοικήσεως Δωδεκανήσου και του καθηγητού Γ. Παπαχατζή ως γραμματέως, ενώ ήδη ο καθηγητής Ν. Βλάχος απουσίαζε στα Δωδεκάνησα. Αποφασίστηκε η αναπλήρωσή τους από τους συναδέλφους τους Δ. Βεζανή, Γ. Δασκαλάκη και Σ. Κουγέα για το διάστημα, που θα απουσίαζαν, και η μισθοδοσία τους δεν διακόπηκε.

Η Σχολή στην προσπάθειά της να διεκδικήσει διεθνή παρουσία ζήτησε από το Υπουργείο Παιδείας να συμμετέχει στις εορτές της 14^{ης} επετείου του Πανεπιστημίου του Amsterdam και από τον Εθνικό Σύλλογο Σπουδαστών στη Διεθνή Φοιτητική Περίθαλψη. Με αυτήν την τακτική η Πάντειος άρχισε να αντιπροσωπείται και εκτός των ελληνικών συνόρων.

Το ακαδημαϊκό έτος 1947-1948¹²³ αυξήθηκαν οι υποψήφιοι και πλησίασαν τους 300¹²⁴, οι οποίοι έδωσαν εισιτήριες εξετάσεις το τελευταίο δεκαήμερο του Οκτωβρίου του 1947. Λόγω της έλλειψης κατάλληλου κτιρίου οι εξετάσεις έγιναν προφορικά και ορίσθηκαν δύο επιτροπές εξεταστών.

Έλλειψη όμως υπήρχε και στο διδακτικό προσωπικό, καθώς απουσίαζαν καθηγητές, όπως ο Χρ. Ευελπίδης, ο Παρασκευόπουλος, ο Π. Πέρδικας και ο Ι. Σόντης ήταν στο εξωτερικό, ενώ ο Ι. Γεωργάκης είχε στρατευθεί στο Α΄ Σώμα Στρατού. Γι' αυτόν τον λόγο ήταν επιβεβλημένες οι αναπληρώσεις των μαθημάτων και των εξετάσεων από τους εναπομείναντες καθηγητές. Ο καθηγητής Ι. Γεωργάκης αιτήθηκε και έγινε αποδεκτή η αίτησή του να του χορηγηθεί άδεια κατά τις απογευματινές ώρες και να διδάσκει στη Σχολή με πολιτική περιβολή εκτελώντας τα διδακτικά του καθήκοντα.

Μετά την τελική αποχώρηση των στρατιωτικών αρχών από το κτίριο της Σχολής τον Νοέμβριο του 1947 ορίσθηκε η επιτροπή κτιρίου με τους καθηγητές Σταύρου, Καλογερόπουλο και τον εκπρόσωπο της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως», Ν. Κωνσταντόπουλο για τη διενέργεια πρόχειρων μειοδοτικών διαγωνισμών για την κατασκευή γραφείων, επισκευή ηλεκτρολογικής εγκαταστάσεως, καλοριφέρ, καθώς οι ζημιές του κτιρίου ήταν εκτενείς. Ακόμη ορίσθηκε επιτροπή για τη λειτουργία της φοιτητικής λέσχης και του αναγνωστηρίου με τους καθηγητές Χρ. Ευελπίδη, Ι. Γεωργάκη και Ι. Παπαζαχαρίου.

Η Πάντειος εγκαταστάθηκε στο ιδιόκτητο κτίριο της έπειτα από επτά χρόνια απομάκρυνσή της από αυτό. Σε όλο αυτό το χρονικό διάστημα μεταφερόταν από κτίριο σε κτίριο λύνοντας προσωρινά το στεγαστικό πρόβλημά της. Η επισκευή του κτιρίου κόστισε αρκετά και η Σχολή αναγκάστηκε να πάρει δάνειο από την Εθνική Κτηματική Τράπεζα ύψους 150.000.000 δραχμών¹²⁵, αλλά και να χρησιμοποιήσει το αποθεματικό κεφάλαιό της. Μέχρι την άνοιξη του 1949 οι εργασίες επισκευής, τις οποίες επόπτευαν οι καθηγητές Ι. Γεωργάκης και Ι. Παπαζαχαρίου, δεν είχαν ακόμη ολοκληρωθεί. Τα

¹²³ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδριάσεις 13-9-1947, 20-9-1947, 27-9-1947, 7-10-1947, 14-10-1947, 20-10-1947, 22-10-1947, 27-10-1947, 31-10-1947, 10-11-1947, 22-11-1947, 1-12-1947, 13-12-1947, 24-12-1947, 27-12-1947, 10-1-1948, 19-1-1948.

¹²⁴ Υπήρξε δημοσίευμα της εφημερίδας Καθημερινής που απέδιδε την εισαγωγή μεγάλου αριθμού υποψηφίων στα οικονομικά προβλήματα της Παντείου. Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδρίαση 31-10-1947.

¹²⁵ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων Μονίμων Καθηγητών-Συνεδρίαση 10-3-1949.

εγκαίνια έγιναν την 10^η Νοεμβρίου 1949 από τον Βασιλιά Παύλο. Ένα χρόνο αργότερα αποφασίσθηκε η επέκταση και διασκευή του κτιρίου έχοντας την πρόσοψη προς τη λεωφόρο Συγγρού. Ο θεμέλιος λίθος της νέας επέκτασης καί διασκευής τέθηκε από τον πρωθυπουργό Ν. Πλαστήρα την 2α Νοεμβρίου 1951. Τον αγιασμό τέλεσε ο Αρχιεπίσκοπος Σπυρίδων. Αρχιτέκτονας ήταν ο Ρ. Κουτσούρης καί εκτελεστής των οικοδομικών εργασιών ο πολιτικός μηχανικός Δημ. Λεωνίδα¹²⁶.

Παράλληλα οι καθηγητές της Σχολής άρχισαν στις αρχές του 1949 να προσανατολίζονται στην παροχή και μεταπτυχιακής εκπαίδευσης στους αποφοίτους της Σχολής, εκ των οποίων οι περισσότεροι ήταν υπάλληλοι σε υπουργεία. Ο αριθμός των πτυχιούχων τότε ξεπερνούσε τους 1300¹²⁷. Σε Γενική Συνέλευση¹²⁸ των Μονίμων Καθηγητών, της οποίας πάντοτε προέδρευε ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου, Π. Πέρδικας, προτάθηκε από τον καθηγητή Σόντη η συγκρότηση τεσσάρων μεταπτυχιακών σεμιναρίων: Διοικητικών υπαλλήλων, Οικονομικών υπαλλήλων, Κοινωνικής Πολιτικής και Αστυνομικών υπαλλήλων. Είχαν ήδη ανακοινωθεί από τον καθηγητή Γ. Δασκαλάκη οι προσπάθειες διάθεσης ποσού από το Σχέδιο Μάρσαλ στην Πάντειο για τη μετεκπαίδευση των δημοσίων υπαλλήλων και επεδίωκαν την εξασφάλιση της οικονομικής παροχής.

Η απαραίτητη όμως για την επιστημονική κατάρτιση των διδασκόντων και διδασκομένων λειτουργία της Βιβλιοθήκης, η οποία προβλεπόταν ήδη στο άρθρο 19 του Νομοθετικού Διατάγματος 696/1941¹²⁹ και στο άρθρο 17 του Νόμου 540/1943¹³⁰

¹²⁶ Πάντειος (1959), Επετηρίς του ακαδημαϊκού έτους 1959-1960. Αθήναι, σ. 5.

¹²⁷ Πάντειος (1967), Η τριακονταετηρίς της Παντείου Σχολής 1937-1967 ως Ιδρύματος Δημοσίου Δικαίου. Αθήναι, σ. 182.

¹²⁸ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων Μονίμων Καθηγητών - Συνεδρίαση 10-3-1949.

¹²⁹ ΝΔ. 696, ΦΕΚ Α, αρ. 391 (14-11-1941), «Περί Οργανισμού της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων»,

http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wFA21Udt8I16XdtvSoClrL8oXbMdnTzBV95MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUKJb0x1LldQ163nV9K--td6SluTspPhB0zT3zjlrGJ-jRjiivFqeK-BN9ET07b8Bvj2bS

¹³⁰ Ν. 540, ΦΕΚ Α, αρ. 283 (30-8-1943), «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Ν.Δ. 696/1941 «Περί Οργανισμού της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων»»,

http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wG1oR_vSbGly3dtvSoClrL85YC7ghNTGul5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUKJb0x1LldQ163nV9K--td6SluZLqeUTOA5ZqH7ZXpRhTc1G4QA55Hu4fUJHfutusLYgX

καθυστερήσε μέχρι τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου. Την 14^η Δεκεμβρίου 1949¹³¹ δημοσιεύθηκε Διάταγμα του Υπουργού Παιδείας Κ. Τσάτσου «Περί ιδρύσεως βιβλιοθήκης παρά τη Παντείο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών», που καθόριζε τα τμήματα, την εφορεία Βιβλιοθήκης, τον βιβλιοφύλακα, τα τηρούμενα βιβλία και τον εσωτερικό κανονισμό της.

Επιπλέον ένα ακόμη Διάταγμα¹³² επί Υφυπουργού Παιδείας Γεωργίου Μόδη δημοσιεύθηκε τον Μάιο του 1951, το οποίο καθόριζε τις λεπτομέρειες απονομής διδακτορικού διπλώματος που προβλεπόταν ήδη στο άρθρο 4 του Νόμου 540/1943¹³³. Ο πρώτος όμως ανακηρυχθείς διδάκτωρ της Παντείου ήταν ο Δ. Οικονόμου το 1954¹³⁴ με θέμα : «Η πειθαρχική αγωγή κατά τον δημοσιούπαλληλικό κώδικα» και με επιβλέποντα καθηγητή τον τότε Πρύτανη της Παντείου Μ. Στασινόπουλο.

Η εξομοίωση της Παντείου με τα άλλα ανώτατα ιδρύματα ολοκληρώθηκε στο τέλος του 1951, που αποτέλεσε έτος σταθμό για τη λειτουργία της. Η Σχολή απέκτησε και τυπικά ακαδημαϊκές αρχές ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος. Την 10^η Νοεμβρίου 1951 δημοσιεύθηκε Διάταγμα 1¹³⁵ επί Υπουργού Παιδείας Ιωάννου Μιχαήλ και

¹³¹ Διάταγμα 12, ΦΕΚ Α, αρ. 347 (14-12-1949), «Περί ιδρύσεως βιβλιοθήκης παρά τη Παντείο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών»,
http://www.et.gr/idos-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wH6SCddhZcggXdtvSoClrL8Ah5I05SMO0J5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWeIDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluVjMfCyg8mKgO5SmaSEiyGBukmPVSM5cMDUyQmiAcbnr

¹³² Διάταγμα 3, ΦΕΚ Α, αρ. 157 (31-5-1951), «Περί εκτελέσεως του άρθρου 4 του Νόμου 540/1943 «περί απονομής διδακτορικών διπλωμάτων υπό της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών»»,
http://www.et.gr/idos-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wHcWy5TclpA3HdtvSoClrL8f10yUCuSGGV5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWeIDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluTQHgnZnZnjoIBBvcBUPEY2KJgr62xjCE1kQokygYsLo

¹³³ Ν. 540, ΦΕΚ Α, αρ. 283 (30-8-1943), «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Ν.Δ. 696/1941 «Περί Οργανισμού της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων»»,
http://www.et.gr/idos-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wG1oR_vSbGly3dtvSoClrL85YC7ghNTGuL5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWeIDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluZLqeUTOA5ZqH7ZXpRhTc1G4QA55Hu4fUJHfutulsYgX

¹³⁴ Ιστορικό Αρχείο Παντείου – Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων Μονίμων Καθηγητών - Συνεδρίαση 22-1-1954.

¹³⁵ Διάταγμα 1, ΦΕΚ Α, αρ. 296 (10-11-1951) , «Περί των αρμοδιοτήτων του Πρυτάνεως, της Συγκλήτου και της Συνελεύσεως των Καθηγητών της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών»,
<http://www.et.gr/idos-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wHcWy5TclpA3HdtvSoClrL8yVPidM3SOKd5MXD0LzQTL>

κυβερνήσεως Νικολάου Πλαστήρα «Περί των αρμοδιοτήτων του Πρυτάνεως, της Συγκλήτου και της Συνελεύσεως των Καθηγητών της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών», σύμφωνα με το οποίο ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Παντείου επέιχε τη θέση Πρυτάνεως και το Διοικητικό Συμβούλιο τη θέση Συγκλήτου ακολουθώντας την οργανική νομοθεσία της Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών. Με το Διάταγμα αυτό ο τότε Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου Μ. Στασινόπουλος έγινε ο πρώτος Πρύτανης της Παντείου.

Οι «εκκαθαρίσεις» της Παντείου στα πλαίσια των «εκκαθαρίσεων» των πανεπιστημίων

Μετά την απελευθέρωση τα πανεπιστήμια της χώρας προσπαθούσαν να γυρίσουν στους προκατοχικούς ρυθμούς λειτουργίας τους, ενώ το Υπουργείο Παιδείας προσπαθούσε να πετύχει την «εκκαθάριση» αρχικά από συνεργάτες των κατακτητών που βρίσκονταν στο σώμα των καθηγητών, του διοικητικού προσωπικού και των φοιτητών και αργότερα από τους συμμετέχοντες ή τους συμβάλλοντες στο ξέσπασμα της «στάσης της 3^{ης} Δεκεμβρίου»¹³⁶ και όσους είχαν επιδείξει αδυναμία χαρακτήρα και ανέντιμη ή «αντεθνική» στάση από την περίοδο δικτατορίας του Μεταξά.

Η διεύρυνση της «εκκαθάρισης» επεδίωκε να δείξει ότι είχε πολλαπλούς στόχους:

1. Βελτίωση της δημοκρατικής εικόνας των μεταδεκεμβριανών κυβερνήσεων.
2. Εγγύηση της αντιμετώπισης της έντονης πολιτικής κατάστασης με αντικειμενικότητα.
3. Υπογράμμιση της απόστασης μεταξύ των κοινοβουλευτικών και των δικτατορικών ή δοσιλογικών καθεστώτων.
4. Ικανοποίηση της βρετανικής δύναμης για την άμεση αποκατάσταση των ομαλών ελληνικών πολιτικών συνθηκών.

[WPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SluVkh-3Ei62I5cxtQLEnnorvID6tPGg9hRcRVDQNIInpoW](https://www.wikiwand.com/en/WPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SluVkh-3Ei62I5cxtQLEnnorvID6tPGg9hRcRVDQNIInpoW)

¹³⁶ Παπαστράτης (2003), Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση. Στο *Μετά τον Πόλεμο: η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα 1943-1960* / επιμέλεια Mark Mazower · μετάφραση Ειρήνη Θεοφυλακτοπούλου. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 76.

5. Ενίσχυση της αξιοπιστίας του κεντρώου πολιτικά χώρου με την απομάκρυνση των κομμουνιστικών και των φασιστικών στοιχείων.

Δέκα Συντακτικές Πράξεις¹³⁷ θεσπίστηκαν από τον Ιανουάριο του 1945 έως τον Οκτώβριο του 1945:

1. Συντακτική Πράξη 6¹³⁸, «περί επιβολής κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού».
2. Συντακτική Πράξη 24¹³⁹, «περί αποκαταστάσεως απολυθέντων δημοσίων υπαλλήλων».
3. Συντακτική Πράξη 25¹⁴⁰, «περί εκκαθαρίσεως των Κρατικών οργανισμών εκ των λαβόντων μέρος κλπ., εις το στασιαστικόν κίνημα της 3 Δεκεμβρίου 1944».
4. Συντακτική Πράξη 26¹⁴¹, «περί απολύσεως δημοσίων υπαλλήλων συνεργασθέντων μετά του εχθρού κατά την περίοδο της κατοχής».
5. Συντακτική Πράξη 31¹⁴², «περί εκκαθαρίσεως των δημοσίων υπηρεσιών».
6. Συντακτική Πράξη 59¹⁴³, «περί καθορισμού της οργανικής συνθέσεως των δημοσίων ή δημοσίου χαρακτήρος υπηρεσιών».

¹³⁷ Παπαστράτης (2003), ό.π., σ. 77.

¹³⁸ Συντακτική Πράξη 6, ΦΕΚ Α, αρ. 12 (20-1-1945) , «Περί επιβολής κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού»,
http://www.et.gr/idos-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8QOHv6y7tVntII9LGdkF53UIxsx942CdyqxSQYNuqAGCF0IfB9HI6qSYtMQEkEHLwnFqmgJSA5WIsIuV-nRwO1oKqSe4BIOTSpEWYhszF8P8UqWb_zFijLRNKswX_6smB7A-KGvomaIQ4oohWHyCmDYs0xS6fRIX

¹³⁹ Συντακτική Πράξη 24, ΦΕΚ Α, αρ. 69 (24-3-1945) , «Περί αποκαταστάσεως απολυθέντων Δημοσίων Υπαλλήλων κ.λ.π.»,
http://www.et.gr/idos-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8odGGVVkb58ntII9LGdkF53UIxsx942CdyqxSQYNuqAGCF0IfB9HI6qSYtMQEkEHLwnFqmgJSA5WIsIuV-nRwO1oKqSe4BIOTSpEWYhszF8P8UqWb_zFijDtLn8UolRiH86Qr5m2UpJOrR2AfUTFP4gOYM-tXd41

¹⁴⁰ Συντακτική Πράξη 25, ΦΕΚ Α, αρ. 67 (22-3-1945) , «Περί εκκαθαρίσεως των Κρατικών οργανισμών εκ των λαβόντων μέρος κλπ., εις το στασιαστικόν κίνημα της 3 Δεκεμβρίου 1944»,
http://www.et.gr/idos-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8SFJZYW49XfPtII9LGdkF53UIxsx942CdyqxSQYNuqAGCF0IfB9HI6qSYtMQEkEHLwnFqmgJSA5WIsIuV-nRwO1oKqSe4BIOTSpEWYhszF8P8UqWb_zFijJ8xm9eplgcB7DeD0C5jYGVgxNJ_1URP5vCGiJDJ1MU

¹⁴¹ Συντακτική Πράξη 26, ΦΕΚ Α, αρ. 69 (24-3-1945) , «Περί απολύσεως δημοσίων υπαλλήλων συνεργασθέντων μετά του εχθρού κατά την περίοδο της κατοχής»,
http://www.et.gr/idos-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8odGGVVkb58ntII9LGdkF53UIxsx942CdyqxSQYNuqAGCF0IfB9HI6qSYtMQEkEHLwnFqmgJSA5WIsIuV-nRwO1oKqSe4BIOTSpEWYhszF8P8UqWb_zFijDtLn8UolRiH86Qr5m2UpJOrR2AfUTFP4gOYM-tXd41

¹⁴² Συντακτική Πράξη 31, ΦΕΚ Α, αρ. 81 (2-4-1945) , «Περί εκκαθαρίσεως των δημοσίων υπηρεσιών»,
http://www.et.gr/idos-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8Xi4OIRJ_UAftII9LGdkF53UIxsx942CdyqxSQYNuqAGCF0IfB9HI6qSYtMQEkEHLwnFqmgJSA5WIsIuV-nRwO1oKqSe4BIOTSpEWYhszF8P8UqWb_zFijNNGc9deCDxWzEE-m3QuosFwxQguEgqzv-kbORiAb0qW

7. Συντακτική Πράξη 60¹⁴⁴, «περί της αποκαταστάσεως της αυτοτελείας των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων».

8. Συντακτική Πράξη 67¹⁴⁵, «περί τροποποιήσεως της Συντακτικής Πράξεως 60/1945».

9. Συντακτική Πράξη 68¹⁴⁶, «περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως ενίων διατάξεων, των υπ' αριθ. 24,25 και 26/1945 Συντακτικών Πράξεων, ως ετροποποιήθησαν».

10. Συντακτική Πράξη 72¹⁴⁷, «περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως της υπ' αριθ. 60 Συντακτικής Πράξεως, ως αυτή συνεπληρώθη και ετροποποιήθη μεταγενεστέρως».

Οι εκκαθαρίσεις ξεκίνησαν τον Απρίλιο του 1945 στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης στις Σχολές Θεολογίας και Ιατρικής¹⁴⁸ και απολύθηκαν όλοι οι καθηγητές που είχαν διορισθεί κατά την περίοδο της Κατοχής. Το ίδιο όμως δεν συνέβη

¹⁴³ Συντακτική Πράξη 59, ΦΕΚ Α, αρ. 164 (27-6-1945), «Περί καθορισμού της οργανικής συνθέσεως των δημοσίων ή δημοσίου χαρακτήρος υπηρεσιών», http://www.et.gr/idocs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8xhbsbmd7Xg15MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyjWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SlufTg68WhMzXAgRxwCkdu-JYQG6lQToCo5xXnCG1EWzEe

¹⁴⁴ Συντακτική Πράξη 60, ΦΕΚ Α, αρ. 167 (30-6-1945), «Περί της αποκαταστάσεως της αυτοτελείας των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων», http://www.et.gr/idocs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8tP77J3eAjAx5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyjWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SlueiUTzEsugBZ5CRfN8436f4alKztoCqRpxoa-ccR0XMXJ

¹⁴⁵ Συντακτική Πράξη 67, ΦΕΚ Α, αρ. 192 (19-7-1945), «Περί τροποποιήσεως της Συντακτικής Πράξεως 60/1945 «περί της αποκαταστάσεως της αυτοτελείας των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων»», http://www.et.gr/idocs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8V8YeS8scMDB5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyjWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluTb9Eku3uj6j5uPNFZj6Q8OG5P3g-4Bck7T67n_2QaF6

¹⁴⁶ Συντακτική Πράξη 68, ΦΕΚ Α, αρ. 192 (19-7-1945), «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως ενίων διατάξεων, των υπ' αριθ. 24,25 και 26/1945 Συντακτικών Πράξεων, ως ετροποποιήθησαν», http://www.et.gr/idocs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8V8YeS8scMDB5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyjWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluTb9Eku3uj6j5uPNFZj6Q8OG5P3g-4Bck7T67n_2QaF6

¹⁴⁷ Συντακτική Πράξη 72, ΦΕΚ Α, αρ. 249 (6-10-1945), «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως της υπ' αριθ. 60 Συντακτικής Πράξεως, ως αυτή συνεπληρώθη και ετροποποιήθη μεταγενεστέρως», http://www.et.gr/idocs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8Qdqk9vjPWIV5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyjWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluXa3_ci-rAF72gvbRFGp_nnJ-pxEr38k_XGS39I0xo7N

¹⁴⁸ Παπαστράτης (2003), Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση. Στο *Μετά τον Πόλεμο: η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα 1943-1960* / επιμέλεια Mark Mazower · μετάφραση Ειρήνη Θεοφυλακτοπούλου. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 78.

και στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, αντιθέτως ζητήθηκε από τους καθηγητές της Αθήνας να αποφασίσουν για την αντικατάσταση των συναδέλφων τους της μακεδονικής πρωτεύουσας. Ωστόσο η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου ήταν πρόθυμη να αποβάλει όσους καθηγητές συμμετείχαν στο ΕΑΜ¹⁴⁹ ή όσους είχαν συμμετάσχει στην Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης¹⁵⁰ και όχι τους διορισθέντες στη διάρκεια της Κατοχής.

Στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο είχε συσταθεί επιτροπή¹⁵¹ από τον Πρόεδρο του Αρείου Πάγου, Ι. Σακκέτα, και τους τακτικούς καθηγητές Αλ. Σίνο και Αθ. Σοφιανόπουλο και αποφάσισε την 24^η Μαΐου 1945 τη διαθεσιμότητα του πρύτανη Ν. Κιτσίκη και του τακτικού καθηγητή Αχ. Παπαπέτρου που είχαν συμμετάσχει στα Δεκεμβριανά. Οι αριστερές ενέργειες του πρύτανη και του καθηγητή δεν ήταν αρεστές στην επιτροπή που αποφάσισε τη διαθεσιμότητά τους.

Ο πρύτανης του Πολυτεχνείου είχε ευνοήσει εκδηλώσεις αριστερών σπουδαστών, είχε εκφωνήσει λόγο υπέρ του ΕΛΑΣ και δεν είχε εμποδίσει την είσοδο στο Πολυτεχνείο πυρομαχικών για την επίθεση κατά της Γενικής Ασφαλείας. Ο καθηγητής Αχ. Παπαπέτρου είχε συμμετάσχει σε κομμουνιστικές εκδηλώσεις στο Πολυτεχνείο και είχε μετατρέψει το εργαστήριο σε κέντρο αριστερής δράσης.

Στο διάστημα 1945-1946 απολύθηκαν από το Πολυτεχνείο¹⁵² και ο Ι. Δεσποτόπουλος και Ν. Κριτικός με την κατηγορία ότι υποκίνησαν ή συμμετείχαν στην εξέγερση του Δεκεμβρίου. Γενικότερα την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου στο Πολυτεχνείο πήραν μαζικό χαρακτήρα οι διώξεις αριστερών σπουδαστών με φυλακίσεις, εξορίες και απαγόρευση εισόδου στο ίδρυμα.

¹⁴⁹ Παπαστράτης (2003), ό.π., σ. 79.

¹⁵⁰ Παπαστράτης (2003), ό.π., σ. 81.

¹⁵¹ Πασπαλιάρη (2016), Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο στη δίνη του Δεκέμβρη του '44. Στο *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας: πρακτικά συνεδρίου 19-23 Νοεμβρίου 2014, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας / επιμέλεια Προκόπης Παπαστράτης, Μιχάλης Λυμπεράτος, Λη Σαράφη*. Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, σ. 690.

¹⁵² Αντωνίου (2007), Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο στο Μεσοπόλεμο και την περίοδο της Κατοχής: ομιλία στο συνέδριο του Ιστορικού Αρχείου του Πανεπιστημίου Αθηνών, «Πανεπιστήμιο και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: ιστορικές προσεγγίσεις», Αθήνα, 7-8 Ιουνίου 2007. Στο *Ένθετο της εφημ. Αυγή «Παιδεία και Κοινωνία»* 25, σ.7.

Η Συντακτική Πράξη 59¹⁵³ διευκόλυνε να παραμείνουν οι τακτικοί και έκτακτοι καθηγητές των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων που είχαν διορισθεί από την 28^η Απριλίου 1941 έως την 17^η Οκτωβρίου 1944, ενώ με την ίδια Συντακτική Πράξη απολύονταν όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι που είχαν διορισθεί τη συγκεκριμένη περίοδο. Τα ποσοστά ήταν «τραγικά» για τη μεταπολεμική Ελλάδα, περίπου το 20% των δημοσίων υπαλλήλων¹⁵⁴ απειλούνταν με απόλυση, δηλαδή 15.846 άτομα σε σύνολο 80.000.

Με τη Συντακτική Πράξη 59¹⁵⁵ η τότε κυβέρνηση Πέτρου Βούλγαρη δεν μπόρεσε εν τούτοις να πετύχει την «πλήρη εκκαθάριση» των πανεπιστημίων, αλλά την «αριστερή εκκαθάριση», παρόλο που είχαν περάσει μόνο λίγοι μήνες από την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, η οποία στο άρθρο 7¹⁵⁶ θέσπιζε ρητά τη δίωξη των συνεργατών του εχθρού.

Διακεκριμένα και γνωστά μέλη του ΕΑΜ απολύθηκαν¹⁵⁷, οι καθηγητές Πέτρος Κόκκαλης της Ιατρικής Σχολής, Αλέξανδρος Σβώλος της Νομικής Σχολής, Γεώργιος Γεωργαλάς της Φυσικομαθηματικής Σχολής, Άγγελος Αγγελόπουλος της Νομικής Σχολής, παρά τη δήλωση του τότε Υπουργού Παιδείας και καθηγητή Κ. Αμάντου ότι

¹⁵³ Συντακτική Πράξη 59, ΦΕΚ Α, αρ. 164 (27-6-1945), «Περί καθορισμού της οργανικής συνθέσεως των δημοσίων ή δημοσίου χαρακτήρος υπηρεσιών», http://www.et.gr/idoocs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMILC-RzYHdtvSoClrL8xhbsbmd7Xg15MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKl3nP8NxdnJ5r9cmWyjWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SlufTg68WhMzXAgRxxCkdu-JYQG6lQToCo5xXnCG1EWzEe

¹⁵⁴ Παπαστράτης (1992), Η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα τις παραμονές του εμφυλίου πολέμου. Στο *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949*. Αθήνα: Ολκός, σ. 63.

¹⁵⁵ Συντακτική Πράξη 59, ό.π.

¹⁵⁶ Άρθρον 7ον: Εκκαθάρσεις Υπαλλήλων: Η Κυβέρνησις θα προβή δι' Επιτροπών ή Συμβουλίων τα οποία ειδικός Νόμος θέλει ορίση, εις την εκκαθάρισιν των Δημοσίων Υπαλλήλων, Υπαλλήλων Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, Δημοτικών και Κοινοτικών τοιούτων και λοιπών υπηρεσιών εξηρημένων εκ του Κράτους, ή επιχορηγούμενων υπ' αυτού. Κριτήρια της εκκαθαρίσεως θα είναι η επαγγελματική επάρκεια, ο χαρακτήρας και το ήθος, η συνεργασία μετά του εχθρού και η χρησιμοποίησις του υπαλλήλου ως οργάνου της δικτατορίας. Υπάλληλοι εκ των ανωτέρω προσχωρήσαντες κατά τον χρόνον της κατοχής εις τας δυνάμεις αντιστάσεως επανέρχονται εις τας θέσεις των και θα κριθούν καθ' ον τρόπον και οι άλλοι υπάλληλοι. Τα αυτά ως άνω Συμβούλια θα κρίνωσι τους υπαλλήλους, οι οποίοι συμμετέσχον ή συνείργησαν εις την εκδήλωσιν των γεγονότων από της 3ης Δεκεμβρίου 1944 μέχρι της υπογραφής του παρόντος. Τους εκ των τελευταίων τούτων ενεχομένους δύνανται να θέσουν εις διαθεσιμότητα επί τη βάσει των Νόμων, της οριστικής αυτών θέσεως καθορισθησομένης υπό της κυβερνήσεως ήτις θα προέλθη από τας εκλογάς της Συντακτικής Συνελεύσεως. Οι μέχρι τούδε τεθέντες εις διαθεσιμότητα δυνάμει αποφάσεως των Υπουργών θα υποβληθούν υπό την κρίσιν των εν αρχή του παρόντος αναφερομένων Συμβουλίων. Ουδείς υπάλληλος θα διωχθή μόνον δια τα πολιτικά του φρονήματα.

¹⁵⁷ Παπαστράτης (1992), ό.π., σ. 54.

καμία απόφαση δεν θα λαμβάνονταν εναντίον των τεσσάρων «καθηγητών του βουνού», αν δεν αποδεικνύονταν η ενεργός συμμετοχή τους στα Δεκεμβριανά.

Η «εκκαθάριση» εν τέλει ολοκληρώθηκε με το Ψήφισμα Θ'¹⁵⁸, «περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών». Εξαιρέθηκαν από την «εξυγιάνση» οι εκκλησιαστικοί λειτουργοί, οι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί, τα Σώματα Αστυνομίας Πόλεων και Χωροφυλακής. Όλοι οι υπόλοιποι δημόσιοι υπάλληλοι, καθηγητές πανεπιστημίων, δικαστικοί λειτουργοί απολύονταν, εάν η διαγωγή τους ήταν ασυμβίβαστη με την ιδιότητά τους, εάν είχαν συνεργαστεί εκούσια και συνειδητά με τους κατακτητές, εάν συμμετείχαν ή συνήργησαν στη «στάσιν» του Δεκεμβρίου 1944 ή σε άλλες αντικρατικές και αντεθνικές επιδιώξεις, εάν ήταν ανεπαρκείς, ανήθικοι ή ανίκανοι για την εκπλήρωση των καθηκόντων τους. Τα κριτήρια του Ψηφίσματος ήταν καθαρά πολιτικά και τα κόμματα του Κέντρου και της Αριστεράς το κατήγγειλαν ως φασιστικό¹⁵⁹. Οι «ακούσιοι» συνεργάτες του εχθρού ή οι δοσίλογοι δεν χρειάζονταν «εξυγιάνση», όπως την χρειάζονταν οι συμπαθούντες της Αριστεράς.

Τελικά καθηγητές απολύονταν, έμπαιναν σε διαθεσιμότητα, διορίζονταν ή επαναδιορίζονταν. Για τον διορισμό τους ήταν απαραίτητο το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων¹⁶⁰, σύμφωνα με τον Αναγκαστικό Νόμο 516¹⁶¹. Η έγγραφη διαπίστωση της νομιμοφροσύνης βεβαίωνε ότι ο υποψήφιος ούτε προπαγάνδιζε υπέρ του Κομμουνιστικού Κόμματος, ούτε είχε πράξει σαμποτάζ ή κατασκοπεία, ούτε συμμετείχε ή παρότρυνε στάσεις, ούτε αποκάλυπτε εμπιστευτικά έγγραφα, ούτε υπηρετούσε τα συμφέροντα άλλης χώρας με οποιαδήποτε ενέργεια. Τα Συμβούλια Νομιμοφροσύνης ήταν υπεύθυνα για τις σχετικές γνωμοδοτήσεις.

¹⁵⁸ Ψήφισμα Θ', ΦΕΚ Α, αρ. 251 (28-8-1946) , «Περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών», http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wEiJ_eYPESKJHdtvSoClrL8O_j9IGUdZi95MXD0LzQTLWP_U9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWYJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LidQ163nV9K--td6SluYomUj9dNUQxeyGS6ZZ_R8v-ETqXFhoDGo1SGYlifDza

¹⁵⁹ Παπαστράτης (1992), Η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα τις παραμονές του εμφυλίου πολέμου. Στο *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949*. Αθήνα: Ολκός, σ. 64.

¹⁶⁰ Παπαπάνος (1970), Χρονικό-ιστορία της ανώτατής μας εκπαίδευσης. Αθήνα, Αμερικάνικο Κολλέγιο Θηλέων Αθηνών, σ. 315.

¹⁶¹ Α.Ν. 516, ΦΕΚ Α, αρ. 6 (8-1-1948) , «Περί ελέγχου νομιμοφροσύνης των δημοσίων κλπ. υπαλλήλων και υπηρετών», <http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGdqIDpesIXn3dtvSoClrL8N0XblcQU3VEpCCmqt4mgGEHlbmahCJFQEmRQwePEviF8EeCoaT0MAKztT3Sb63xk3Vkl3PiCQ3RLoVYQqjKiogfu8Gq1RKKQmyoZK8o4WQPRWS1uGXYFelwA979qf-n7OezoLbkfPpAhB6Mp3-hA8w>

Εν τούτοις παρά τις «εκκαθαρίσεις» και τα έγγραφα νομιμοφροσύνης καθηγητών και διοικητικού προσωπικού τα ανώτατα ιδρύματα της χώρας συνέχιζαν να κλονίζονται, όπως και ολόκληρος ο ελληνικός λαός που αναζητούσε την κάθαρση, την ανανέωση και την ανασύνθεσή του μετά από μία δικτατορία, μία τριπλή κατοχή και έναν πολυετή εμφύλιο πόλεμο. Μεταξύ των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και η Πάντειος υπέστη την «εκκαθάριση» του προσωπικού της¹⁶².

Εμπιστευτικό έγγραφο του Υπουργού Παιδείας Κ. Άμαντου, που ήδη είχε υπάρξει καθηγητής της Σχολής, τον Ιανουάριο του 1945 ρωτούσε αν κάποιος από το διδακτικό ή διοικητικό προσωπικό είχε προβεί σε ενέργειες που έβλαψαν την κρατική μηχανή για να ληφθούν ανάλογα μέτρα. Το Διοικητικό Συμβούλιο απάντησε αρνητικά για το διδακτικό προσωπικό, αλλά ο Ευθ. Κάρναβος, Γενικός Γραμματέας της Σχολής, βεβαίωσε την απουσία του γραφέα Ερμού Φραγκούδη, υιού του Γ. Φραγκούδη, από τον Μάιο του 1943 έως τον Νοέμβριο 1944. Ο υπάλληλος είχε παρουσιαστεί με στολή των αντάρτικων δυνάμεων ΕΠΟΝ και είχε πετύχει κοινή υπουργική απόφαση των Υπουργών Παιδείας και Οικονομικών για τη συνέχιση της μισθοδοσίας του, την οποία δεν πρόλαβε να εισπράξει λόγω της «Στάσης του Δεκεμβρίου» του 1944.

Την 4η Απριλίου 1945 το Διοικητικό Συμβούλιο της Παντείου με Πρόεδρο τον Χρ. Ευελπίδη όρισε επιτροπή «ήτις θα κρίνει τους τυχόν συμμετασχόντας εις την στάσιν καθηγητάς» αποτελούμενη από τον αρεοπαγίτη Χρήστο Πράτσικα και δύο καθηγητές, τον Π. Πέρδικα και τον Γ. Παπαχατζή και την 14η Απριλίου 1945 αποφάσισε για τους καθηγητές που αδικαιολόγητα δεν προσέρχονταν να διδάξουν στη Σχολή ή περιέκοπταν τις ώρες διδασκαλίας τους να τους σταλεί σχετική εγκύκλιος «συνιστώσα τακτικήν προσέλευσιν προς διδασκαλίαν, ίνα μη αναγκασθή η Σχολή να χρησιμοποιήση τα υπό του νόμου προβλεπόμενα μέτρα». Είχαν θεσπιστεί ήδη 4 Συντακτικές Πράξεις και το Διοικητικό Συμβούλιο προειδοποιούσε την εφαρμογή τους και την επιβολή κυρώσεων. Λίγους μήνες αργότερα αποφασίσθηκε και η μη καταβολή του μισθού στους καθηγητές που απουσίαζαν αδικαιολόγητα.

Στη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου την 27^η Απριλίου 1945 κατατέθηκε έγγραφο του Υπουργού Παιδείας Δημ. Μπαλάνου που ζητούσε να γνωστοποιηθούν οι

¹⁶² Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ - Συνεδριάσεις από την 22α Ιανουαρίου 1945 έως την 10^η Ιανουαρίου 1948.

θέσεις των εκπαιδευτικών ή των διοικητικών που έπρεπε να διατηρηθούν ή να συγχωνευθούν και αποφασίσθηκε ο κατάλογος των απαραίτητων εδρών. Το Τμήμα Σωματικής Αγωγής ήταν απαραίτητο, καθώς ανάλογα τμήματα υπήρχαν στο Πανεπιστήμιο, στο Πολυτεχνείο και στην ΑΣΟΕΕ. Ακόμη και η λειτουργία της δημοσιογραφικής σχολής κρίθηκε απαραίτητη, καθώς η Ελλάδα ήταν από τα ελάχιστα κράτη που στερούνταν αυτής της σχολής και απαιτούνταν ελάχιστη δαπάνη, αφού τα περισσότερα μαθήματα μπορούσαν να διδαχθούν από τους καθηγητές της Σχολής. Περιορίστηκαν μόνο οι 9 έδρες της σχολής σε 4: Ιστορία της λογοτεχνίας, Θεωρία και ιστορία του τύπου, Εφημερίδα και γραφικά τέχνη, Αισθητική και τεχνική.

Επίσης περιορίστηκαν οι 5 θέσεις των βοηθών σπουδαστηρίων σε 3 άκρως απαραίτητες. Η Πάντειος ήταν η μόνη από τις ανώτατες σχολές που στερούνταν υφηγητές, επιμελητές και λοιπό βοηθητικό προσωπικό, ενώ ο αριθμός των σπουδαστών της πλησίαζε τους 5800. Το Διοικητικό Συμβούλιο ακόμη διαβεβαίωσε ότι από το διοικητικό προσωπικό οι θέσεις που δημιουργήθηκαν επί κατοχής και έπρεπε να διατηρηθούν ήταν του Γενικού Γραμματέως, του Υπογραμματέως, δύο γραφέων και του κλητήρα.

Ακόμη έγγραφο του αεροπαγίτη Χρ. Πράτσικα κατατέθηκε στη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου την 28^η Μαΐου 1945 που ανέφερε τους απολυθέντες καθηγητές και υπαλλήλους της Παντείου που είχαν απολυθεί σύμφωνα με τη Συντακτική Πράξη 24¹⁶³ και ήταν ο καθηγητής της Στατιστικής Α. Μυράτ που είχε προσληφθεί άνευ διδακτορικού, όταν η Σχολή ήταν ιδιωτική και ο υπάλληλος Κ. Δέδες, προϊστάμενος λογιστηρίου, που είχε διορισθεί το 1937 και είχε υποβάλει την παραίτησή του στο Υπουργείο Παιδείας.

Ωστόσο την 6^η Ιουλίου του 1945 έγγραφο του Διοικητικού Συμβουλίου προς τη Διεύθυνση Ανωτάτης Εκπαίδευσης ανέφερε ότι από το διοικητικό προσωπικό ο Κ. Χρυσάνθης - προϊστάμενος γραμματείας, ο Κ. Δέδες – προϊστάμενος λογιστηρίου και ο Β. Βακατάσης – βιβλιοφύλακας έπρεπε να παραμείνουν στις υπηρεσίες τους, καθώς είχαν προϋπηρεσία. Από τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου μόνο ο καθηγητής Γ.

¹⁶³ Συντακτική Πράξη 24, ΦΕΚ Α, αρ. 69 (24-3-1945) , «Περί αποκαταστάσεως απολυθέντων Δημοσίων Υπαλλήλων κ.λ.π.», http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIc-RzYHdtvSoClrL8odGGVVkb58ntil9LGdkF53Ulx942CdyqxSQYNuqAGCF0IfB9HI6qSYtMQEkEHLwnFqmgJSA5WIsIuV-nRwO1oKqSe4BIOTSpEWYhszF8P8UqWb_zFijDtLn8UolRiH86Qr5m2UpJOrR2AfUTFP4gOYM-tXd41

Παπαχατζής υποστήριξε ότι πρέπει να προσλαμβάνονται οι άριστοι μέσω διαγωνισμού για την κάλυψη των διοικητικών θέσεων.

Στη συνέχεια σύμφωνα με τη Συντακτική Πράξη 59¹⁶⁴ προτάθηκε την 26^η Ιουλίου 1945 ο επαναδιορισμός υπαλλήλων που είχαν «τα υπό του νόμου οριζόμενα προσόντα και ευδόκιμον υπηρεσίαν», όπως των: Ευθυμίου Καρνάβου, Γενικού Γραμματέως - Χρυσανγής Κουβελιώτου, γραφέως - Ντίνας Παπαδοπούλου, εισπράκτορος - Γεωργίου Αλβέρτη, κλητήρος - Ευαγγέλου Θεοδώρου, βοηθού σπουδαστηρίου - Νικολάου Πλατή, βοηθού σπουδαστηρίου - Γρηγορίου Πανουτσοπούλου, καθηγητού γυμναστικής και ο διορισμός υπαλλήλων: Έλλης Μπουτουμπάρδη, γραφέως - Βασιλείου Βακατάση, γραφέως.

Μία νέα επιτροπή «ήτις θα κρίνει τους τυχόν μετά του εχθρού συνεργασθέντας καθηγητάς» ορίσθηκε την 24η Αυγούστου 1945 αποτελούμενη από τον αρεοπαγίτη Θεοφίλου και τους καθηγητές Σόντη και Πέρδικα, η οποία όμως ουδέποτε συνεδρίασε, παρόλο που ο Σόντης θεωρούσε ότι «το συμφέρον της Σχολής απαιτεί όπως συνέλθη η εν λόγω επιτροπή και λάβη σχετικές αποφάσεις, ίνα μη θεωρείται η Σχολή ως Σχολή δοσιλόγων». Τον Αύγουστο του 1946 ο νέος πρόεδρος της επιτροπής, ο αρεοπαγίτης Μιστριώτης, ενημέρωσε το Υπουργείο Παιδείας για τη μη σύγκλισή της, την οποία και εκείνος υποστήριζε, αφού εκκρεμούσε το ζήτημα της εξυγιάνσεως των Ανωτάτων Ιδρυμάτων.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Παντείου την 22α Ιουνίου 1946 με πρόεδρο τον Σ. Κουγέα αποφάσισε την απόλυση των καθηγητών Δημοσίας Οικονομικής και Δημοσιονομικού Δικαίου Π. Δερτιλή και Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου Π. Βάλληνδα, καθώς ως καθηγητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης δεν μπορούσαν πλέον να διδάξουν σε άλλο ίδρυμα που είχε την έδρα του εκτός της πόλεως. Το μάθημα του Δημοσιονομικού Δικαίου θα εξετάζονταν πλέον από τον καθηγητή Β. Λαμπρινάκη και το μάθημα Δημοσίας Οικονομικής από τον καθηγητή Α. Καλλιαβά. Ακόμη αποδέχθηκε τις παραιτήσεις του καθηγητή Πολιτικής Οικονομίας Δ. Δεληβάνη και του διδασκάλου

¹⁶⁴ Συντακτική Πράξη 59, ΦΕΚ Α, αρ. 164 (27-6-1945) , «Περί καθορισμού της οργανικής συνθέσεως των δημοσίων ή δημοσίου χαρακτήρος υπηρεσιών», http://www.et.gr/idoscs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8xhbsbmd7Xg15MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKl3nP8NxdnJ5r9cmWyjWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SlufTg68WhMzXAgRxwCkdu-JYQG6lQToCo5xXnCG1EWzEe

Λογιστικής Ι. Σπανδανόπουλου και ενημέρωσε το Υπουργείο για τους καθηγητές και για το προσωπικό που απουσίαζε ή απείχε από τα καθήκοντά του. Ο καθηγητής Ν. Λούβαρις απουσίαζε από την απελευθέρωση, τον Οκτώβριο του 1944, λόγω προφυλάκισης και καταδικαστικής απόφασης του Δικαστηρίου των δοσιλόγων. Ο καθηγητής Ιερ. Πίντος απουσίαζε από τον Ιανουάριο του 1946, σύμφωνα με έγγραφο του Υπουργείου Εφοδιασμού. Επίσης απουσίαζε το διοικητικό προσωπικό, η Βασιλική Μιχάλου από τον Μάρτιο του 1945, ο Ερμής Φραγκούδης, υιός του Γ. Φραγκούδη, από τον Φεβρουάριο του 1946 και το υπηρετικό προσωπικό, Χρ. Αναστασίου, από τον Ιούνιο του 1946. Τον Ιανουάριο του 1947 ο γραφεύς Ερμής Φραγκούδης που είχε υπηρετήσει στον ΕΛΑΣ απολύθηκε, καθώς απουσίαζε αυθαίρετα ένα έτος περίπου και, ενώ είχε κληθεί σε έγγραφη απολογία, δεν είχε ακόμη απολογηθεί.

Επιπλέον την 3η Οκτωβρίου 1946 αποφασίζεται από το Διοικητικό Συμβούλιο η αποστολή στο Υπουργείο των ονομάτων των καθηγητών που είχαν διορισθεί παράνομα. Αναφέρθηκαν στοιχεία που είχαν «συγκεκριμένην και εξακριβωμένην υπόστασιν».

Ο καθηγητής Γ. Δασκαλάκης είχε διορισθεί το 1942 με απόφαση του Υπουργού «άνευ κρίσεως της κατά νόμον επιτροπής» και το ίδιο έτος είχαν κυκλοφορήσει λιθογραφημένες παραδόσεις του «Εισαγωγή εις το δημόσιον δίκαιον», χωρίς τη βέβαιη έγκριση του διδάσκοντα. Ακόμη την περίοδο της κατοχής τυπώθηκε ακυκλοφόρητο έργο του στη γερμανική γλώσσα που αναφερόταν στον καθορισμό της έννοιας του Ράιχ σε σχέση με την έννοια του κράτους. Και στα δύο αυτά έργα του γινόνταν λεπτομερή ανάπτυξη των θεωριών περί ζωτικού χώρου, περί φυλής και γενικότερα του γερμανικού εθνικοσοσιαλισμού. Τα έργα είχαν επιστημονική μορφή και όχι προπαγανδιστική.

Επίσης ο καθηγητής Α. Καλλιαβάς είχε διορισθεί το 1942 με απόφαση του Υπουργού «άνευ κρίσεως της κατά νόμον επιτροπής», ενώ το 1943 με πρόταση της γερμανικής πρεσβείας συμμετείχε σε συνέδριο στη Γερμανία για το «Έργο της ευρωπαϊκής συνεργασίας» δημοσιεύοντας στην εφημερίδα «Ελεύθερον Βήμα» σχετικά άρθρα για τις εργασίες του συνεδρίου. Για τη συμμετοχή του Καλλιαβά στο συνέδριο είχε συμφωνήσει τον Οκτώβριο του 1943 ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου, Ν. Λούβαρις.

Υπήρχαν ακόμη φήμες για τη δράση του καθηγητή Ι. Γεωργάκη στην περίοδο της κατοχής, αλλά χωρίς αποδεικτικά στοιχεία, όπως επίσης ήταν γνωστό ότι ο Σπ.

Καλογερόπουλος ήταν αρχικά μέλος της Ένωσης Λαϊκής Δημοκρατίας, αλλά αποσχίσθηκε από το κόμμα.

Ακόμη εκκρεμούσε πειθαρχική δίωξη για τον βοηθό σπουδαστηρίου νομικών μαθημάτων τριετούς θητείας, Κ. Στασινόπουλο, ο οποίος την 17^η Μαΐου 1946 είχε εκφρασθεί «ανευλαβώς» και « εξεστόμισεν ανοικείους φράσεις» για τη δράση της ηγεσίας του στρατεύματος και του Βασιλιά κατά τον Αλβανικό πόλεμο. Γι' αυτόν τον λόγο το Διοικητικό Συμβούλιο αποφάσισε να κληθεί σε έγγραφη και προφορική απολογία. Κατά τη διάρκεια φροντιστηριακής ομιλίας ενώπιον των σπουδαστών του τρίτου έτους είχε πει ο Κ. Στασινόπουλος ότι «κατά τη διάρκεια του αλβανικού πολέμου η ηγεσία του στρατεύματος διηύθυνε τον πόλεμον από των καταφυγίων του Ξενοδοχείου της Μεγάλης Βρετανίας καταπροδώσασα τον αγώνα». Οι «ανευλαβείς» αυτές εκφράσεις αποτελούσαν «πειθαρχικό αδίκημα της ασυμβιβάστου προς το λειτούργημα του βοηθού διαγωγής».

Το Διοικητικό Συμβούλιο θεώρησε ότι το αδίκημα έπρεπε να τιμωρηθεί με βαριά πειθαρχική ποινή. Έλαβε όμως υπ' όψιν του ότι:

α) Ο εγκαλούμενος είχε δείξει πατριωτική στάση κατά τη διάρκεια της κατοχής, είχε διωχθεί από τους Γερμανούς, είχε φυλακισθεί στο Χαϊδάρι, είχε μεταφερθεί σε στρατόπεδο συγκέντρωσης στη Γερμανία, όπου είχε υποστεί ταλαιπωρίες και γι' αυτό βρισκόταν ακόμη σε ψυχική διαταραχή και σύγχυση.

β) Ο εγκαλούμενος πρώτη φορά μιλούσε από την έδρα και «πιθανώς εξ απειρίας παρεσύρθη, μη έχων ώριμον επίγνωσιν των ορίων» του που επιβάλλονταν ως ακαδημαϊκού ομιλητή.

γ) Ο εγκαλούμενος είχε σεμνό και ευπρεπές ήθος και ήταν δεικτικός να επανορθώσει.

Εξαιτίας αυτών κρίθηκε με την επιεική ποινή της μηνιαίας προσωρινής παύσης. Ο βοηθός θα είχε από τότε και στο εξής πλήρη επίγνωση των υποχρεώσεων του και θα απείχε από κάθε πολιτικολογία.

Έπειτα από ένα μήνα ζητήθηκε από τον Κ. Στασινόπουλο να προσκομίσει ένα αντίτυπο στη Σχολή του περιοδικού «Παρόν», του οποίου ήταν Διευθυντής, για να κριθεί το «συμβιβαστόν της θέσεώς του». Εξαιτίας της μη εκτέλεσης της προηγούμενης απόφασης του Διοικητικού Συμβουλίου περί προσκόμισης αντιτύπου του πολιτικού

περιοδικού που διηύθυνε, της άρνησής του να κληθεί σε απολογία και της αυθαίρετης απουσίας του παρά τη λήξη της ποινής του αποφασίσθηκε η διακοπή της μισθοδοσίας του. Την άνοιξη του 1947 ο βοηθός Κ. Στασινόπουλος εξαιτίας της αδικαιολόγητης απουσίας του από τα καθήκοντά του υπέστη νέα ολιγόμηνη στέρηση των αποδοχών του, παρά τα προβλήματα υγείας του που οφείλονταν στην κράτησή του στα στρατόπεδα Χαϊδαρίου και Γερμανίας για την πατριωτική του δράση.

Λίγους μήνες νωρίτερα κατά τη συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης¹⁶⁵ των Καθηγητών της Παντείου την 8^η Ιανουαρίου 1947 υποβλήθηκε η ομόφωνη «ευχή» προς το Υπουργείο Παιδείας περί του ταχύτερου διορισμού του καθηγητή Δ. Καλιτσούνακη, του οποίου η παραίτηση είχε γίνει δεκτή πριν από δύο χρόνια. Είχε διετελέσει καθηγητής στην Πάντειο και κατείχε την έδρα της Ιστορίας των Κοινωνικών και Οικονομικών Θεωριών. Η επάνοδός του στη Σχολή θα ήταν «λίαν συντελεστική της καλής διδασκαλίας των οικονομικών μαθημάτων». Γι' αυτόν τον λόγο προτάθηκε ο διορισμός του «επιστήμονος τοιούτου κύρους» κάνοντας χρήση της παραγράφου 1, άρθρου 10, Ψηφίσματος Θ' ¹⁶⁶ με την έκδοση Βασιλικού Διατάγματος. Τελικά εξελέγη ο Καλιτσούνακης στην έδρα της Θεωρητικής και Πολιτικής Οικονομίας παμψηφεί την 4^η Δεκεμβρίου 1948 ως έκτακτος καθηγητής τριετούς θητείας και επαναδιορίσθηκε στην έδρα της «Εφαρμοσμένης Οικονομικής» το 1951.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Παντείου είχε την καθολική εποπτεία της λειτουργίας της Σχολής και της τήρησης των νόμων. Γι' αυτό και στη μεταπολεμική περίοδο προσπάθησε να εφαρμόσει τις Συντακτικές Πράξεις που επεδίωκαν την επιβολή κυρώσεων και την απόπειρα «εκκαθάρισης» του προσωπικού της για τη μελλοντική εξυγίανση της δημόσιας ζωής. Όρισε επιτροπή που θα έκρινε τους διδάσκοντες που είχαν επιδείξει «ασυμβίβαστον προς το λειτούργημα του καθηγητού συμπεριφοράν, θεωρείται πολιτείαν ανάρμοστον προς το πανεπιστημιακό ήθος και την καθηγητικήν

¹⁶⁵ Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων Μονίμων Καθηγητών-Συνεδριάσεις 8-1-1947, 4-12-1948.

¹⁶⁶ Ψήφισμα Θ', ΦΕΚ Α, αρ. 251 (28-8-1946) , «Περί εξυγίανσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών», http://www.et.gr/idoscs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wEiJ_eYPESKJHdtvSoClrL8O_j9lGUdZi95MXD0LzQTLWP_U9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKl3nP8NxdnJ5r9cmWvJWwElDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SluYomUj9dNUQxeyGS6ZZ_R8v-ETqXFhoDGo1SGYlifDza

αξιοπρέπειαν»¹⁶⁷ για να μη θεωρηθεί η Σχολή ως Σχολή δοσιλόγων. Ενημέρωνε το Υπουργείο Παιδείας για τους απουσιάζοντες καθηγητές και υπαλλήλους.

Παρόλα αυτά ο τακτικός καθηγητής της έδρας «Εισαγωγής εις το Δημόσιον Δίκαιον και του Συνταγματικού Δικαίου» Γεώργιος Δασκαλάκης, που είχε διοριστεί το 1942 με απόφαση του κατοχικού Υπουργού Παιδείας Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου, συνέχισε να διδάσκει και αποχώρησε από την Πάντειο το 1981 με τον τίτλο του ομότιμου καθηγητή. Το ίδιο συνέβη και στον τακτικό καθηγητή της έδρας «Οικονομικής Γεωγραφίας και της Δημόσιας Οικονομικής» Αριστομένη Καλλιαβά, οποίος είχε διοριστεί το 1942 με απόφαση του κατοχικού Υπουργού Παιδείας Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου και συνέχισε το διδακτικό του έργο στη Σχολή μέχρι την αποχώρησή του το 1960 ως ομότιμος καθηγητής. Επιπλέον ο τακτικός καθηγητής της έδρας «Εισαγωγής εις τας Πνευματικές Επιστήμες και της Φιλοσοφίας του Πολιτισμού»¹⁶⁸ Νικόλαος Λούβαρις επαναδιορίστηκε το 1951¹⁶⁹ και αποχώρησε το 1955¹⁷⁰, αφότου είχε παραπεμφθεί στο Δικαστήριο των Δοσιλόγων για τη συμμετοχή του στην κατοχική κυβέρνηση Ιωάννη Ράλλη ως Υπουργός Παιδείας, είχε καταδικασθεί τον Φεβρουάριο του 1945 και η ποινή του είχε παραγραφεί το 1948¹⁷¹.

¹⁶⁷ Συντακτική Πράξη 60, ΦΕΚ Α αρ. 167, 30-6-1945 – «περί της αποκαταστάσεως της αυτοτελείας των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων», άρθρο 2, παράγραφος 2. http://www.et.gr/idocs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wGeBMIIIC-RzYHdtvSoClrL8tP77J3eAjAx5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWgJWwElDvWS_18kAEhATUkJb0x1LidQ163nV9K--td6SlueiUTzEsuqBZ5CRfN8436f4alKztoCgRpxoa-ccR0XMIJ

¹⁶⁸ Ο καθηγητής Βεζανής υποστήριζε τη διατήρηση της έδρας για να είναι εύκολη η επάνοδος του Λούβαρι. Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων Καθηγητών- Συνεδρίαση 21-11-1949.

¹⁶⁹ Πάντειος (1953), Επετηρίς του ακαδημαϊκού έτους 1953-1954. Αθήναι, σ. 8.

¹⁷⁰ Πάντειος (1959), Επετηρίς του ακαδημαϊκού έτους 1959-1960. Αθήναι, σ. 6.

¹⁷¹ Παπαδημητρίου (2006), Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων: η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967. Αθήνα: Σαββάλας, σ. 109.

Επίλογος

Η ίδρυση Ελευθέρας Σχολής Πολιτικών Επιστημών στα χρόνια του Μεσοπολέμου ήταν σύμφωνη με τις ριζοσπαστικές ιδέες του οραματιστή Γεωργίου Φραγκούδη, του ονειροπόλου Αλέξανδρου Πάντου και του ρηξικέλευθου Πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου. Οι δύο πρώτοι δεν συναντήθηκαν ποτέ, είχαν όμως το ίδιο πάθος να δουν να λειτουργεί στην Ελλάδα μία Σχολή Πολιτικών Επιστημών όμοια μ' εκείνη που σπούδασαν στο Παρίσι.

Τελικά η σύμπραξη της Πολιτείας και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας οδήγησε στο τελευταίο πνευματικό δημιούργημα των εκσυγχρονιστικών μεταρρυθμίσεων των Φιλελευθέρων, οι οποίοι προσπάθησαν να μεταβάλουν το εκπαιδευτικό σύστημα το 1929 κάνοντας στροφή της εκπαίδευσης από τον κλασικισμό στην κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1920 είχε αρχίσει να υλοποιείται ένας εκσυγχρονισμός¹⁷² στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αφ' ενός με την ίδρυση πανεπιστημιακών σχολών που θα βοηθούσαν στην εκσυγχρονιστική προσπάθεια με την παραγωγή επιστημονικού δυναμικού τεχνοκρατικής κατεύθυνσης και αφετέρου με την ίδρυση ενός δεύτερου πανεπιστημίου, του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το 1925, όπως¹⁷³:

- η Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών το 1920, η οποία θα εκπαίδευε το κατάλληλο προσωπικό που θα στελέχωνε τις γεωργικές υπηρεσίες του κράτους, θα εκπονούσε σχέδια συστηματικής γεωργικής εκμετάλλευσης, θα διηύθυνε μεγάλες γεωργικές επιχειρήσεις και θα προήγε την επιστημονική μελέτη στους διάφορους κλάδους της γεωργικής παραγωγής.
- η Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών το 1925, η οποία θα παρείχε ανώτατη εμπορική εκπαίδευση για την κάλυψη των δημοσίων και ιδιωτικών αναγκών, θα εκπαίδευε όσους ασχολούνταν με το εμπόριο, και θα θεράπευε τα γνωστικά επιστημονικά αντικείμενα των οικονομικών.

¹⁷² Κουτσούκης (2001), Γεώργιος Σ. Φραγκούδης (1869-1939): ο Κύπριος ιδρυτής της Παντείου Σχολής Πολιτικών Επιστημών. *3^η Χιλιετία* 2001 (8), σ. 54.

¹⁷³ Γαβρόγλου (2014), Το Πανεπιστήμιο Αθηνών (1837-1937) και η ιστορία του. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σσ. 257-259.

- το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης το 1925, το οποίο θα συντελούσε στην «εθνική» εκπαίδευση των κατοίκων των Νέων Χωρών, ώστε να γίνει εφικτή η ενσωμάτωσή τους στο ελληνικό κράτος, και στις αναπτυξιακές ανάγκες των συγκεκριμένων περιοχών.
- η Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών το 1930, θα παρείχε πρακτική και θεωρητική μόρφωση καλλιτεχνών, θα προήγε τη νεοελληνική τέχνη, θα συνέβαλε στην καλλιτεχνική παιδεία της κοινωνίας με τη διοργάνωση εκθέσεων ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών και θα εκπαίδευε δασκάλους των τεχνικών μαθημάτων για τα σχολεία.

Αυτές οι πρωτοβουλίες επεδίωκαν:

1. Διεύρυνση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης τόσο με την ίδρυση νέων σχολών όσο και με τον εμπλουτισμό τους με καινούριους επιστημονικούς κλάδους.
2. Απομάκρυνση της ανώτατης εκπαίδευσης από τις κλασικές και ανθρωπιστικές σπουδές και στροφή προς τις επιστήμες που σχετίζονται με την κοινωνική πραγματικότητα, την οικονομία, το εμπόριο, την αγροτική ζωή.
3. Έμφαση στην πρακτική χρησιμότητα των σπουδών και συμπλήρωση της θεωρητικής κατάρτισης για τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου. Στην Πάντειο μετεκπαιδευόνταν πτυχιούχοι της Νομικής.
4. Διοχέτευση νέου επιστημονικού δυναμικού κυρίως στον δημόσιο τομέα.

Η μεταρρύθμιση του 1929¹⁷⁴ της κυβέρνησης Βενιζέλου αποτέλεσε ένα από τους σημαντικούς σταθμούς της νεοελληνικής εκπαίδευσης. Τα νομοσχέδια των Υπουργών Παιδείας Κ. Γόντικα το 1929 και του Γ. Παπανδρέου το 1930¹⁷⁵ περί ανεγέρσεως διδακτηρίων, ιδρύσεως πειραματικών, επαγγελματικών σχολείων, μεταφράσεων αρχαίων ελλήνων και ξένων συγγραφέων... κ.ά. ρύθμιζαν τη στοιχειώδη και μέση εκπαίδευση, η οποία είχε ως σκοπό την προπαρασκευή εκείνων που θα ακολουθούσαν ανώτερες σπουδές παρέχοντας την αναγκαία γενική μόρφωση για την κοινωνική ζωή και τη διάπλαση χρηστών πολιτών.

Η Πάντειος Σχολή Πολιτικών Επιστημών θα συμπλήρωνε και θα ολοκλήρωνε την επιστημονική κατάρτισή τους. Η Ελευθέρα Σχολή Πολιτικών Επιστημών της «Εκπαιδευτικής Αναγεννήσεως» θα αποτελούσε κέντρο μελέτης των εθνικών

¹⁷⁴ Φραγκουδάκη (1992), Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι: άγνοια αγώνες και ιδεολογικά αδιέξοδα στο Μεσοπόλεμο. 7^η έκδ. Αθήνα: Κέδρος, σσ. 59-85.

¹⁷⁵ Δημαράς (1990), Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε: τόμος Β': 1895-1967. Αθήνα: Ερμής, σσ. 163-166.

προβλημάτων και εκπαίδευσης της «ιθυνούσης τάξεως» επιδιώκοντας την αναγέννηση της εκπαίδευσης και γενικότερα όλου του έθνους.

Ο διττός ρόλος της Παντείου Σχολής ως προς την εκπαίδευση ατόμων που θα στελέχωναν τις δημόσιες υπηρεσίες του ελληνικού κράτους και ως προς τη γενικότερη κοινωνική και πολιτική επιμόρφωση του λαού θα υποβοηθούσε στον εκσυγχρονισμό της παιδείας και μέσω αυτής ολόκληρης της ελληνικής κοινωνίας.

Στα πλαίσια της όλης προσπάθειας της Κυβέρνησης του Ελευθερίου Βενιζέλου για έναν αστικό εκσυγχρονισμό της νεοελληνικής κοινωνίας και για την αντιμετώπιση των νέων κοινωνικών φαινομένων, τα οποία πρόβαλλαν έντονα στην κοινωνικό-πολιτική σκηνή, έγινε αναγκαία η προσέγγιση νέων επιστημονικών χώρων που θα υπερέβαιναν τα στενά όρια της Νομικής Επιστήμης, της Ιστορίας και της Λαογραφίας. Αυτή τη νέα κοινωνική ανάγκη υπηρέτησε, για πρώτη φορά στην νεοελληνική πανεπιστημιακή παράδοση, η θεσμοθέτηση επιστημονικών αντικειμένων μελέτης των σχέσεων κοινωνίας και κρατικών θεσμών, με την ίδρυση έδρας Κοινωνιολογίας,¹⁷⁶ στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης που κατέλαβε ο Αβροτέλης Ελευθερόπουλος. Ταυτόχρονα, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών στα 1929 θεσμοθετήθηκε έκτακτη έδρα με το ίδιο αντικείμενο, που ως υφηγητής στην αρχή και λίγο αργότερα –στα 1933 - ως καθηγητής εκλέχτηκε ο νεότερος Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Στην ίδια κατεύθυνση εντασσόταν, έστω και με μια ιδιότυπη ιδιωτική πρωτοβουλία και με το στενότερο απ' αρχής εναγκαλισμό και έλεγχο του κράτους, η ίδρυση της πρώτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών στην Αθήνα, στα 1930.

Η Πάντειος τελικά ξεπέρασε το πρότυπό της και έγινε ανώτερη¹⁷⁷ από την Ελευθέρα Σχολή Πολιτικών Επιστημών των Παρισίων, καθώς εκείνη διαιρούταν σε πολλά ειδικά τμήματα και διδάσκονταν λίγα μαθήματα στο κάθε τμήμα, σε αντίθεση με τα δύο τμήματα της Παντείου, όπου διδάσκονταν 33 μαθήματα. Οι εισαγόμενοι φοιτητές της δεν είχαν απολυτήριο Γυμνασίου και η φοίτηση ήταν διετής ή και ετήσια ακόμη, ενώ της Παντείου ήταν τριετής. Οι απόφοιτοι του Παρισιού δεν δικαιούνταν διορισμό σε οποιαδήποτε δημόσια υπηρεσία, αλλά μόνο σε αποικίες και κατώτερες θέσεις του

¹⁷⁶ Ρήγος (2014), Μια ριζική καινοτομία στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης: η πρώτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Στο Ένθετο της εφημ. Αυγή «Παιδεία και Κοινωνία» 87, σ. 22.

¹⁷⁷ Το Διοικητικό Συμβούλιο απέρριψε την αίτηση του Γ. Βάιου, διπλωματούχου των Παρισίων, αναγνώρισης ως ισότιμου πτυχιούχου της Παντείου. Ιστορικό Αρχείο Παντείου - Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδρίαση 30-6-1947.

Υπουργείου Εξωτερικών, ενώ της Παντείου διορίζονταν σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες εκτός του διπλωματικού κλάδου του Υπουργείου Εξωτερικών.

Οι κύριοι στόχοι¹⁷⁸ της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών ήταν:

α) Πολιτικός καταρτισμός όσο το δυνατό ευρύτερων στρωμάτων του ελληνικού λαού.

β) Προπαρασκευή υπαλλήλων για τις δημόσιες υπηρεσίες.

γ) Συμπλήρωση της μόρφωσης των ήδη υπηρετούντων υπαλλήλων.

δ) Εξύψωση του πολιτιστικού και μορφωτικού επιπέδου του λαού.

Η Σχολή θεράπευε τις κοινωνικές επιστήμες, που εξέταζαν κριτικά την κοινωνία και συνετέλεσαν στον προοδευτικό μετασχηματισμό της. Γι' αυτόν τον λόγο έγινε μια προσπάθεια ελέγχου ή ακόμη και υποταγής της από την κρατική και κατεστημένη «ελίτ». Το Πανεπιστήμιο Αθηνών μαζί με το Υπουργείο Παιδείας επεδίωξαν και κατάφεραν να αναλάβουν τον ρόλο της εποπτείας της Παντείου. Πολλά από τα μέλη του διδακτικού προσωπικού της Σχολής ήταν και καθηγητές του Πανεπιστημίου. Οι Υπουργοί Παιδείας, οι εκπρόσωποί τους, ανώτατοι υπάλληλοι δημοσίων υπηρεσιών συμμετείχαν στη διοίκηση της Σχολής και καθόριζαν την πορεία της με στόχο πάντοτε την ανύψωση του κύρους της. Οι πολιτικές και ιδιαίτερα οι καθεστωτικές αλλαγές επηρέασαν τη λειτουργία της Σχολής, τόσο στη θεσμική της οργάνωση, όσο και στη σύνθεση του διδακτικού προσωπικού, στην πρόσληψη διοικητικού και υπηρετικού προσωπικού, στα προγράμματα σπουδών κ.ά.

Ο καθηγητής της Σχολής Ν. Λούβαρις από τη θέση του Υπουργού Παιδείας στις αρχές του 1936 προώθησε το νομοσχέδιο της ανωτατοποίησης και της αναβάθμισης του πτυχίου της Σχολής, το οποίο προτιμούνταν σε περιπτώσεις διορισμού και προαγωγής σε δημόσιες υπηρεσίες. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά η Πάντειος ανωτατοποιήθηκε και κρατικοποιήθηκε. Ο πρώτος Οργανισμός της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και Δημοσίων Υπαλλήλων το 1939 ρύθμιζε τη λειτουργία

¹⁷⁸ Ν. 540, ΦΕΚ Α, αρ. 283 (30-8-1943) «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Ν.Δ. 696/1941 περί οργανισμού της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών», άρθρο 1, παρ. 2. http://www.et.gr/docs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wG1oR_vSbGly3dtvSoClrL85YC7ghNTGul5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyjWelDvWS_18kAEhATUKjb0x1LldQ163nV9K--td6SluZLqeUTOA5ZqH7ZXpRhTc1G4QA55Hu4fUJHfutusLYgX

της Σχολής. Ο εναγκαλισμός της Παντείου από το Κράτος της 4^{ης} Αυγούστου υποστηριζόταν και από τον καθηγητή και Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου Β. Παπαδάκη, ο οποίος διαβεβαίωνε ότι η διδασκαλία της Σχολής στηρίζονταν στις εθνικές και σωστικές αρχές του Νέου Κράτους.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου και της κατοχής η Πάντειος προσπαθούσε να αποκαταστήσει τη φυσιογνωμία της και την αναγνώρισή της σε σύγκριση με τα άλλα ανώτατα ιδρύματα της χώρας κατοχυρώνοντας τη λειτουργία της μέσα στις δύσκολες συνθήκες της εποχής. Πολλοί καθηγητές της Σχολής κατείχαν παράλληλα έδρα και στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, στην Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών, στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Εντούτοις το Πανεπιστήμιο Αθηνών είχε ως αποστολή τη μόρφωση των δικαστών, ενώ η Πάντειος τη μόρφωση των στελεχών της δημόσιας διοίκησης.

Το Διοικητικό Συμβούλιο είχε την καθολική εποπτεία της λειτουργίας της Παντείου και της τηρήσεως των νόμων. Γνωμοδοτούσε, εισηγούνταν στον Υπουργό Παιδείας, αποφάσιζε διορισμούς ή καταργήσεις εδρών, δημιουργούσε επιτροπές, ενέκρινε οικονομικούς προϋπολογισμούς και απολογισμούς, αποδεχόταν αιτήσεις εγγραφών και μετεγγραφών, επέβαλε ποινές ως πειθαρχικό συμβούλιο.

Η λειτουργία της Σχολής ήταν όμως άμεσα εξαρτημένη από τις κατοχικές κυβερνήσεις, καθώς Πρόεδρος του Διοικητικού της Συμβουλίου ήταν ο εκάστοτε Υπουργός Παιδείας. Η διοικητική αυτή ιδιαιτερότητα της Σχολής, επιχειρήθηκε να καταργηθεί το Δεκέμβριο του 1943, μετά από νομοθετική πρωτοβουλία του Υπουργού Παιδείας και Προέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου της Παντείου, Ν. Λούβαρι, ο οποίος εισηγήθηκε μεν την εκλογική διαδικασία για την ανάδειξη του Διοικητικού Συμβουλίου, έθεσε δε ο ίδιος υποψηφιότητα. Τελικά εξελέγη και πάλι Πρόεδρος, παρόλο που είχε ισοψηφίσει με τον καθηγητή Ι. Πίντο, και παρέμεινε Πρόεδρος έως τον Οκτώβριο του 1944, όταν προφυλακίστηκε και αργότερα καταδικάστηκε από το Δικαστήριο των Δοσιλόγων.

Κατά την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου απολύσεις καθηγητών ή απλών γραφέων, διαθεσιμότητες, διορισμοί ή επαναδιορισμοί συγκλόνισαν και αποδυνάμωσαν την Πάντειο, όπως και τα υπόλοιπα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Έδρες καταργήθηκαν, διατηρήθηκαν ή τροποποιήθηκαν με τη σύμφωνη γνώμη του Διοικητικού

Συμβουλίου. Επίσης καταργήθηκαν οι θέσεις του Κυβερνητικού Επιτρόπου και του Οικονομικού Επόπτη. Έγινε μία προσπάθεια περιφρούρησης του κύρους της Παντείου και αποκατάστασης της αυτοδιοίκησής της.

Η διοίκηση της Παντείου επεδίωκε την εξάρτηση από το κράτος παρά το όραμα του Γεώργιου Φραγκούδη, ενός από τους δύο ιδρυτές της Σχολής, για μια Σχολή ηθικής μόρφωσης ελεύθερη όμως και ανεξάρτητη από το κράτος. Η ανωτατοποίησή της από τον Ιωάννη Μεταξά, η σχέση επιρροής, ελέγχου και εξουσίας από τις κατοχικές κυβερνήσεις εμπόδιζαν την «εκκαθάριση» του διδακτικού προσωπικού της Σχολής. Οι συνεργάτες των κατακτητών και οι δοσίλογοι συνέχισαν να διδάσκουν ή επαναδιορίστηκαν.

Κατά τη διάρκεια των πολέμων έγιναν προσπάθειες επίλυσης του στεγαστικού προβλήματος της Σχολής, καθώς το κτίριό της είχε μετατραπεί σε στρατώνα των ελληνικών, γερμανικών, αγγλικών στρατιωτικών δυνάμεων με παράλληλη καταστροφή πολύτιμων επίπλων, βιβλίων, αρχείων. Οι μισθωμένες αποθήκες και αίθουσες διδασκαλίας αποτέλεσαν πρόσκαιρες λύσεις στέγασης της παρουσίας της Σχολής. Τα μαθήματα γίνονταν σε αίθουσες του Συλλόγου Παρνασσού, της Μέσης Εμπορικής Σχολής, του Αρχαιολογικού Μουσείου, της Διπλαρείου Σχολής, της Σχολής Καλών Τεχνών του Πολυτεχνείου, του Ιδιωτικού Εκπαιδευτηρίου Παναγιωτόπουλου και Ελευθεριάδη, της Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών έως τον Ιανουάριο του 1947¹⁷⁹ που παραδόθηκαν τα κλειδιά του κτιρίου της Παντείου από το Αγγλικό Φρουραρχείο.

Το 1951 αποτέλεσε σταθμό της λειτουργίας της Παντείου Σχολής, η οποία απέκτησε και τυπικά ακαδημαϊκές αρχές ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος. Την 10^η Νοεμβρίου 1951 επί Υπουργού Παιδείας Ιωάννου Μιχαήλ και κυβερνήσεως Νικολάου Πλαστήρα ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Παντείου επείχε τη θέση Πρυτάνεως και το Διοικητικό Συμβούλιο τη θέση Συγκλήτου¹⁸⁰.

¹⁷⁹ Ιστορικό Αρχείο Παντείου- Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδρίαση 21-12-1946.

¹⁸⁰ Διάταγμα , ΦΕΚ Α, αρ. 296 (10-11-1951). «Περί των αρμοδιοτήτων του Πρυτάνεως, της Συγκλήτου και της Συνελεύσεως των Καθηγητών της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών», http://www.et.gr/docs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wHcWy5TclpA3HdtvSoClrL8yVPidM3SOKd5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKI3nP8NxdnJ5r9cmWyjWelDvWS_18kAEhATUKjb0x1LidQ163nV9K--td6SluVkh-3Ei62l5cxtQLEnnorvID6tPGg9hRcRVDQNInpoW

Η Πάντειος γρήγορα προσέλκυσε πνευματικούς ανθρώπους και επιστήμονες με σύγχρονο πνεύμα και νεωτερικές αντιλήψεις. Ο τρόπος που αναπτύσσονταν τα διάφορα θέματα και οι σχέσεις καθηγητών και σπουδαστών της Παντείου είχαν ένα βαθμό ελευθερίας, που ήταν άγνωστος για τα υπόλοιπα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Οι σπουδαστές της Παντείου ήταν εκφραστές ενός ιδιότυπου πνεύματος και ελιτισμού. Η οργάνωση, το πρόγραμμα, η μέθοδος διδασκαλίας, η ελεύθερη ανάπτυξη και η συζήτηση των επιστημονικών ζητημάτων έδιναν ένα διαφορετικό χρώμα στη Σχολή. Υπήρχε μία σύμπνοια και μία πνευματική συναδέλφωση μεταξύ καθηγητών και σπουδαστών που δεν συναντιόταν σε άλλες σχολές ¹⁸¹. Το όραμα των ιδρυτών της Σχολής έγινε πραγματικότητα. Η Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών λειτούργησε ως σχολή ελεύθερου διαλόγου και κοινωνικού προβληματισμού συμβάλλοντας στην ανάπτυξη των πολιτικών επιστημών και στην αρτιότερη κατάρτιση των στελεχών των δημοσίων υπηρεσιών.

¹⁸¹ Τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου περιορίζονται σε μία φιλική υπόδειξη στον συνάδελφό τους Δασκαλάκη για το βιβλίο του «Ιδέαι για την πολιτικήν κατανόησιν της εποχής μας», καθώς δεν ήθελαν να τον εκθέσουν ενώπιον των σπουδαστών του, που το είχαν ως διδακτέα και εξεταστέα ύλη. Ιστορικό Αρχείο Παντείου- Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου της ΠΑΣΠΕ – Συνεδρίαση 13-4-1946.

Πρωτογενείς πηγές

Ιστορικό Αρχείο Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Πρακτικά συνεδριάσεων Διοικητικής Επιτροπής 1931-1937

Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου 1939-1948

Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων Μονίμων Καθηγητών 1947-1950

Αρχειακό υλικό

Εφημερίς της Κυβερνήσεως

Παττίχειο Ιστορικό Αρχείο και Κέντρο Μελετών Δήμου Λεμεσού

Ψηφιακό Αρχείο του Ελευθερίου Βενιζέλου

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=53485>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=53479>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=53489>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=61358>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=46529>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=46533>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=46535>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=56375>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=57907>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=74085>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=53175>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=54992>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=76940>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=56031>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=101763>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=52410>

<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=52455>

Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία

Αγγελής, Βαγγέλης, Μεταξική Προπαγάνδα και Νεολαία 1936 – 1940: διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, 2004.

Ανακτήθηκε από:

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=el&pid=iid:5751>

Αντωνίου, Γιάννης, Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο στο Μεσοπόλεμο και την περίοδο της Κατοχής: ομιλία στο συνέδριο του Ιστορικού Αρχείου του Πανεπιστημίου Αθηνών, «Πανεπιστήμιο και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: ιστορικές προσεγγίσεις», Αθήνα, 7-8 Ιουνίου 2007. Στο *Ένθετο* της εφημ. *Αυγή* «Παιδεία και Κοινωνία» 25 (Ιούνιος 2007).

Ανακτήθηκε από:

http://www.archive.uoa.gr/fileadmin/archive.uoa.gr/uploads/IA.EKPA_conf_June2007_ANTONIOU.pdf

Βαρών-Βασάρ, Οντέτ, Η ενηλικίωση μιάς γενιάς: νέοι και νέες στην Κατοχή και στην Αντίσταση. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 2009.

Γαβρόγλου, Κώστας – Καραμανωλάκης, Βαγγέλης – Μπάρκουλα, Χάιδω, Το Πανεπιστήμιο Αθηνών (1837-1937) και η ιστορία του. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2014.

Δελτίον της Παντείου Σχολής Πολιτικών Επιστημών: περιέχον τας περί κοινοβουλευτισμού και δικτατορίας συζητήσεις τας διεξαχθείσας εν τη Σχολή κατά τας συνεδριάσεις της 15ης, 17ης, 19ης, 22ας Μαΐου. Αθήναι, 1932 (αρ. 7,8,9).

Δημαράς, Αλέξης, (επιμέλεια) Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε: τόμος Β΄: 1895-1967. Αθήνα: Ερμής, 1990.

Ευαγγελόπουλος, Σπύρος, Ελληνική εκπαίδευση: τόμος Β΄: 20^{ος} αιώνας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1999.

Καραφύλλης, Αθανάσιος Τ., Νεοελληνική εκπαίδευση: δύο αιώνες μεταρρυθμιστικών προσπαθειών. 2^η αναθεωρημένη έκδοση. Γκάζι: Κριτική, 2013.

Κουλούρη, Χριστίνα – Λούκος, Χρήστος, Τα πρόσωπα του Καποδίστρια: ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας και η νεοελληνική ιδεολογία (1831-1996). Αθήνα: Πορεία, 2012.

Κουτσούκης, Κλεομένης Σ., Πάντειος Σχολή: εξήντα χρόνια ανοδικής πορείας. *Ταχυδρόμος*, 14/5/1987, σσ. 46,48,50.

Κουτσούκης, Κλεομένης Σ., Το πανεπιστημιακό διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό: η επιστημονική και κοινωνική φυσιογνωμία των μελών του ΔΕΠ της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών (1927-1988). Αθήνα: Παπαζήσης, 1995.

Κουτσούκης, Κλεομένης Σ., Γεώργιος Σ. Φραγκούδης (1869-1939): ο Κύπριος ιδρυτής της Παντείου Σχολής Πολιτικών Επιστημών. *3^η Χιλιετία* 2001 (8), σσ. 51-57.

Κύρτσης, Αλέξανδρος-Ανδρέας, Κοινωνιολογική σκέψη και εκσυγχρονιστικές ιδεολογίες στον ελληνικό μεσοπόλεμο. Αθήνα: Νήσος, 1996.

Λάζος, Χρήστος, Ελληνικό φοιτητικό κίνημα 1821-1973: κοινωνικοί & πολιτικοί αγώνες. Αθήνα: Εκδόσεις «Γνώση», 1987.

Λιναρδάτος, Σπύρος, 4η Αυγούστου. Αθήνα: Θεμέλιο, 1988.

Λυγούρα, Αναστασία, Πανεπιστημιακά ιδρύματα και φοιτητική δράση κατά τα έτη 1940-1944: διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, 2010. Ανακτήθηκε από:

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=el&pid=iid:5741>

Μεταξάς, Ιωάννης Π., Λόγοι και σκέψεις 1936-1941. Αθήνα: Ίκαρος, 1969.

Μπίρης, Κώστας, Ιστορία του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Αθήναι: Εθνικόν Μετσόβιον Πολυτεχνείον, 1957.

Μπουζάκης, Σήφης, Νεοελληνική εκπαίδευση, 1821-1985: εξαρτημένη ανάπτυξη. 2^η έκδ.. Αθήνα: Gutenberg, 1987.

Μπουζάκης, Σήφης, Γεώργιος Α. Παπανδρέου, 1888-1968: ο πολιτικός της παιδείας. Αθήνα: Gutenberg, 1997-1999.

Μπουζάκης, Σήφης, Η πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην Ελλάδα (1836-2005). Αθήνα, Gutenberg, 2006.

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Πανηγυρική εκδήλωση για τα 75 χρόνια. Αθήνα, 2002.

Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Εικοσιπενταετηρίς 1930-1955. Αθήναι, 1957. Ανακτήθηκε από:

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=el&pid=iid:4903>

Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Επετηρίς του ακαδημαϊκού έτους 1948-1949. Αθήναι, 1948. Ανακτήθηκε από:

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=el&pid=iid:4900>

Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Επετηρίς του ακαδημαϊκού έτους 1950-1951. Αθήναι, 1950. Ανακτήθηκε από:

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=el&pid=iid:4877>

Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Επετηρίς του ακαδημαϊκού έτους 1953-1954. Αθήναι, 1953. Ανακτήθηκε από:

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=el&pid=iid:4890>

Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Επετηρίς του ακαδημαϊκού έτους 1959-1960. Αθήναι, 1959. Ανακτήθηκε από:

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=&q=&page=0&pid=iid:4901>

Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Η τριακονταετηρίς της Παντείου Σχολής 1937-1967 ως Ιδρύματος Δημοσίου Δικαίου. Αθήναι, 1967. Ανακτήθηκε από:

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=el&pid=iid:4904>

Παπαδάκης, Νίκος Ε., Διευρύνοντας την σκεπή της σοφίας: αναπτυξιακή προοπτική, κοινωνικο-οικονομικές μεταρρυθμίσεις και πανεπιστημιακή πολιτική στο Μεσοπόλεμο: Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ΑΣΚΤ, Ανώτατη Γεωπονική Σχολή, ΑΣΟΕΕ και Πάντειος. *Πανεπιστήμιο* 2000 (5), σσ. 3-59. Ανακτήθηκε από:

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=el&pid=iid:9733>

Παπαδάκης, Νίκος Ε., Εν συνδυασμό προς τον νέον οργανισμό του πανεπιστημίου και την αποκατάστασιν της τάξης: εκπαιδευτική πολιτική, διακυβέρνηση και απόδοση λόγου στην ανώτατη εκπαίδευση, στα χρόνια του Ελευθερίου Βενιζέλου (1928-1932). Στο *Η εκπαιδευτική πολιτική στα χρόνια του Ελευθερίου Βενιζέλου: πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα, 22-24 Ιανουαρίου 2004* / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών & Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2007, σσ. 175-188.

Παπαδημητρίου, Δέσποινα, Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνοκοφρόνων: η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967. Αθήνα: Σαββάλας, 2006.

Παπαζαχαρίου, Ιωάννης Κ., Σχολή Ανωτάτη Πολιτικών Επιστημών (Πάντειος). Στο *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1968, τ. 5, σσ. 218-223.

Παπαπάνος, Κώστας, Χρονικό-ιστορία της ανώτατης μας εκπαιδεύσεως. Αθήνα, Αμερικάνικο Κολλέγιο Θηλέων Αθηνών, 1970.

Παπαστράτης, Προκόπης, Η ιστοριογραφία της δεκαετίας 1940-1950. *Σύγχρονα Θέματα* 1988 (35-37), σσ. 183-187.

Παπαστράτης, Προκόπης, Η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα τις παραμονές του εμφυλίου πολέμου. Στο *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949*. Αθήνα: Ολκός, 1992, σσ. 47-66.

Παπαστράτης, Προκόπης, Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση. Στο *Μετά τον Πόλεμο: η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα 1943-1960* / επιμέλεια Mark Mazower · μετάφραση Ειρήνη Θεοφυλακτοπούλου. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2003, σσ. 73-86.

Παπαστράτης, Προκόπης, Σχέσεις Πανεπιστημίου και Κράτους στις αρχές του 20^{ου} αιώνα: ομιλία στο συνέδριο του Ιστορικού Αρχείου του Πανεπιστημίου Αθηνών, «Πανεπιστήμιο και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: ιστορικές προσεγγίσεις», Αθήνα, 7-8 Ιουνίου 2007. Στο *Ένθετο* της εφημ. *Αυγή* «Παιδεία και Κοινωνία» 25 (Ιούνιος 2007), σσ. 25-27. Ανακτήθηκε από:
http://glotta.ntua.gr/posdep/MME/Jun_2007/2007-06-24b_avgi.pdf

Παπαστράτης, Προκόπης, Πολιτική εξουσία και Πανεπιστήμιο στην Ελλάδα 1890-1932. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, (υπό έκδοση).

Πασπαλιάρη, Λένα, Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο στη δίνη του Δεκεμβρίου του '44. Στο *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*: πρακτικά συνεδρίου 19-23 Νοεμβρίου 2014, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας / επιμέλεια Προκόπης Παπαστράτης, Μιχάλης Λυμπεράτος, Λη Σαράφη. Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, 2016, σσ. 680-692.

Ρήγος, Άλκης, Τα κρίσιμα χρόνια. Αθήνα: Παπαζήσης, 1995.

Ρήγος, Άλκης, Ο ιδεολογικός λόγος και ρόλος του ελληνικού πανεπιστημίου: από το χθες στο αύριο του θεσμού. Στο *Η Ελλάδα της νεωτερικότητας: κοινωνικές κρίσεις και ιδεολογικά διλήμματα (19ος-20ός αιώνας): κείμενα για την Ρένα Σταυρίδη-Πατρικίου* /

επιμέλεια Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, Στέφανος Παπαγεωργίου, Αλεξάνδρα Πατρικίου. Αθήνα: Παπαζήσης, 2014, σσ. 251-277.

Ρήγος, Άλκης, Μια ριζική καινοτομία στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης: η πρώτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Στο *Ένθετο* της εφημ. *Αυγή* «Παιδεία και Κοινωνία» 87 (Ιανουάριος 2014), σσ. 22-23. Ανακτήθηκε από:

<https://www.avgi.gr/article/10808/1700314/mia-rizike-kainotomia-sto-choro-tes-anotates-ekpaideuses-e-prote-schole-pol>

Σακελλαρίου, Χάρης, Η παιδεία στην Αντίσταση. 2^η έκδ. συμπλ. Αθήνα: Φιλιππότης, 1984.

Τζήκα, Δώρα, Αριστερά και εκπαίδευση 1941-1949: θεωρητικές απόψεις και εκπαιδευτική δράση: μεταπτυχιακή εργασία. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, 2011.

Τομαρά-Σιδέρη, Ματούλα, Ανώτατη εκπαίδευση και κοινωνική επιλογή: εξέλιξη του φοιτητικού σώματος στο Πάντειο Πανεπιστήμιο 1932-1988. Αθήνα: Παπαζήσης, 1991.

Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος. Εξάρτηση και αναπαραγωγή: ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα, 1830-1922 / μετάφραση Ιωάννα Πετροπούλου, Κωνσταντίνος Τσουκαλάς. Αθήνα: Θεμέλιο, 1985.

Φραγκουδάκη, Άννα, Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι: άγονοι αγώνες και ιδεολογικά αδιέξοδα στο Μεσοπόλεμο. 7^η έκδ. Αθήνα: Κέδρος, 1992.

Φραγκούδης, Γεώργιος Σ., Η Πάντειος Σχολή των Πολιτικών Επιστημών. *Εργασία* 1932 (118), σ. 424.

Φραγκούδης, Γεώργιος Σ., Πώς πρέπει να χρησιμοποιηθεί η Πάντειος Σχολή. *Εργασία* 1934 (254), σ. 1456.

Φραγκούδης, Γεώργιος Σ., Ιστορία και γενεαλογία της μεγάλης κυπριακής οικογένειας Φραγκούδη και των συγγενικών οικογενειών με αυτοβιογραφία του συγγραφέως. Αθήναι: Τύποις Ν. Απατσίδη, 1939. Ανακτήθηκε από:

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=el&pid=iid:14360>

Χατζηγιαννάκης, Κωνσταντίνος Γ., Η Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών: η εξελικτική πορεία της και οι μελλοντικές προοπτικές της. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, 1984.

Χατζηστεφανίδης, Θεοφάνης Δ., Ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης, 1821-1986. 2^η έκδ. διορθ. Αθήνα: Παπαδήμας, 1990.

Χριστοδούλου, Αγγελική, Ο Αλέξανδρος Σβώλος στις συλλογές των ΑΣΚΙ. Στο *Μνήμη Αλέξανδρου Σβώλου (1892-1956): πρακτικά επιστημονικής ημερίδας, Βίβλη Ευρυτανίας (Μάιος 2003)* / επιμέλεια Κλεομένης Κουτσούκης. Αθήνα: Εκδόσεις Πάραλος, 2006, σσ. 79-99.

Χρυσάνθης, Κωνσταντίνος (επιμέλεια), Νομοθεσία περί της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών. Αθήναι: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, 1956.

Mazower, Mark, Στην Ελλάδα του Χίτλερ: η εμπειρία της κατοχής / μετάφραση Κώστας Κουρεμένος. 2^η έκδ.. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1994.

Παράρτημα

ΔΙΑΘΗΚΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΝΤΟΥ

Ἐν Βόλφ σήμερον τήν δεκάτην τοῦ μηνός καί τοῦ χιλιοστοῦ
ἐννεακοσιοστοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτους ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος Κυρια-
κήν ὁ ὑποφαινόμενος Ἀλέξανδρος Ἰωάν. Πάντος ἔχων πλήρη τήν ἐ-
κανότητα τοῦ διατιθέσθαι λαβάν ὑπ' ὄψιν τό εἰς Εὐρώπην ταξειδιόν
μου κατά τοὺς συμπαρομαρτοῦντας κινδύνους διατίθω τήν περι-
ουσίαν μου μετά θάνατον ὡς ἑξῆς: Ἐγκαθιστῶ κληρονόμους μου
πρῶτον τήν μάμην μου Μαρίαν Ἀλεξ. Γεωργιάδου ἐπὶ τῶν ἐν Βόλφ
ἀκινήτων κτημάτων μου, ἦτοι: α) ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐν ἣ διαμένει νῦν
ὁ Ἀπόστολος Περπινιάνης β) ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐν ἣ διαμένει νῦν ὁ
κ. Φρειδερίκος Σένκ καὶ γ) ἐπὶ τῶν παρὰ τήν πλατεῖαν τῆς Ἐλευ-
θερίας κειμένων μαγαζεῶν καὶ δύο συνεχόμενων οἰκιῶν ἅτινα εἶ-
ναι ὑπεραρκετά, ὥπως ζήσῃ εὐμαρῶς τό ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς της.
Ἐάν κατά τόν χρόνον τοῦ θανάτου μου δέν ζῇ ἡ μάμη μου ὑποκαθι-
στῶ εἰς τήν κληρονομικὴν της μερίδα τό ἀμέσως μνημονευόμενον
πρόσωπον τῆς Σχολῆς τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Δεύτερον ἐπὶ ὕλης
τῆς ὑπολοίπου περιουσίας μου ἀνερχομένης περίπου μετά τήν ἀφαί-
ρεσιν τῆς ἀνωτέρω κληρονομικῆς μερίδος καὶ τῶν κατωτέρω κληροδο-
τημάτων, εἰς δραχμὰς τετρακοσίας χιλιάδας καὶ ἡκοτελουμένης ὑπὸ
γασίας ἐν Αἰγύπτῳ, δέκα μετοχὰς τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, λαχειοφόρους
ὁμολογίας τῆς ἰδίᾳς τῶν τετρακοσίων (400) φράγκων, ἐνυποθήκων δα-
νεῶν ἐν Βόλφ, Λαρίση καὶ Αἰδηψῷ, γραμματίου ἐξ ἐβδομήκοντα χι-
λιάδων φράγκων τοῦ Ἀντωνίου Γεωργίου Καρτάλη, ἔγκαθιστῶ κληρο-
νόμον μου τό διὰ τῆς περιουσίας ταύτης ἰδρυνησόμενον νομικόν πρό-
σωπον Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, τῆς ὁποίας τήν ἀνάγκην περιτ-
τόν νά ἐξάρω, κατά τό σύστημα τῆς Ἐλευθέρᾳς Σχολῆς τῶν Πολιτι-
κῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων. Τήν ἐκτέλεσιν τῆς θελήσεώς μου ταύ-
της καὶ τήν διοργανώσιν τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς ἀναθέτω εἰς τόν ἐκά-
στοτε Πρωθυπουργόν, εἰς τόν κ. Δημ. Γούναρην, τόν νῦν Πρωθυπουρ-

./.

γόν, εἰς τόν Νικόλαον Γ. Δημητρακόπουλον καί εἰς τόν καθηγητήν
τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου κ. Χαρίπολον. Καίτοι ἡ πρὸς τοῦτο διατι-
θεμένη περιουσία μου, ἡ μετρίως ὑπολογισθεῖσα εἰς 400.000 ἀλλὰ
δυναμένη εἰσπραττομένου τοῦ γραμματείου τοῦ Καρτάλη νὰ ὑπερβῇ
τὰς τετρακοσίας πεντήκοντα, δέν εἶναι ὥς ἱκανή διὰ τόν ἐν λό-
γῳ σκοπόν ἐλπίζω ὅμως ὅτι θὰ ἐπαρκέσῃ, διότι θὰ σπεύσωσιν ἡμίθως
νὰ διδάξωσι μαθήματα καί οἱ ἐπιφανεῖστεροι ἐκ τῶν πολιτευομένων
μας. Ἐάν δέ καί οὕτω δέ φθίνει γενομένης τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς
περιουσίας μου εὐχερεστάτης ἄλλως τε καὶ ὅ ὑποτελουμένης ὑπὸ
ἀσφαλέστατα δάνεια καί γὰρ δυνάμενος νὰ πωληθῶσιν εὐκόλως, ὥς
κατατίθενται τὰ χρήματα εἰς τὴν Τρίπεζαν τὴν Ἑθνικὴν καί ὥς
παραμείνωσιν ἐκεῖ μέχρις ὅτου προστιθεμένων τῶν τόκων συμπληρωθῇ
τὸ ἀπαιτούμενον ποσόν. Παρακαλῶ νὰ ὀνομασθῇ Πάντειος, διότι θὰ
εἶναι δι' ἐμέ μὲν εὐχαρίστησις νὰ γνωρίζω ὑπὸ τοῦδε ὅτι οἱ φοιτῶ-
ντες εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν θὰ λαμβάνουν ^{νὰ σκέπτονται} ἱφορμήν ὅτι ὁ ἰδρυτής
τῆς σχολῆς των ἦτο σχεδόν συνομήλικός των, ὅτι ἐσπούδαζε καί
αὐτός πολιτικὴς Ἐπιστήμης, ὅτι προώριζε τόν ἑαυτὸν του διὰ τόν
αὐτὸν μὲ αὐτοὺς σκοπόν, τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς πατρίδος, ὀνειροπο-
λῶν καί αὐτός νὰ ἀναδειχθῇ. Ἡ θέλησίς μου ὅπως ἡ προμνησθεῖσα
περιουσία μου χρησιμεύσῃ πρὸς ἰδρύσιν τῆς ἐν λόγῳ σχολῆς ἀξιῶ
νὰ ἰσχύσῃ ἐν πᾶσι περιπτώσει παρακωλυομένου τοῦ ὑπὸ ἐλαχίστων
μόνον συγγραφῶν ὑποστηριζομένου ζητήματος ὅτι δέν δύναται νὰ
ἐγκατασταθῇ κληρονόμος νομικὸν πρόσωπον νῦν τὸ πρῶτον διὰ τῆς
δικαστικῆς συνιστάμενον, διότι ἐγὼ ἰδιωτῶ διὰ τόν νομικὸν τύπον
ὅφ' ὃν θὰ περιέλθῃ εἰς τὴν ἐν λόγῳ σχολὴν ἡ περιουσία μου. Τὴν
ἐκκαθαρίσιν τῆς περιουσίας διὰ τόν ἐν λόγῳ σκοπόν ἦτοι τὴν εἰσ-
πραξίν τῶν δανείων καί λοιπῶν παρακαλῶ νὰ ἀναλάβωσιν ἐν βόλῃ οἱ
κ. κ. Ζήσης Παρθένης, Δημ. Τσοποτόδης καί Ἰωάννης Ἀντωνόπουλος. Εἰς
αὐτοὺς δέν τολμῶ νὰ ἀφήσω ἀμοιβήν. Εἰς τόν ἰδελφόν μου ρήγαν

./.

κληροδοτῶ δραχμῆς πέντε χιλιάδας, εἰς τόν ἐξιδεφόν μου Ἀλέξανδρον Η. βόλτον ἑτέρας πέντε χιλιάδας δραχμῆς. Εἰς τόν ἰδελφικόν μου φίλον Γεώργιον Ἡτινόπουλον, ἑκατὸν δραχμῆς εἴκοσι χιλιάδας.

Τὰ κοσμήματα τῆς μητρός μου ἐκτός τῶν κατωτέρω μνημονευόμενων κληροδοτῶ εἰς τὴν θείαν Ἑλένην Ἀθαν. Ξανέρη, διότι ἀνήκουσιν εἰς αὐτήν ὡς περισσότερον πόντος ἄλλου μετ' ἐμέ ἀγαπήσαν τὴν μημὴν μου.

Ὡσαύτως καὶ τὰ εἰς τὴν οἰκίαν της εὐρισκόμενα ἔπιπλα καὶ ἄργυρᾶ σκεύη. Ἐν δοκτυλίδιον μὲ πολὺν μεγάλον ἰδύμαντα, διὰ τόν ὁποῖον καὶ ἄλλοτε τῆς ἀμύλησιν αὐτὴ τὸ δῶρον εἰς τόν ἰδελφόν μου ρήγαν, εἰς δὲ τὴν ἰδελφὴν μου Κιτίαν τὴν καρφίτσαν τῆς μημῆς μὲ τὰ μεγάλα μπιγιάντια. Τὰ βιβλία μου ἰφώνω εἰς τόν ἐξιδεφόν μου Φίλιππον Ἀθαν. Ξανέρη. Ἀπαγορεύω ρητῶς τὴν φαλκίδευσιν τῶν κληροδοτημάτων. Ἡ διαθήκη μου αὕτη εἶναι ἕνεκα οἰουδήποτε αἰτίου ἢ ἐλαττώματος δέν ἤθελεν ἰσχύσει ὡς ἐπίσημος τελευταία βούλησις, θέλω νὰ ἰσχύσῃ καὶ ἡ ἔγκυρος ὡς κωδικοκελλος. Ἡ παροῦσα διαθήκη μου ἀπορρέουσα τελείως ἐκ τῆς ἐλευθέρου καὶ ἐν πλήρει συνειδήσει θελήσεώς μου, ἐγράφη ὁλόκληρος διὰ χειρὸς μου καὶ ὑπογράφεται ὑπ' ἐμοῦ τοῦ ἰδίου. Ὁ διαθέτης Α.Ι. Πάντος. Ὑ.Γ. Τὸ σῶμα μου θέλω νὰ μεταφερθῇ εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ ταφῇ εἰς τὸν τάφον τῆς μημῆς καὶ τοῦ πατρός μου. Ὁ ἴδιος Α.Ι. Πάντος. Ἐνταῦθα γίνεται μνηστὴς ὅτι ἡ διαθήκη αὕτη δέν φέρει οὔτε ξέσπαι οὔτε διαγραφάς, παρεγγράφας, παραπομπάς καὶ ἐν γένει τὰ ἐλαττώματα ἐκεῖνα ἅτινα ἀναγράφονται ἐν τῷ νόμῳ περὶ διαθηκῶν. Μεθ' τὸ δικαστήριον, ἀκούσαν καὶ τοῦ ἐπισκοπεύοντος, διὰ σκεφθέν μυστικῶς ἐπὶ τῶν ἐδρῶν τοῦ ἐπί. παρουσίας καὶ τοῦ γραμματέως ἀπεφάσισε παμφηγεῖ κατὰ τὴν τιμωρίαν πῶς παρὸντι ἀπόφασιν του τῇ εἰσηγήσει τοῦ Προέδρου καὶ δι' ἧς ἐκηρύχθη κυρία ἡ ὡς ἔνω δημοσιευθεῖσα δια-
./.

θήκη καὶ ἦν ὑπόφωσιν ὁ Πρόεδρος ἐδημοσίευσε περιοχὴν ἐπ' ὑπο-
ατηρίδι.

Ὁ Προεδρεύων

(ὕπ.) Ἰωάννης Ἀσιμῆς

Ὁ Ὑπογραμματικὸς

(ὕπ.) Κων. Παπανικολάου

Ἀκριβὲς Ἀντίγραφον

Βόλος τῇ 1932

Ὁ Ὑπογραμματεὺς

Σύμβαση μεταξύ Ε. Βενιζέλου και Γ. Φραγκούδη

'Δρ ٧٩μ. 20049

Δωρεά ἐν ζωῇ εἰς ἕδρυμα

'Εν Ἀθήναις σήμερον τὴν τέμπλην τοῦ μηνὸς Ἰουνίου τοῦ χιλι-
 οστοῦ ἑνεακιοστοῦ τριακостоῦ πρώτου ἔτους ἡμέραν Παρασκευὴν
 ἐν τῇ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Διοχάρους οἰκίᾳ ἰδιοκτησίᾳ Ἀνδριτάκη,
 κατοικίᾳ τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως Ἐλευθερίου Κ. Βενιζέλου
 ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ συμβολαιογράφου καὶ κατοίκου Ἀθηνῶν Νικολάου
 Γεωργίου Ἀναστασίου ἐδρεύοντος ἐνταῦθα καὶ τῶν μαρτύρων Στέλιου
 Νικολάου Πιστολίδου, δικηγόρου Μιχαὴλ Γεωργίου Κουφογιάννη Ἰνθυπο-
 μοιράρχου, κατοίκων ἡμετέρων Ἀθηνῶν πολιτῶν Ἑλλήνων γνωστῶν
 μοι καὶ μὴ ἐξαίρετέων ἐνεφανίσθησαν οἱ γνωστοὶ μοι καὶ ἐξαίρετέοι
 ἅφ' ἑνὸς ὁ κ. Ἐλευθέριος Κυρίκου Βενιζέλος, Πρόεδρος τοῦ Ὑπουρ-
 γικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑλλάδος κάτοικος Ἀθηνῶν, ἐν τῇ ιδιότητι αὐ-
 τοῦ ὡς μόνου σήμερον ἐκτελεστοῦ τῆς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 10 Μαΐου τοῦ
 1915 ἔτους καὶ τὸ 1930 προσηκόντως δημοσιευθείσης ἐν Βόλῳ διαθή-
 κης τοῦ Λεωνήστου Ἀλεξάνδρου Πιντέου, ἧς αὐτὸς ἐπέσημον ὑπὲρ γρά-
 φον προσερτάται τῷ παρόντι καὶ ἅφ' ἑτέρου ὁ κ. Γεώργιος Σωκράτους
 Φραγκοῦδης, δικηγόρος, κάτοικος Καλλιθέας τῶν Ἀθηνῶν, ἐν τῇ
 ιδιότητι τοῦ ὡς Προέδρου τοῦ ἀνεγνωρισμένου Σωματείου "Ἐκπαιδευ-
 τικῆς Ἀναγέννησις" καὶ συνωμολόγησαν τὰ ἑξῆς: "ὅτι ἡ ἥδη ὑπάρ-
 χουσα σχολὴ πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἀναγεννήσε-
 ως διαλύεται τῶν σπουδαστῶν αὐτῆς δικαιουμένων νύ κατατιχθῶσιν
 εἰς τὴν ἡμέσως ἐπομένην τάξιν τῆς Πιντέου κατὰ τοὺς ἰσχύοντας
 κανονισμοὺς τῆς διαλυομένης σχολῆς, ἡ δὲ περιουσία αὐτῆς ὑποτελου-
 μένη ὑπὸ τὸ ἰδιοκτητικὸν αὐτῆς ἐν Ἀθήναις μέγαρον τῆς σχολῆς Πολι-
 τικῶν Ἐπιστημῶν ὡς τοῦτο περιγράφεται κατωτέρω ἐπιβεβαιυμένον
 δι' ἐνυποθήκην δανείου πρὸς τὴν Ἑθνικὴν Κτηματικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος
 ἐν δραχμῶν πεντακοσίων χιλιάδων περίπου, περιέρχεται μετὰ τῶν
 ἐν αὐτῷ ἐγκαταστάσεων, ἐπικλῶν καὶ βιβλίων λόγω δωρεᾶς ἐν ζωῇ
 διὰ τοῦ παρόντος συνωμολογουμένης εἰς πλήρη κυριότητα καὶ κατο-
 χὴν τῆς διὰ τῆς μνηθείσης διαθήκης συστάσεως "Πιντέου σχολῆς

7

Πολιτικών 'Επιστημών" υπό τους έξις θρους. 1) 'Η διοίκησης της έν
λόγω σχολής άνιτάεται είς Διοικητικήν 'Επιτροπήν ίποτελουμένην
έκ τοϋ 'Υπουργοϋ της Παιδείας, προεδρεύοντος, ή τοϋ αντιπροσώπου
αϋτοϋ, έκ τοϋ προέδρου καί δύο άλλων μελών τοϋ συμβουλίου της
" 'Εκπαιδευτικής 'Αναγεννήσεως" υποδεικνυομένων έκίστοτε υπό τοϋ
συμβουλίου τούτου, έξ ενός καθηγητοϋ της Νομικής Σχολής τοϋ Πανε-
πιστημίου 'Αθηνών υποδεικνυομένου άνά τριετιαν υπό της σχολής
ταύτης καί έξ ενός συμβούλου της 'Επικρατείας υποδεικνυομένου
έπίσης υπό τοϋ συμβουλίου τούτου άνά τριετιαν. 2) 'Η 'Επιτροπή
αϋτή θα έκπονήσῃ τόν κανονισμόν της Σχολής κατ' τό πνεϋμα της
διοικήκης Πόντου έπισυμποϋντος τήν ίδρυσιν 'Ελευθέρας Σχολής Πολι-
τικών 'Επιστημών κατ' τό υπόδειγμα της έν Πάρισις τοιαύτης.
3) 'Η 'Επιτροπή συνεδρίζει καλουμένη είτε τῇ πρότεσι τοϋ 'Υπουρ-
γοϋ της Παιδείας είτε υπό τοϋ Διευθυντοϋ της Σχολής καί εϋρίσκε-
ται έν έκπρτίᾳ παρόντων τοϋλάχιστον τῶν τεσσάρων μελών, ίποφασί-
ζει δέ επί πλειοψηφίᾳ τῶν παρόντων τηρουμένων πρακτικῶν. Διορίζει
καί παύει τό προσωπικόν τῇ προτίσει τοϋ Διευθυντοϋ καί όρίζει
τούς μισθοϋς αϋτοϋ ως καί τοϋ Διευθυντοϋ. Διευθυντής της Σχολής
έκπροσώπων αϋτήν ένώπιον πόνσης διοικητικής ή δικαστικής Αρχής
καί ένώπιον παντός νομικοϋ ή φυσικοϋ προσώπου, είναι ό έκίστοτε
Πρόεδρος της " 'Εκπαιδευτικής 'Αναγεννήσεως" διό δέ τήν πρώτην
πενταετιαν ό ήδη Πρόεδρος της 'Εταιρείας ταύτης κ. Γεώργιος Σ.
Φραγκοϋδης. 'Η υπηρεσία τῶν μελών της 'Επιτροπῆς είναι άμισθος.
4) 'Η 'Επιτροπή περιοριζομένη είς τήν έποπτεαν της διαχειρίσεως
καί της έκτελέσεως τῶν θρων της διοικήκης καί της συμβίσεως αϋτής,
άνιτάεται είς ένδεκαμελές συμβούλιον ^{των} σπουδῶν ίποτελεσθησόμενον
έκ τοϋ Διευθυντοϋ της Σχολής καί δέκα πρακτικῶν αϋτής καθηγητῶν,
τήν έκπόνησιν τῶν κανονισμῶν τῶν σπουδῶν καί τήν διεύθυνσιν
αϋτῶν έτι δέ τήν έκλογήν τῶν καθηγητῶν καί διδασκάλων της Σχο-
λῆς. Τό συμβούλιον τοϋτο έκλέγει έκ τῶν δέκα μελών του καθηγη-

τῶν ἴδιον Πρόεδρον καὶ Γραμματέα. 5) Ἡ ἐπιτροπὴ εἰς ἣν περιέρχε-
ται ἡ πρῶτη ἢ ὑπὸ ἐκκαθάρσειν εὐρισκομένη ἢ δυνάμενη ἐν τῷ μέλλον-
τι νὰ εὐρεθῇ περιουσία τῆς κληρονομίας Πίντου, θ' ἐξακολουθήσῃ·
ἐντὶ τῶν ἤδη ἐκκαθαριστῶν τὴν ἐκκαθάρσειν τῆς κληρονομίας κατὰ
τόν συμφερότερον διὰ τὴν κληρονομίαν τρόπον. 6) Τὸ ἐκ τῆς κληρο-
νομίας εἰσπραχθησόμενον ποσοῦν θ' ἀποτεθῇ κατὰ σειράν προτιμήσε-
ως ὡς ἐξῆς: α) μέχρι ποσοῦ πεντακοσίων χιλιάδων (500.000) δραχμῶν
διὰ τὴν ὑπόσβεσιν τοῦ ὡς ἔνω ἐνυποθήκου δανείου καὶ μέχρι τοῦ
ποσοῦ διακοσίων χιλιάδων δραχμῶν πρὸς ὑπόσβεσιν παντός ἄλλου χρέ-
ους τῆς σχολῆς τῆς "Ἐκπαιδευτικῆς Ἀναγεννήσεως" β') μέχρι ποσοῦ
ἑνὸς ἑκατομμυρίου δραχμῶν διὰ τὴν ὑπαλλοτρίωσιν τῶν περὶ τὴν
σχολὴν γηπέδων πρὸς μελλοντικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν καὶ διὰ τὴν ὑ-
δροσὶν γυμναστηρίου τῶν σπουδαστῶν αὐτῆς γ') μέχρι ποσοῦ ἑνὸς
ἑκατομμυρίου δραχμῶν διὰ ὑποπερίτρωσιν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν
καὶ συμπλήρωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ μεγάλου τῆς σχολῆς. δ') τὸ
δὲ τυχόν ὑπόλοιπον νὰ μέλῃ ὡς ὑποθεματικὸν κεφάλαιον, οὗ οἱ τό-
κοι θ' ἀποφασίσουν διὰ τὴν συντήρησιν τῆς σχολῆς ἢ δι' ἄλλας αὐ-
τῆς ἀνάγκας, ὡς π.χ. ἡ δημιουργία βιβλιοθήκης. 7) Ἐν τῇ περιπτώσει
τὸ πρῶτον ἤθελεν ἀποφασίσαι νὰ ιδρύσῃ ἰδιαιτέρα τμήματα ἐκπα-
δεύσεως ἢ μετεκπαιδεύσεως δημοσίων ὑπαλλήλων ἢ τμήμα δημοσιο-
γραφικόν, ἢ σχολὴν ἀναλαμβάνει νὰ δεχθῇ τοὺς σπουδαστὰς τούτους,
τοὺς μὲν διὰ τὸ τμήμα τῶν ὑπαλλήλων μὲ ἐτήσια δίδακτρα μὴ δυνά-
μενα νὰ ὑπερβῶσι δι' ἕκαστον τὰς χιλίας πεντακοσίας δραχμὰς διὰ
δὲ τὸ δημοσιογραφικόν τμήμα τὰς χιλίας διακοσίας δραχμὰς. Τὸ
κατὰ τὰ ἐκτεθέντα ὑπὸ τοῦ εἰρημένου σωματείου "Ἐκπαιδευτικὴ
Ἀναγέννησις" δωρούμενον ἐν ζωῇ πρὸς τὴν εἰρημένην Πίντειον σχο-
λὴν πολιτικῶν Ἐπιστημῶν κτῆμα ὑποτελεῖται ὑπὸ τετραδρόφον οἰκο-
δομήν καὶ λοιπὰ παρρητήματα καὶ παρακολουθήματα μετὰ τοῦ οἰκοπέ-
δου καὶ τῆς περιτετειχισμένης περιοχῆς τῆς ἐκτίσεως ἐν ὅλῳ μέ-
τρῳ τετραγωνικῶν χιλίων τετρακοσίων καὶ ἑννέα καὶ 80% περί-

που καίτοι ἐντός τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως Ἀθηνῶν τῆς περιφέρειας τοῦ Δήμου Ἀθηναίων εἰς θέσιν Μολυβῆ παρὰ τὴν Λεωφόρον συγγροῦ καὶ ἤδη κοινότητος Καλλιθέας καὶ συνορεύει β.δ.μέ τὴν ὁδὸν Ἀρτέμιδος ἐπὶ προσώπου 39 μέτρων καὶ 50% ΝΑ. μέ ὁδὸν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν ἐπὶ προσώπου μέτρων τριάντου ^{πέντε} περίπου καὶ 90% ΝΑ. μέ οἰκοπέδα καμικιλίας πιάλλη καὶ Ἀλεξάνδρου Μερκίτη ἐπὶ πλευρᾷς μέτρων τριάντου πέντε καὶ 90%. Ἡ ἑνωτέρω οἰκοδομὴ ἐνηγέρθη ἐπὶ τριῶν οἰκοπέδων περιελαθόντων 1) ἐξ ἡγορᾶς παρὰ τοῦ Δημητρίου Πανταζοπούλου δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 12237 τῆς 26ης Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1926 συμβολαίου μου μεταγεγραμμένου προσηκόντως ἐν τόμῳ βιβλίου τῶν μεταγραφῶν τοῦ Δήμου Ἀθηναίων ἐν τόμῳ 879 καὶ ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 337. 2) ἐξ ἡγορᾶς δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6034 τῆς 2ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1926 ἔτους τοῦ συμβολαιογράφου Ἀθηνῶν Βασιλείου Λαχανῆ μεταγεγραμμένου προσηκόντως ἐν τόμῳ 881 καὶ ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 128 ἐξ ἑνταλλαγῆς δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6033 τῆς 2ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1926 ἔτους συμβολαίου τοῦ αὐτοῦ συμβολαιογράφου Ἀθηνῶν Βασιλείου Λαχανῆ μεταγεγραμμένου προσηκόντως ἐν τόμῳ 881 καὶ ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 65 καὶ 4) ἐξ ἡγορᾶς παρὰ τοῦ Δημητρίου Πανταζοπούλου δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 55941 τῆς ἑνδεκάτης φεβρουαρίου 1929 ἔτους συμβολαίου τοῦ συμβολαιογράφου Ἀθηνῶν Βασιλείου Μπόδα μεταγραφέντος προσηκόντως ἐν τόμῳ 325 καὶ ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 390. Τὸ ἄνω τμήμα ἡγορευθέν ἄρχικῶς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προέδρου τῆς "Ἐκπαιδευτικῆς Ἀναγεννήσεως" Γεωργίου Σ. Φραγκοῦδη δυνάμει τῶν ἑνωτέρω ἐγγράφων, μετεβιβίσθη ὑπ' αὐτοῦ λόγῳ ὠρεῖς εἰς τὸ εἰρημμένον σωματεῖον "Ἐκπαιδευτικὴ Ἀναγέννησις" δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 56286 τῆς 25ης Μαΐου 1929 ἔτους συμβολαίου τοῦ συμβολαιογράφου Ἀθηνῶν Βασιλείου Μπόδα μεταγραφέντος προσηκόντως ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν μεταγραφῶν τοῦ Δήμου Ἀθηναίων ἐν τόμῳ 931 καὶ ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 456. συνωμολόγησαν ἐν τέλει οἱ συμβαλλόμενοι καὶ τῷ

./.

έξῃς, ὅτι ἡ ἰσχύς τῆς παρούσης συμβίσεως ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἡμέρας
καθ' ἣν ἡ Γεν. συνέλευσις τοῦ Σωματείου " Παιδεία καὶ Ἀναγέννη-
σις " ἤθελεν ἐγκρίνει τὴν σύμβασιν ταύτην συμφώνως τῶν διατάξε-
σι τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς. ^{Ἐποπρόχρησιν εὐκταίωτα ὀρχήματα πεντακταί} Ταῦτα συνωμολογήσαντων καὶ συμπαραδε-
ξιμένων τῶν συμβαλλομένων, οἷς ὑπέμνησα τὸν νόμον τῆς μεταγραφῆς
συνετέχθη πρὸς βεβίωσιν τὸ παρόν καὶ ἀναγνωσθέν ἀκριβῶς καὶ
μεγαλοφώνως εἰς ἐπήκοον αὐτῶν καὶ τῶν μαρτύρων καὶ βεβαιωθέν,
ὑπεγράφη παρ' ὅλων καὶ ἐμοῦ.

οἱ συμβαλλόμενοι

Ἰωάννης Κ. Βενιζέλος

Γεώργιος Σ. Φραγκοῦδης

οἱ μάρτυρες

Σ. Πιστολάκης

Μ. Κουφογιαννάκης

**Καταστατικό Οργανισμού Σχολής Πολιτικών, Οικονομικών και
Κοινωνικών Επιστημών 1930**

Πηγή: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=53485>

173/58

Ο Ρ Γ Λ Η Ξ Μ Ο Σ

ΣΧΟΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ. -

1ον) Η Σχολή των Πολιτικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, ητις θά καληται ἐπὶ τὸ συντομώτερον καὶ Σχολή τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, εἶναι Ἰδρυμα τῆς Ἑταιρείας Ἑκπαιδευτικῆς Ἀναγέννησις ἡ ὁποία συνέστη τὸ 1924 ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς διὰ τῆς ἑκπαιδεύσεως ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἀναδιοργανώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Ἡ Ἑκπαιδευτικὴ Ἀναγέννησις εἶναι Σωματεῖον ἀνεγνωρισμένον δι' ἀποφάσεως τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν ὑπὸ ἡμερ. 28 Ἰανουαρίου 1924 καὶ δι' ἑτέρας ἀποφάσεως τοῦ αὐτοῦ Πρωτοδικείου τῆς 27 Μαρτίου 1929 ἐκδόσεως κατόπιν τροποποιήσεως τοῦ Καταστατικοῦ.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 8 τοῦ Καταστατικοῦ τοῦτου Ἰδρυτῆς τῆς Ἑταιρείας καὶ τῆς Σχολῆς τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν ἀνεκφυχθῆ ὁ κ. Γεώργιος Σ. Φραγκοῦδης Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας καὶ ~~Πρόεδρος~~ ^{Προποσ} τῆς Σχολῆς.

2ον) Σκοπὸς τῆς Σχολῆς εἶναι ἡ πολιτικὴ μόρφωσις τῶν ἰθυνουσῶν τάξεων, καὶ ἰοιαιτέρως ὑπαλλήλων διὰ τὸ Κράτος, τὰς Τραπεζὰς καὶ ἄλλα ἀνώτερα ἱδρύματα, δημοσιολόγων καὶ πολιτικῶν ἐν γένει ἀνδρῶν ~~καὶ ἑταίρων~~ ^{καὶ ἑταίρων} ~~καὶ ἑταίρων~~ ^{καὶ ἑταίρων} ἔστι δὲ ἡ πολιτικὴ ἀνατροφή τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἱδρύσεως Λαϊκῆς Σχολῆς Ἀνωτέρας Μορφώσεως ὑπὸ τύπον Λαϊκοῦ Πανεπιστημίου.

3ον) Ἡ Σχολή θά ἐγκαθιδρυθῇ εἰς τὸ μέγαρον, τὸ ὁποῖον οἰκοδομεῖται παρὰ τῇ Λεωφόρῳ Συγγροῦ διὰ πανελληνίων ἐράνων καὶ διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἀρωγῆς τοῦ Κράτους.

4ον) Ἡ Σχολή διαιρεῖται εἰς τρία Τμήματα: Α') Τὸ Πολιτικὸν καὶ Διπλωματικὸν Τμήμα, Β') Τὸ Οἰκονομολογικὸν καὶ Κοινωνιολογικὸν Τμήμα καὶ Γ') Τὸ Γενικὸν Τμήμα.

5ον) Ἡ Σχολή διοικεῖται ἀπὸ τὸ Δ. Συμβούλιον τῆς Ἑκπαιδευτικῆς Ἀναγεννήσεως εἰς τὸ ὁποῖον ὑποβάλλονται πρὸς ἐγκρίσιν ὅλοι οἱ κανονισμοί, τὸ ὁποῖον ἐγκρίνει τοὺς διορισμοὺς τοῦ προσωπικοῦ καὶ τῶν καθηγητῶν ὡς καὶ τὸν Προϋπολογισμὸν συμφώνως πρὸς τὸ Καταστατικὸν τῆς Ἑταιρείας. Εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦτο θέλει ὑποβληθῇ πρὸς τελικὴν ἐγκρίσιν ὁ ὁργανισμὸς τῆς Σχολῆς καθὼς καὶ πᾶσα μεταγενεστέρα αὐτοῦ τροπολογία.

6ον) Οἱ Καθηγηταὶ τῆς Σχολῆς διαίρουνται εἰς ἐπιτίμους, τακτικούς, ἐκτάκτους καὶ ὁμιλητάς.

Ἐπίτιμοι Καθηγηταὶ εἶναι ὁσὲν ἀνακηρυχθέντες ἐπιστήμονες, Καθηγηταὶ Πανεπιστημίων καὶ ἄλλων ἀνωτέρων Σχολῶν καὶ ἐξέχουσιν προαιρετικότητες, ἀναλαμβάνοντες νὰ διδάσκουν ὁρισμένα θέματα ἐκτὸς τῶν τακτικῶν μαθημάτων.

Τακτικοὶ Καθηγηταὶ εἶναι ἀνεγνωρισμένοι ἐπιστήμονες εἴτε λόγῳ συγγραφῶν εἴτε λόγῳ καθηγητικῆς θέσεως, ἀναλαμβάνοντες νὰ διδάσκουν τὰ τακτικά καὶ κύρια μαθήματα τῆς Σχολῆς.

Ἐκτακτοὶ Καθηγηταὶ εἶναι οἱ ἐκλεγόμενοι, ὅπως διδάσκουν ὁρισμένα μαθήματα συμπληρωματικά τῶν κυρίων μαθημάτων καὶ εἰς τὰ ὅποια ἔχουν εἰδικῶς καταγίνει.

Ὁμιληταὶ εἶναι οἱ ἀναλαμβάνοντες νὰ κέρουν ὁρισμένας διελέξεις ἐπὶ εἰδικῶν θεμάτων ἔχοντες σχέσιν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς Σχολῆς.

7ον) Οἱ τακτικοὶ Καθηγηταὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι ἐκ τῶν ἐπιτίμων ἢ ἐκτάκτων ἢ ὅτερον ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῶν τακτικῶν Καθηγητῶν ἐξαριστωῇ πρὸς τοὺς σχηματίζουσι τὸ "Συμβούλιον τῶν Σπουδῶν", τοῦ ὁποῖου δικαιοματικῶς μετέχει καὶ ὁ Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς. Τὸ Συμβούλιον τοῦτο ἐκλέγει ἀνὰ διετίαν τὸν Πρόεδρον αὐτοῦ, ὅστις καλεῖται Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Σχολῆς, τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, κατ'ἀρτίξει τοὺς Κανονισμοὺς τῶν σπουδῶν, ἐκλέγει ἐκάστοτε τοὺς Καθηγητάς καὶ τακτικούς ὁμιλητάς καὶ ὀρίζει τὰ ἐξεταστέα θέματα. Τὸ Συμβούλιον τῶν σπουδῶν συνεδριάζει καλούμενον ὑπὸ τοῦ Προέδρου αὐτοῦ ἢ ἐντολῇ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ~~ἀπαιτοῦ~~ Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς.

Πᾶσα ἀπόφασις τοῦ Συμβουλίου τῶν Σπουδῶν ὑποβάλλεται πρὸς τελικὴν ἐγκρίσιν εἰς τὸ Δ. Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας. Τὸ πρῶτον Συμβούλιον τῶν Καθηγητῶν θέλει διαβισθῇ ὑπὸ τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας.

8ον) Οἱ τακτικοὶ καὶ ἐκτακτοὶ Καθηγηταὶ λαμβάνουν ἀμοιβὴν καὶ ἄφρον διδασκαλίας ὁρισθησομένης ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας. Ἐκίσης λαμβάνουν δικαιοῦματα ἐξετάσεως καὶ ἀμοιβὴν διὰ τὰς ἐπὶ διόκτορ ἡ διὰ τριβὰς ὡς καὶ διὰ τὴν πώλησιν τῶν ὑπὸ τῆς Σχολῆς στενογραφημένων μαθημάτων τῶν, τὰ ὅποια ὀφείλουσι νὰ ἐπιδιορθώσωσι καὶ ἐγκρίνωσι.

Περὶ ὅλων τούτων θέλει προνοήσῃ ὁ εἰδικὸς Κανονισμὸς τῶν σπουδῶν.

9ον) Οί σπουδασταί τῆς Σχολῆς διαίρουνται εἰς τακτικούς, ἐκτάκτους, ἀκροατάς καὶ κατ'ἄνταπόκρισιν.

Τακτικοί σπουδασταί εἶναι οἱ κατατασσόμενοι εἰς τὴν Σχολὴν ἐντὸς 10ετίας ἀπὸ τῆς ἀποφοιτήσεώς των ἀπὸ Γυμνασίου ~~α~~ τοῦ Κράτους ἢ Ἐμπορικῆς Σχολῆς ἢ ἄλλου ἰσότιμου αὐτοῖς σχολείου καὶ ἔχοντες τὸ οἰκτεῖον ἀπολυτήριον.

Ἐκτάκτοι εἶναι οἱ ἄγοντες ἡλικίαν 20-30 ἐτῶν καὶ ἔχοντες γεντινὴν μόρφωσιν, τουλάχιστον δὲ ἐνδεικτικὸν Δημοτικὸν Σχολεῖον. Οἱ ἐκτάκτοι γίνονται δεκτοὶ ἀπὸ ὑποδιώσις ἐκτεταχῶς ἐξετάσεις εἰς τὴν ὀρθογραφίαν, ἔκθεσιν ἰδεῶν, ἱστορίαν, γεωγραφίαν κ.τ.λ. ὡς θέλει ὁρίσῃ ὁ εἰδικὸς κανονισμὸς.

Ἀκροαταί εἶναι οἱ ἀνεξαρτήτως ἡλικίας ἡμορφώσεως ἐγγεγρασμένοι εἰς τὸ μητρὸν τῶν ἀκροατῶν καὶ δηλοῦντες, ὅτι θὰ ἀκολουθήσουν τὰ μαθήματα ἑνὸς Τμήματος ἢ ὀριζήματα μαθήματα.

Κατ'ἄνταπόκρισιν εἶναι νέα: 20-30 ἐτῶν διαμένοντες ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἔχοντες ἀπολυτήριον ὡς ὀρίζει τὸ ἄρθρον 7 καὶ ἐγγεγρασμένοι εἰς τὴν Σχολὴν ὡς τακτικοὶ σπουδασταί, λαμβάνοντες δὲ παχυδραμικῶς πολυγραφημένας τὰς παραδόσεις καὶ ἀφιστάμενοι ἐν Ἀθήναις τὰς ἐξετάσεις ἐτησίως μετὰ τῶν λοιπῶν σπουδαστῶν ἡλεκτικῶς μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν καὶ ἐντὸς 10ετίας.

10ον) Οἱ σπουδασταί ἐγγράφονται εἰς ἓν τῶν δύο Τμημάτων, Πολιτικὸν ἢ Οἰκονομικόν, ὑποχρεωτικῶς δὲ ἀκούουν τὰ μαθήματα τοῦ Γενικοῦ Τμήματος. Μόνον ἀκροαταὶ δύνανται νὰ ἀκολουθήσουν μονομερῶς τὰ μαθήματα τοῦ τρίτου Γενικοῦ Τμήματος.

11ον) Ἡ φοίτησις εἶναι κριστὴς δι' ἑκάτερον τῶν Τμημάτων. Οἱ σπουδασταὶ δὲ, ἐκτὸς τῶν κατ'ἄνταπόκρισιν, ὀφείλουσιν νὰ καρίστανται εἰς τὰ μαθήματα, ὅπως θέλει ὀρίσῃ εἰδικὸς κανονισμὸς ~~(9, 10, 11)~~.

12ον) Τὰ μαθήματα θὰ γίνονται ἐν συνεχείᾳ ὥρων, 5-8 μ.μ. τὸν χειμῶνα καὶ 6-9 μ.μ. τὰς μὴ χειμερινὰς ἡμέρας, ὅπως θέλει ὀρίσῃ ὁ εἰδικὸς κανονισμὸς.

13ον) Τὰ μαθήματα ἀρχίζουν τὴν πρώτην δευτέραν τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ τελειώνουν τὸ τελευταῖον Σάββατον τοῦ Μαΐου. Εἰδικὸς κανονισμὸς θέλει ὀρίσῃ τὰς ἡμέρας ἀργίας.

14ον) *Ωραι διδασκαλίας είναι διὰ κάθε τάξιν ἐκάστου τῶν δύο Τμημάτων 2 ἡμερησίως, ἐν κοινῷ δὲ διὰ τὰ μαθήματα τοῦ Γενικοῦ Τμήματος 15ωρα. Ἦτοι οἱ σπουδασταὶ κάθε Τμήματος καὶ κάθε τάξεως θὰ ἀκούουν καθ' ἐκάστην 3 ὥρας μαθήματα ἐν συνεχείᾳ. Ἐπομένως τὰ μαθήματα καὶ τῶν 3 τάξεων καὶ τῶν 3 Τμημάτων θὰ ἐνέλθουν τὸ πρῶτον ἔτος τῆς λειτουργίας τῆς Σχολῆς εἰς 5 ὥρας ἡμερησίως, τὸ δεύτερον εἰς 10 καὶ τὸ τρίτον καὶ ἑφεξῆς εἰς 15. Εἰς τὰς ὥρας ταύτας θὰ κατανεμηθῶν τὰ μαθήματα, τὰ ὅποια θέλει ἀρίστη τὸ πρόγραμμα τῶν σπουδῶν.

15ον) Τὰ εἰδοκτὰ ὀρίζονται διὰ μὲν πρὸς τακτικούς εἰς 1,500 ὀρ. τὸ ἔτος, καταβαλλομένης ἅμα τῇ ἐγγραφῇ ἢ εἰς 1,600 καταβαλλομένης εἰς δύο δόσεις, ὡς ἡ πρώτη εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ δευτέρα εἰς τὸ μέσον τοῦ σχολικοῦ ἔτους.

Οἱ ἐκτακτοὶ καταβάλλουν ὀρ. 1,000 ἅμα τῇ ἐνάρξει ἢ 1,100 εἰς δύο δόσεις.

Οἱ ἀκροαταὶ γίνονται δεκτοὶ ἐφ' ὅσον ὑπάρχει χώρος μετὰ τὴν ἐγγραφὴν τῶν τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων καὶ καταβάλλουν διὰ κάθε Τμήμα ἐφ' ἅπαρ ὀρ. 700 ἢ εἰς δύο δόσεις ὀρ. 800.

Οἱ καὶ ἀνταπόκρισιν καταβάλλουν ὅσα καὶ οἱ τακτικοὶ σπουδασταὶ πλεον δὲ τὴν ἐκτακτον δαπάνην διὰ τὴν ἐκτόπισιν καὶ ἀπαστολὴν πᾶν μαθημάτων ὀριζομένην διὰ τοῦ εἰδικοῦ κανονισμοῦ. ~~εἰς τὸν κανονισμὸν~~

16ον) Αἱ ἐξετάσεις γίνονται ἐνταυσίως κατὰ μῆνα Ἰούνιον εἰς 3/4 τὰ μαθήματα τῆς τάξεως. Οἱ ἀπτυχῶντες εἰς τι μάθημα δύνανται νὰ ζητήσωσιν, ὅπως ἀπανηξετασθῶσιν ἀργότερον διαρκούντος τοῦ σχολικοῦ ἔτους. Ἐξετάσεις γενικὰς ἢ μερικὰς δύνανται νὰ ὑποστώσιν οἱ σπουδασταὶ καὶ ἐντὸς δετίας ἀπὸ τῆς λήξεως τῶν σπουδῶν τῶν.

17ον) Σπουδασταὶ διακόψαντες πρὸς σπουδὰς τῶν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἔτους δρεῖ- λουν νὰ ἐπανεγγραφῶσιν εἰς τὴν ἰδίαν τάξιν. Ἡπίσης σπουδασταὶ διακό- ψαντες τὰς σπουδὰς τῶν μετὰ τὸ πέραν τοῦ πρώτου ἢ τοῦ δευτέρου ἔτους δικαιούνται νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὴν ἐπομένην τάξιν ἐντὸς δετίας ἀπὸ τῆς διακοπῆς.

18ον) Οἱ σπουδασταὶ λαμβάνουν εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐνδεικτικὰν ἀπο- κρίσιν τῶν μαθημάτων. Αἱ βαθμολογίαι "καλῶς", "λίον καλῶς" καὶ "ἀριστα" δίδονται εἰς τὰς τελικὰς διὰ τὸ πτυχίον ἐξετάσεις, λαμβανομένων ὑπ'

ἡλικίας καὶ ἀριθμοῦ τῶν σπουδῶν 500 σπουδῶν ἡλικίας καὶ ἀριθμοῦ τῶν μαθημάτων καὶ ἀριθμοῦ τῶν ἐξετάσεων 1500

δψει καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν τμηματικῶν ἐξετάσεων καὶ τῆς ἐν γένει ~~ἐκτίσεως~~ ἐν τῇ Σχολῇ ἐκτιθέσεως καὶ συμπεριφορᾶς.

19ον) Οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ κατ'ἀνταπόκρισιν σπουδασταὶ ἐπιτυχάνοντες εἰς τὰς τελικὰς ἐξετάσεις λαμβάνουν πτυχίον τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τῶν Τμημάτων καὶ καλοῦνται "Πτυχιοῦχοι τῆς Σχολῆς τῶν Πολιτικῶν Ἑπιστημῶν, Τμήματος Πολιτικῶν καὶ Διπλωματικῶν ἢ Τμήματος Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνιολογικῶν".

Οἱ ἐκτακτοὶ λαμβάνουν ἐνδεικτικὸν ἐνὸς τῶν δύο Τμημάτων καὶ λέγονται "Τελειοεπίδοκτοι τῆς Σχολῆς τῶν Πολιτικῶν Ἑπιστημῶν, Τμήματος, κτλ.

Οἱ ἐκπαιδευτοὶ λαμβάνουν ἐνδεικτικὸν "ἄκρου τοῦ" τοῦ ἐνὸς τῶν τριῶν Τμημάτων εἰς ᾧ ἐφοίτησαν.

20ον) Πτυχιοῦχοι τῆς Σχολῆς ἀκολουθοῦντες μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν τοῦ Α' Τμήματος καὶ τὰ μαθήματα τοῦ δευτέρου ἀναγορεύονται "Διόκτορες τῆς Σχολῆς. Οἱ οὖν οὗσαι οὗτοι ἀντὶ δευτέρων ἐξετάσεων ἀποχρεοῦνται εἰς τὴν συγγραφὴν πρωτοτύπου διατριβῆς ἐπὶ τινος τῶν μαθημάτων, ~~ἐν τῇ Σχολῇ~~ ^{ἐν τῇ Σχολῇ} καὶ τὴν ὁποίαν οἰκισθῶναι νὰ καταθέσουν ἐντὸς ὁριστίας ἀπὸ τοῦ πέματος τῶν σπουδῶν τῶν, ὅποτε κρινομένης τῆς διατριβῆς ἀπορροῦς ἀναγορεύονται "Διόκτορες τῆς Σχολῆς τῶν Πολιτικῶν Ἑπιστ."

21ον) Οἱ σπουδασταὶ οἱ ἐπισυμμετέχοντες νὰ ἀκούσων ἰδιαίτερα μαθήματα ἀπαγγελίας, στενογραφίας, λογιστικῆς καὶ ξένων γλωσσῶν καταβάλλουν ἰδιαίτερος οἰδοκτρά ὀρίζῳ, ἐν ἑκάστοτε ἀπὸ τῆς διεσύνσεως.

22ον) Ὁν ὑπάρχει ἐπαρκὴς ἀριθμὸς σπουδαστῶν, ἐπισυμμετέχοντων νὰ παρακολουθῶσιν μαθήματα ἐντὸς τῆς ἡμέρας, θὰ γίνῃ κύκλος μαθημάτων ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους ἐντὸς τῆς ἡμέρας, ὅπως θέλει ὀρίσει εἰδικὸς κανονισμὸς.

23ον) Ἡ Σχολὴ θὰ μένῃ ἀνοικτὴ ἀπὸ τῆς 11ης πρωΐνης μέχρι τῆς 11ης ἑσπερινῆς, ὅπως οἱ κιντὸς εἰδὸς σπουδασταὶ ἀπολαύσων τῶν ἐδουλιῶν τοῦ ἐνταυκτηρίου, ἐστιατορίου, βιβλιοθήκης κτλ. τὰς ὁποίας παρέχει τὸ μέγαρον τῆς Σχολῆς.

24ον) Οἱ τακτικοὶ καὶ ἐκτακτοὶ καθηγηταὶ, ὅταν διδάσκων ἢ κατὰ τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τῆς Σχολῆς θὰ φέρουν τὴν Πανεπιστημιακὴν ~~χρυσίδα~~ ^{χρυσίδα} ἢ ~~ἐνδεικτικὸν~~ ^{ἐνδεικτικὸν} ὀρίσει τὸ Συμβούλιον τῶν Σπουδῶν. Μικροτέρων γκαμοδῶν θὰ φέρουν οἱ τακτικοὶ σπουδασταὶ κατὰ τὰς ἐπισήμους τελετὰς.

- 25ον) Σκουδασταὶ ὁποσδήποτε παρεκτρεχόμενοι ἐντὸς τῆς Σχολῆς ἢ δεικνύοντες ἐν τῇ Κοινωνίᾳ οὐσεῖαν ἀνάρμοστον προσηλασύνονται ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ εἰς ἀπολογία, τὸ δὲ Συμβούλιον τῶν Σκουδῶν τῇ εἰσηγήσει τῆς Διευθύνουσας ἐκτιμᾷ κατὰ πλειονοψηφίαν τὴν ὀφεισάν τιμαρίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἐπίπληξις ἢ ἀποβολή προσωρινή ἢ ὀριστική ἀπὸ τῆς Σχολῆς. Πᾶσα τιμαρία ὀφείναι ἀποκρίνεται ἀπὸ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας.
- 26ον) Διὰ τοῦς Καθηγητὰς ἀποφασίζεται ἐπίσης κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ Συμβούλιον τῶν Σκουδῶν.
- 27ον) Δεδομένου τοῦ περιγραφομένου σήμερον τοῦ χρόνου καὶ μεγάρου τῆς Σχολῆς, πρὸς τὸ παρὸν ὁ ἐλάχιστος ἀριθμὸς τῶν σκουδαστῶν ὅλων τῶν κατηγοριῶν ἐκείνης τῆς τάξεως ἐκείνου Τμήματος ὀρίζεται εἰς 200. Ἦτοι οἱ σκουδασταὶ ὅλων τῶν τάξεων ὀφείναι νὰ ὑπερβαίνουν τοῦς 1.200. Τοῦτο ὀφείλει διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς ἐσπερινῆς μόνον λειτουργίας τῆς Σχολῆς.
- 28ον) Ἀναγορεύονται ἑκτίμοι ἀξιότατοι τῆς Σχολῆς ἐπιστάται τοῦ Συμβουλίου τῶν Σκουδῶν ἡμεδαποὶ ἢ ἀλλοδαποὶ διακρινόμενοι εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ τὴς Πολιτικῆς Ἐπιστήμης εἴτε διὰ τὴν συγγραφὴν αὐτῶν εἴτε διὰ τῆς ἐν γένει ἐκπολιτιστικῆς αὐτῶν ὁράσεως. Εἰς αὐτοὺς ἀπονέμεται σχετικὸν δίπλωμα καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ Καθηγητοῦ.
- 29ον) Οἱ Καθηγηταὶ συντρέχουν ὅσα ἐκ τοῦ μηνὸς μετὰ τῶν σκουδαστῶν ἐν τῇ Σχολῇ. Οἱ τακτικοὶ Σκουδασταὶ ἀποτελοῦν Σύνλογον, τοῦ ὁποίου μέλη παραμένουν καὶ ὅσοι θέλουν ἐκ τῶν ἀποφοιτῶντων τακτικῶν Σκουδαστῶν. Ἐκείνης οἱ ἑκτακτοὶ σκουδασταὶ, ἐκροσται ὥς καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Λαϊκοῦ Πανεπιστημίου ὀφείναι νὰ σχηματίσουν ἰεῖους Σύνλόγους, τῶν ὁποίων τὸ καταστατικὸν ἀποβάλλεται εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας.

Λ Α Ι Κ Ο Ν Π Α Ν Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Ι Ο Ν.

- 30ον) Εἰς τὸ Λαϊκὸν Πανεπιστήμιον, τὸ ὁποῖον θέλει ἰδρυθῇ διὰ τὴν μόρφωσιν πολιτῶν μετὰ τῶν λαϊκῶν τάξεων, θὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἐπιλογή εἰς τοὺς ἐγγεγραμμένους μαθητὰς ἀνεξαρτήτως ἐπαγγέλματος καὶ ἡλικίας ἡλικίαν ἔως τῶν 18 ἐτῶν. Ἡ διάρκεια τῶν μαθημάτων ὀρίζεται

διετής, ὡραι δὲ ἀκροάσεως δι' ἐκάστην τάξιν 2 τὴν ἡμέραν. Δίδακτρα ὁρ.
200 τὸ ἔτος, δυνάμεναι νὰ καταβληθῶσι καὶ εἰς 4 δόσεις..

Δικαίωμα ἐγγραφῆς ἔχουν οἱ ἐπιτυχάνοντες εἰς ἐξετάσεις ἐλευθέ-
ρας ἀναγνώσεως, σχετικῆς ὀρθογραφίας καὶ ἐκθέσεως ἰσοῶν προφορικῆς
καὶ γραπτῆς. Ἡ φοίτησις εἶναι ὑποχρεωτικὴ. Εἰς ἑκάστην ἐκάστου ἔτους
αἰδεταὶ εἰς τοὺς σπουδαστὰς ἐνδεικτικὸν φοιτήσεως. Οἱ ἐπιθυμοῦντες
νὰ λάβουν Πτυχίον τοῦ Ἀλτῆκου Πανεπιστημίου ὀφείλου νὰ ὑποστοῦν ἐ-
πιτυχῶς ἐξετάσεις ἐντὸς 3 ἔτων ἀπὸ τῆς τελευταίας φοιτήσεως. Τὰ μαθή-
ματα θὰ εἶναι ἐσκερηνά. Ἰδιαίτερος κανονισμὸς θέλει ὀρίσει τὰ μαθή-
ματα, τοὺς διδάσκοντας καὶ τὰς λοιπὰς λειτουργίας τοῦ Ἀλτῆκου Πανεπι-
στημίου.

Μαθήματα και διδάσκοντες της Σχολής ακαδημαϊκού έτους 1930-1931

Πηγή: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=53489>

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΩΝ

*Ιστορία

• Πολιτική ιστορία των αρχαίων πολιτισμών	Σ. Κουγέας
• Πολιτική ιστορία της αρχαίας Ελλάδας	Α.Κεραμόπουλος
• Πολιτική ιστορία του Βυζαντίου	Κ. Άμαντος
• Πολιτική ιστορία των νεωτέρων χρόνων	Μ. Βολονάκης
• Πολιτική ιστορία της Ελλάδος από του 1821-1900	
• Πολιτική ιστορία της συγχρόνου Ελλάδος από του 1900	Γ. Σ. Φραγκούδης
• Πολιτική ιστορία της Τουρκίας	Ν. Μοσχόπουλος
• Πολιτική και κοινωνική ιστορία των Η.Π. της Αμερικής	Γ. Σ. Φραγκούδης
• Ιστορία των θρησκευμάτων	Αμ. Αλιβιζάτος
• Σχέσεις εκκλησίας και πολιτείας	Αμ. Αλιβιζάτος
• Ιστορία της δημοσιογραφίας	Γ. Παπαντωνάκης
• Διπλωματική ιστορία 1717 - 1814	Π. Ροζάκης
• Διπλωματική ιστορία 1814 – 1914	Γ. Παπαντωνάκης,
Σ. Λάσκαρης
• Πολιτική γεωγραφία - Ανθρωπογεωγραφία – Δημογραφία – Διοικήσεις	Π. Κιλίμης

*Δίκαιον

• Φιλοσοφικόν δίκαιον και εισηγήσεις δικαίου	Κ. Τσάτσος,
Ε. Λεμπέσης
• Θεωρητική και ηθική φιλοσοφία	Ι. Θεοδορακόπουλος
• Ιστορία του ελληνικού δικαίου	Κ. Τριανταφυλλάκος,
Γ. Πετρόπουλος
• Ρωμαϊκόν δίκαιον και γενικαί αρχαί αστικού δικαίου	Η. Λιακόπουλος
• Βυζαντινόν δίκαιον	
• Συνταγματικόν δίκαιον	
• Διεθνές δίκαιον	
• Δημόσιον δίκαιον	Ι. Σπυρόπουλος,
Π. Ροζάκης

- Ιδιωτικόν δίκαιον Γ. Μαριδάκης
- Διεθνής διαιτησία- Αφοπλισμός – Κοινωνία των Εθνών –Διαρκές Δικαστήριον Ν. Πολίτης,
Διεθνούς Δικαιοσύνης Μ. Καλογιάννης,
Διοικητικόν δίκαιον Ι. Λαμπίρης
Φ. Βεγλερής

*Ελληνισμός

- Οι φυλετικοί αγώνες του νεωτέρου Ελληνισμού Κ. Σπανούδης
από της Αλώσεως
- Ο αγών περί Μακεδονίας Γ. Χωναίος
- Πατριαρχείον Αλεξανδρείας και ελληνικάί Γ. Αρβανιτάκης
παροικίαί Αφρικής και ιδία Αιγύπτου
- Η Κύπρος εν γένει και ιδιαιτέρως Γ. Σ. Φραγκούδης
υπό τους Άγγλους
- Τα Δωδεκάνησα υπό τους Φράγκους, Μ. Βολονάκης
Τούρκους και Ιταλούς
- Η ελληνική μετανάστευσις εν γένει
- Ο Ελληνισμός της Αμερικής Γ. Σ. Φραγκούδης
- Ελληνικάί παροικίαί εν Ευρώπη
- Άγιον Όρος

*Ο Μέγας Πόλεμος

- Ο Μ. Πόλεμος και αι συνέπειαι αυτού
- Κοινοβουλευτισμός και δικτατορία
- Ο Ελληνισμός μετά τους πολέμους και την καταστροφή της Μ. Ασίας και αι Συνθήκαι Βουκουρεστίου, Λονδίνου, Σεβρών και Λωζάνης
- Ανταλλαγή πληθυσμών
- Οι νεώτεροι μεταρρυθμισταί : Κεμάλ – Μουσολίνι

*Αποικίαί και κατακτήσεις

- Ισπανοί, Πορτογάλλοι, Ολλανδοί
- Αγγλική κοσμοκρατορία – Αι βρετανικάί κτήσεις και τα διάφορα αποικιακά συστήματα
- Το γαλλικόν αποικιακόν κράτος
- Ο νεώτερος ιταλικός ιμπεριαλισμός

*Ασία

- Το ξύπνημα της Ασίας

- Το ιαπωνικόν κράτος

*Αφρική

- Παναραβισμός
- Η Αφρική της σήμερον
- Η Νότιος Αμερική

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟΝ

*Πολιτική οικονομία

• Θεωρία	Κ. Βαρβαρέσος
• Νόμισμα	
• Χρηματιστήριο	
• Δημοσιονομία	Δ. Καλιτσούνακης
• Τα οικονομικά της Ελλάδος – Εθνικά δάνεια –
Διεθνής Οικονομικός έλεγχος	Θ. Κουτούκης
• Οικονομική γεωγραφία	Π. Κιλίμης
• Οικονομικά μαθηματικά	Π. Κιλίμης

*Εμπόριον

• Εμπορική πολιτική των μεγάλων κρατών
από του 1815	Η. Λιακόπουλος
• Ανώνυμοι Εταρείαι - Τράπεζαι – Εθνική Τράπεζα	
• Ασφάλειαι	
• Ενεχειροδανειστήρια	
• Ταμιευτήρια	

*Ναυτιλία

• Ναυτιλία και αλιεία	Γ. Σακκαλής
• Ιστορία βιομηχανίας και βιομηχανική πολιτική
Συγκοινωνία –Σιδηροδρομική πολιτική –	Α. Βαρβαγιάννης
Θ. Δενδρουδάκης
• Αεροπορία	
• Δημόσια έργα εν Ελλάδι	

*Κοινωνιολογικά

• Κοινωνική οικονομία	
• Εργατική και κοινωνική νομοθεσία –
Κοινωνικά ασφαλίσεις – Ταμεία συντάξεων	Δ. Καλιτσούνακης

- Κοινωνιολογία – Κοινωνική πολιτική – Σοσιαλισμός - Κομμουνισμός – Συνδικαλισμός – Σοβιετισμός – Απεργία – Ανταπεργία – Εργατικά κόμματα – Οι υπάλληλοι εν τω κράτει Ε. Λεμπέσης
 - Κοινωνική και υγιεινή νομοθεσία Ε. Λαμπαδάριος
 - Σωφρονιστική και εγκληματολογία – Κ. Γαρδίκας,
 - Το έγκλημα εν Ελλάδι – Συγκριτική στατιστική Π. Σκουριώτης
 - Γεωργία – Γεωργική οικονομία Β. Σιμωνίδης
 - Το αγροτικόν ζήτημα – Β. Σιμωνίδης
 - Αποκατάστασις ακτημόνων - Γεωργική νομοθεσία
 - Γεωργικοί Συνεταιρισμοί Θ. Τζαρτζάκης
 - Το Κτηματολόγιον από τεχνικής απόψεως Δ. Λαμπαδάριος
 - Προσφυγικά ζητήματα – Αποκατάστασις – Β. Αρτεμιάδης
 - Συνθήκαι – Δάνεια
 - Ενοικιοστάσιον – Επιτάξεις
- *Στατιστική
- Θεωρία – Εφαρμογή – Οργάνωσις – Δ. Καλιτσουνάκης
 - Εθνικός πλούτος – Δημογραφία –Οικονομική στατιστική

ΤΜΗΜΑ ΓΕΝΙΚΟΝ

*Εκπαίδευσις

- Ιστορία και εξέλιξις της εκπαιδεύσεως εν Ελλάδι
- Κλασσική και πρακτική εκπαίδευσις
- Ηθική και δίκαιον Σπ. Πρωτονατάριος
- Ιστορία και εξέλιξις της ελληνικής γλώσσης Σ. Μενάρδος
- Πολιτική και κοινωνική αγωγή
- Σωματική αγωγή
- Λατινικός και Αγγλοσαξωνικός πολιτισμός
- Η υγιεινή του ελληνικού λαού
- Ρητορική - θεωρία και τέχνη

*Ειδικά μαθήματα

- Στενογραφία Ελένη Βούρλη
- Λογιστική
- Απαγγελία
- Ξέναι γλώσσαι (Γαλλική, Αγγλική, Γερμανική)

